

ЛІТЭРАТУРА МАСТАЦТВА

27 ЖНІЎНЯ 1993г

№ 34 (3704)

Кошт 10 руб.

БУРЖУАЗІЯ І КУЛЬТУРА

*Крэскі да партрэта постсавецкай
Беларусі*

СТАРОНКА 4

«ВОССОЕДИНЕНИЕ» ЦІ ЗВЫЧАЙНЫ ЗАХОП

*Юры ДРАГУН: «Дзвесце гадоў таму
«тры каранаваныя злодзеі падзялілі
паміж сабой здабычу — Польшчу,
па таму ж праву, па якому тры
разбойнікі з вялікай дарогі дзеляць
між сабой кашалёк бяззбройнага
падарожніка»*

СТАРОНКА 5

СПОВЕДЗЬ ВЯРТАННЯ

*Да 70-годдзя з дня нараджэння
Масея СЯДНЁВА*

СТАРОНКІ 6—7

МАЛІТВА ЗА БЕЛАРУСЬ

Вянок санетаў Соф'і ШАХ

СТАРОНКА 8

ПЕРШЫ АРЫШТ

*Старонкі жыцця Гаўрылы
ГАРЭЦКАГА*

СТАРОНКІ 14—15

ГІСТОРЫЯ ПАЎТАРАЕЦЦА

*«Беларус» пра сённяшнюю
Беларусь*

СТАРОНКА 16

Куды ж нам плысці?..

Фота А. МАЦЮША

Кола дзён

На працягу некалькіх апошніх тыдняў на аўдыенцыях у Маскве пабывалі па чарзе дэпутаты ВС Беларусі, спікер парламента і прэм'ер-міністр. Стабілізацыі эканомікі краіны, выхаду з крызісу гэтыя паездкі дапамогуць, як звораму прыпарка. Цвяроза думачым людзям зразумела, што выйсе для нас сёння ў курсе на незалежнасць і ва ўзаемавыгадных, партнёрскіх адносінах з маскоўскімі «господамі». Не ведаем, як будуць дзяліць славу дэпутаты, спікер і прэм'ер-міністр, калі зараз усё ж аббудзецца часовае паляпшэнне сітуацыі ў эканоміцы краіны. Адно можна прадказаць сёння пэўна і без сумніву: у далейшым пагаршэнні нашага жыцця заўтра будуць вінаватыя не Лукашэнка і Кебін, а дэмакраты і БНФ...

СУСТРЭЧА ТЫДНЯ

24 жніўня Маскву наведвала ўрадавая дэлегацыя Беларусі на чале з Вячаславам Кебічам. У рэзідэнцыі на Старой плошчы «хадакоў» з Беларусі прыняў В.Чарнамырдзін. Падпісаны шэраг дакументаў, якія канкрэтызуюць фінансава-эканамічныя адносіны паміж Расіяй і Беларуссю. Самы важны з іх, па паведамленнях урадавай прэсы, тычыцца паставак на Беларусь нафты і газу. Масква яшчэ раз «великодушно смилостивилась» над намі, беларускі ўрад яшчэ раз растаптаў свой гонар. Колькі ж гэта будзе працягвацца?

АБРАЗА ТЫДНЯ

Прэзідэнт Расіі Барыс Ельцын і Прэзідэнт Рэспублікі Польшча Лех Валенса падпісалі пагадненне аб будаўніцтве на тэрыторыі Польшчы ніткі газоправоду. Польшчы паабяцаны ўсялякія выгоды ад гэтага і значныя выплаты, у тым ліку і натурай — газам, за транзітныя паслугі. З геаграфіі мы дакладна ведаем, што Польшча і Расія між сабою не мяжуюць. А значыць, перш чым патрапіць у Польшчу, газоправод павінен прайсці альбо па Украіне, альбо па Летуве з Латвіяй, альбо, што верагодней за ўсё, — па Беларусі. Аднак падчас падпісання пагаднення пра нас размова не ішла. Расія, пэўна, лічыць, што суверэнная Беларусь даўно ўжо ў яе кішэнні...

ВІЗІТ ТЫДНЯ

Старшыня ВС Беларусі Станіслаў Шушкевіч у мінулую суботу наведаў Жыткіўскі і Столінскі раёны, якія найбольш пацярпелі ад паводкі. С.Шушкевіч і кіраўнікі абласцей перамяшчаліся ў асноўным на верталёце. Мэта візіту — абмеркаванне з кіраўнікамі раёнаў пытанняў, звязаных з ліквідацыяй вынікаў паводкі. Маральную падтрымку С.Шушкевіч аказаў, а матэрыяльную — акажа ўрад.

ПРОСЬБА ТЫДНЯ

Міністэрства замежных спраў Беларусі распаўсюдзіла ў штаб-кватэры ААН ноту з просьбай разглядаць нашу краіну эканамічна менш развітаю дзяржаваю, чым раней, і знізіць наш узыск у аператыўнасці ААН па падтрыманні міру. Нагадаем, што сёння доля Беларусі ў бюджэце ААН прыблізна роўная долі Індыі і Турцыі, і значна большая за долю Венгрыі і Балгарыі. Беларусь, якая зараз «практычна ў адзіночку нясе велізарны цяжар расходаў па ліквідацыі буйнейшай у гісторыі чалавечтва ядзернай аварыі», вымушана яшчэ і расплачвацца за сваё сацыялістычнае мінулае, калі па палітычных і ідэалагічных меркаваннях яна была аднесена да групы эканамічна развітых дзяржаў. Ці прымуць усё гэта ў разлік у ААН? Памятаем, што аднойчы падобная просьба ўжо была адхілена: каб не ствараць прэцэдэнт.

ПУБЛІКАЦЫЯ ТЫДНЯ

Арткул Зянона Пазняка «Патрэбна змена ўлады» ў «Народнай газеце» за 26 жніўня. Ацвярозіць і спыніць пракамуністычны ўрад і наменклатурны Вярхоўны Савет Беларусі, якія гатовы прадаць нашу дзяржаву ў палон Расіі, кінуць наш народ у ваенную мясарубку дзеля чужых імперскіх авантураў, каб толькі застацца пры ўладзе, сёння можа толькі моцнае ўсеагульнае і масавае грамадскае ўздзеянне, — сцвярджае аўтар. І першым патрабаваннем павінна стаць «адстаўка старшыні ўрада, роспуск Саўміна і сфарміраванне часовага кааліцыйнага ўрада ўсіх некамуністычных сіл, уключаючы дэмакратычныя партыі і рухі, усе прафсаюзы /ФПБ у тым ліку/, прадстаўнікоў дырэктарскага палітычнага корпуса, якія стаяць на незалежных дзяржаўных пазіцыях, тых аграрнікаў, якія разумеюць неабходнасць рыначных эканамічных рэформаў».

ЛІЧБА ТЫДНЯ

839 мільёнаў 3000 тысяч рублёў спатрэбіцца на ажыццяўленне ў 1993—95 гадах рэспубліканскай праграмы па ўвекавечанні памяці абаронцаў Айчыны і ахвяр вайны... Няўжо мала мы паставілі ў нашых вёсках і гарадах безаблічных помнікаў, танкаў і гармат? Памяць сапраўдная і памяць паказная — «дзе вялікія розніцы».

АДМЕТНАСЦЬ ТЫДНЯ

Пасля паведамленняў аб пастаўках расійскіх грошай у Мінск на мінулым тыдні рэзка ўпаў курс расійскага рубля. За 100 рублёў на «чорным рынку» даюць 140 «зайчыкаў». З 3400 да 2000 «зайчыкаў» знізіўся і курс долара. Беларусь вяртаецца ў «рублёвую зону» і звесткі аб увядзенні нацыянальнай валюты з 15 жніўня аказаліся, як бачыць, значна перабольшанымі.

ЗДАРЭННЕ ТЫДНЯ

Супрацоўнікі беларускае мытні ў аэрапорце «Мачулішчы» затрымалі транзітны груз, у якім, пад выглядам гуманітарнай дапамогі адной з афрыканскіх краін, знаходзілася 1250 скрынак з боепрыпасамі. Вядзецца следства.

3 нагоды

ВАГОН МАКУЛАТУРЫ НА ШЛЯХУ ПАРАЗУМЕННЯ

На мінулым тыдні ў палітычным календары сышліся дзве гадавіны. Чвэрць стагоддзя назад, 21 жніўня 1968 года, войскі краін Варшаўскага пакту акупавалі Чэхаславакію, бо чэхаславацкае кіраўніцтва адважылася рэфармаваць сацыялізм, не спытайшы дазволу Масквы. Два гады таму, 19—21 жніўня 1991 года, распачайся і захлынуўся неабальшавіцкі пунт. А праз чатыры дні, 25 жніўня, Дэкларацыя аб дзяржаўным суверэнітэце Беларусі была нададзена канстытуцыйная сіла.

«Юбілей» перамогі таталітарызму над кволай яшчэ дэмакратыяй, які супаў з гадавінай перамогі дэмакратычных сіл, — гэта як папярэджанне, што «здань камунізму» пры спрыяльных умовах /беспрацоўе, інфляцыя, злачыннасць, раз'яднанасць дэмакратаў/ можа зноў матэрыялізавацца ў адноўлены Савецкі Саюз, нейкую канфедэрацыю, эканамічны саюз пад эгідай Масквы альбо ў «систему коллективной безопасности». Дастаткова з'явіцца «каардынуючым» наднацыянальным органам, як пачне выбудоўвацца імперская піраміда!... бывай, незалежнасць!

У жніўні 1991 года большавікі Вярхоўнага Савета БССР, напалонаныя паразай пучыстаў, роспускам КПСС, радыкалізмам Ельцына, няздольныя зразумець, як казаў пазт «куда несёт нас рок событий», прагаласавалі за незалежнасць Беларусі.

Цяпер, калі камуністы зноў паддымаюць галаву ў Маскве, калі Вярхоўны Савет Расійскай Федэрацыі адкрыта супрацьстаіць прэзідэнту Расіі і ягонаму палітычнаму курсу, дэпутатская большасць беларускага парламента вырашыла, што можна зноў вяртацца ў Савецкі Саюз.

Пра гэту палітычную тэндэнцыю сведчыць і вандроўка ў Маскву дэлегацыі фракцыі «Беларусь» /яе лепей было б назваць «Северо-Западный край»/. Ужо стала завядзёнкай, што кожны раз, калі ў нашай краіне абстраецца эканамічны крызіс, на экране тэлевізара з'яўляецца чыноўнік Саўміна альбо дэпутат-большавік з традыцыйным галашэннем на тэму «Нам без Расіі не пражыць». Потым гэтую песню падхоплівае хор падпарадкаваных ўраду газет

— глядзіш, сёй-той, памятаючы танную каўбасу і гарэлку, але забыўшыся пра Афганскую вайну, і сапраўды паверыць, што без «старэйшага брата» ніяк няможна!

Вось і зараз, з'ездзіўшы ў Маскву, нібыта па нафту, дэпутаты ад «Беларусі» /«тоже белорусы», як казаў Янка Купала/ прывезлі з белакаменнай ідэю пахавання беларускага суверэнітэту праз дэманстрацыю Белаежскіх пагадненняў. Аб чым і паведамлілі на прэсканферэнцыі. А Каардынацыйны камітэт «Народного движения Белоруссии» /фракцыя «Беларусь» прадстаўляе «движение» ў Вярхоўным Савеце/ яшчэ раней выказаўся за стварэнне Беларуска-Расійскай Канфедэрацыі.

Ігнараваць усходняга суседа, безумоўна, не варта. Не разумна. Ды і каб захачелі, не атрымаецца. Пры адсутнасці мяккі, якая мае быць паміж суверэннымі дзяржавамі, праблемы Расіі вокамгненна становяцца праблемамі Беларусі. Але з якой трасцы лезці ў шчыльны саюз з Расіяй, калі ад Масквы аддзяляюцца, патрабуюць незалежнасці не толькі аўтаноміі, а ўжо і вобласці? Акрамя таго, і расійскія камуністы, і расійскія дэмакраты, і тыя, хто за Хазбулатава, і тыя, хто за Ельцына, успрымаюць Беларусь не як раўнапраўнага партнёра, а толькі як расійскі фарпост на Захадзе. Абавязкі існуюць толькі паміж роўнымі — ці лічаць рускія беларусаў народам роўным сабе?

У снежні 1991 года падчас візіту на Беларусь, які скончыўся падпісаннем белаежскіх дакументаў, прэзідэнт РФ Барыс Ельцын зрабіў нашай дзяржаве сімвалічны падарунак — Грамату, у якой гаворыцца, што маскоўскі цар бярэ пад сваю ўладу жыхароў Воршы.

Прэзідэнт быў здзіўлены негатывнай рэакцыяй на гэты падарунак часткі дэпутатаў /апазіцыя БНФ/ Вярхоўнага Савета Беларусі, і не адразу зразумеў, што такі прэзент — абраза... А Ельцын і ягоная «каманда» — гэта лепшае, што ёсць сёння ў палітычным спектры Расіі...

Калі б мяне запыталі, што я лічу сімвалам сучасных беларуска-расійскіх стасункаў, я назваў бы вагон макулатуры, які ўрад Расіі даслаў на Беларусь пасля шматлікіх просьбаў кіраўніцтва нашай рэспублікі аб прадастаўленні грашовай наўнаасці, як краіне, што ўваходзіць у «рублёвую зону». Тыя, хто адпраўляў на Беларусь вагон купюр узору 1961—1992 гадоў, ведалі, што гэта фактычна ўжо не грошы. Разумелі, што гэта абраза краіне. А яшчэ — ведалі, што Кебін і іншыя Лукашэнка зрабляць выгляд, што нічога не адбылося.

Думаю, што гэты вагон маскоўскай макулатуры на доўгі час заблакіруе шляхі паразумення паміж Рэспублікай Беларусі і Расійскай Федэрацыяй. Паруску гаворачы, «мордой о вагон» будучы цяпер більш кожнага, то толькі заікнецца аб шчыльных сувязях з Расіяй. Гэта моцны аргумент на карысць тых, хто сцвярджае, што трэба па магчымасці памяншаць нашу залежнасць ад эканомікі і палітыкі ўсходняга суседа і трымацца нейтралітэту. Узброенага нейтралітэту.

Тым больш што пагроза незалежнасці Беларусі сапраўды ідзе з Усходу. У сродкі масавай інфармацыі Беларусі трапілі звесткі, што прыпыненне паставак энерганосьбітаў з Расіі на Беларусь мела мэтай прымуціць нашу краіну перадаць Расіі ў якасці аплаты доўгу нашы нафтаправоды і нафтаперапрацоўчыя комплексы, згадзіцца на пракладку праз Беларусь дзвюх нітак экспертнага газоправоду, які павінен таксама належаць Расіі.

25 год назад народы Чэхіі і Славакіі дорага заплацілі за жаданне жыць па ўласных законах, не азіраючыся на «старэйшага брата». Нам таксама давядзецца за гэта плаціць. Але хто скажаў, што свабода нічога не каштуе?

Пётра ВАСІЛЕЎСКИ

Святы

СКАРЫНА ПРЫЗЯМЛІЎСЯ Ў ЛІДЗЕ

Ліда дзіўны горад, прымчым дзіўны даўно, ад самых сваіх пачаткаў — гэта значыць, ад 14 ст., і ўзнікла гэтак паселішча не так, як іншыя гарады, а менавіта — у дзіўным месцы сярод балот на невысокай пляцоўцы між рачулкамі Лідзея ды Каменка. Нідзе і блізка не відаць чаго-небудзь падобнага на велічныя ўзвышшы Наваградка, Ваўкавыска «Шведскую гару» з «Замчышчам», адхоны нёманскіх берагоў у Гародні. Гісторыкам давалося паламаць галаву над тым, як нікому невядомая вёскачка 14 ст. вырасла пазней у горад і ўвайшла ў ганаровы шэраг такіх значных цэнтраў, вядомых яшчэ з X—XI стст., як Наваградка, Гародня, Ваўкавыск, Слонім, а ў апошнія часы і абагнала многія з іх.

Штуршком для рэзкага ўздыму паселішча стала, па ўсёй верагоднасці, узвядзенне тут у 20-я гады 14 ст. магутнага мураванага замка. Паўстаў ён на невялікай пляскатай выспе пры зліцці дзвюх названых балочыстых рачулак, якія, зліўшыся, стварылі балота ўжо

зусім непраходнае. Гэтая акалічнасць якраз і прыцягнула ўвагу будаўнікоў, што мелі свой канкрэтны інтарэс: узвесці ўмацаванне найбольш прыдатнае для абароны ад крыважакоў Тэўтонскага ордэна — славянскіх майстроў ваеннай справы. Лідскі замак збудаваны па ўзору крыважакоў — нашыя продкі ўмелі вучыцца нават у ворагаў. Балоты не давалі магчымасці падцягнуць пад сцены замка цяжкія абложныя машыны, якія маглі шпурляць камяні дыяметрам да паўметра, але дальнабойнасцю не вызначаліся. Толькі з паўночнага боку можна было падысці да замка сухім месцам, але сцяна тут мае больш за два метры таўшчыні, і ніякія катапульты ёй не страшныя.

Зразумела, што людзі пачалі па-троху сяліцца бліжэй да замка, пад абаронай яго надзейных муроў. Так пашыраўся горад, і балота не маглі спыніць яго рост. Балотную праблему кардынальна вырашылі ў 70-я гады нашага стагоддзя. Балоты паасушвалі, меншую з дзвюх рачулак — Каменку — пусцілі праз

бетонныя трубы і засыпалі тоўстым пластам зямлі. Горад разрастаецца і зараз ён на Гарадзеншчыне — другі па велічыні пасля абласнога цэнтра. Паралельна росту горада расце і гонар лідчан. То яны захачелі, каб іх «крэпнасць» стала першым цалкам адрэстаўраваным беларускім замкам /і бліжэй ўжо да гэтага/, то ўзялі і пераллюнулі сам стольны Менск, прымчым у справе надзвычай прэстыжнай, у якой сталіцы ніяк нельга саступаць. Тым больш, што гадоўны праспект Менска носіць імя Францішка Скарыны. Так, лідчане адкрылі ў сваім горадзе помнік Скарыну і прымчым без лішняй сціпласці зрабілі гэтую акцыю падзеяй нацыянальнага маштабу. Зараз на Беларусі два помнікі Скарыну: у Полацку і ў Лідзе. Менчукі ж з вялікім размахам правялі ў сабе конкурс на лепшы праект помніка, абралі самы варты і на гэтым прыпыніліся: грошай, кажуць, няма!

«Ліда—93» — так называлася святая горада, прысвечанае Дню незалежнасці Рэспублікі Беларусі. Адкрыццё помніка Скарыну было

Кола дзён

ДЫЯЛОГ: БЕЛАРУСЬ — ЛАТВІЯ

Я не стаў бы зайздросціць міністру замежных спраў краіны, дзе парламент не можа вызначыцца не толькі ў знешняй, але і ва ўнутранай палітыцы. Менавіта такая краіна наша Рэспубліка Беларусь. Наш Вярхоўны Савет адначасова і за датацыі калгасам і за прыватную ўласнасць на зямлю; хоча мець замежныя інвестыцыі, але баіцца ўвесці нацыянальную валюту, без якой стабілізацыя эканомікі і тыя ж інвестыцыі немагчымыя. Быў час, дэпутаты галасавалі за нейтральны статус краіны, а зараз пішом лезуць самі і гвалтам цягнуць Беларусь у «коллектыўную безопаснасць». Не спрыяе плённай дзейнасці Міністэрства замежных спраў і тое, што кіраўнік заканадаўчай улады Станіслаў Шушкевіч мае адну палітычную /знешнепалітычную/ дактрыну, а Вячаслаў Кебіч, які прадстаўляе ўладу выканаўчую, — другую, ці не цалкам супрацьлеглую. Зноў жа — кадравая праблема...

І ўсё ж Міністэрства замежных спраў, у адрозненне ад іншых структур выканаўчай улады, можа прадставіць на суд грамадства не толькі прыгожыя дэкларацыі і гучныя абяцанкі, але канкрэтныя справы. Справы, якія спрыяюць умацаванню суверэнітэту і міжнароднага аўтарытэту нашай дзяржавы.

Сведчанне гэтаму і нядаўні візіт міністра Пятра Краўчанкі ў Латвійскую Рэспубліку. Па выніках візіту 20 жніўня ў Міністэрстве прайшла прэс-канферэнцыя.

У Рызе былі падпісаны пагадненні

аб пунктах пропуску на беларуска-латвійскай мяжы і аб супрацоўніцтве ў памежных пытаннях. Разглядалася магчымасць спрашчэння працэдур пропуску ў адзін і другі бок жыхароў памежжа. Гэта пытанне яшчэ будзе вывучацца латвійскімі экспертамі. Пакуль што дамовіліся не рабіць штучных перашкод каталіцкім вернікам Беларусі, якія жадаюць прыехаць у Латвію падчас візіту ў гэту краіну папы Рымскага.

Увядзенне латвійскімі ўладамі візавага рэжыму на мяжы з Беларуссю вымагае такіх жа мераў і ад беларускіх уладаў. Але беларусы — жыхары Латвіі за візу плаціць не будуць. Урадавыя дэлегацыі абмеркавалі шэраг дакументаў, якія пасля дапрацоўкі могуць быць падпісаны ў бліжэйшы час. Гэта пагадненне аб забеспячэнні правоў нацыянальных меншасцяў, беларусаў у Латвіі і латышоў у Беларусі; пагадненне аб перасяленні ў Рэспубліку Беларусь службоўцаў, беларусаў па паходжанні, якія пазбыліся працы ў выніку дэмантажы Савецкага Саюза; аб гарантыях у пенсійным забеспячэнні і аб кампенсацыі кошту жылля для асоб, што атрымалі грамадзянства Беларусі, але жывуць у Латвіі.

Яшчэ разглядаўся блок пытанняў на перспектыву. У наступным годзе мяркуюцца падпісанне палітычнага дагавора паміж дзвюма краінамі.

Сёння, на думку міністра, першачарговае пытанне для беларускай дыпламатыі — гэта правы беларусаў па-за межамі нашай дзяржавы. У прыватнасці, у Латвіі, дзе беларусаў

па афіцыйных звестках — 120 тысяч. Немалая колькасць беларусаў Латвіі не вызначылася ў пытаннях грамадзянства. Не выключана магчымасць, што частка з іх прыме беларускае грамадзянства, застаючыся пры гэтым жыхарамі Латвіі. На пытанне карэспандэнта «ЛіМа», ці не ствараецца гэтым небяспечны для нашай краіны прэцэдэнт /потым, глядзіш, грамадзянамі Расійскай Федэрацыі абвешчаць сябе сотні тысяч беларускіх расіянаў альбо грамадзянамі Польшчы дзесяткі тысяч касцельных палякаў, а далей такім чынам рэанімуецца згубнае для суверэнітэту Беларусі ідэя падвойнага грамадзянства/, — міністр адказаў, што такой праблемы няма, што ў дэмакратычным грамадстве пытанні моўнічных стасункаў можна вырашыць досыць проста. Хацелася б верыць, што Беларусь і яе суседзі — краіны дэмакратычнага ўраўняліскага разуменні гэтага слова...

Прадстаўнік прэс-цэнтра Міністэрства абароны запытаў спадара Краўчанку, што ён думае наконт сімвалічнай вайсковай прысягі, якую сябры і прыхільнікі БЗВ збіраюцца прыняць на Свяце Беларускай вайсковай славы 8 верасня, ці не справакуе, маўляў, гэта прысяга і самое святкаванне раскол у грамадстве? Міністр дыпламатычна адказаў, што асабіста ён прыняў прысягу 31 снежня мінулага года.

Галоўная думка выступлення міністра перад журналістамі была наступная: Беларусь імкнецца ладзіць стасункі з суседзямі і з краінамі далёкага замежжа не на падставе прэцэдэнтаў, але грунтоўчыся на юрыдычных дакументах, міжнародных пагадненнях.

Наступны візіт міністра замежных спраў Беларусі — у Летувіскую Рэспубліку.

В.БОГУШ

ПА ТРАДЫЦЫІ -- РАЗМОВА ПРА НАВІНКІ

Два добрыя пачынанні прапісаліся апошнім часам у Міністэрстве інфармацыі Рэспублікі Беларусь: правядзенне штомесячных выставак новых кніг і прэзентацыя найбольш цікавых выданняў. Жнівень у гэтым сэнсе не стаў выключэннем. У Доме кнігі працавала экспазіцыя «Беларуская кніга-93», на якой былі прадстаўлены навінкі 12 рэспубліканскіх выдавецтваў. Сігнальныя экзэмпляры іх перад гэтым паступілі ў Нацыянальную кніжную палату Беларусі.

У самім жа міністэрстве прайшла прэм'ера кнігі гістарычных эса Міколы Гайдука «Паратунак», выпушчанай выдавецтвам «Юнацтва». Галоўны рэдактар «Юнацтва» М.Пазнякоў раскажа пра творчасць аўтара, які, як вядома, жыве і працуе на Беласточчыне і пра яго кнігу, у якой праўдзіва і ўсеахопна адлюстраваны многія старонкі нашай даўніны. Пра важнасць гістарычнай тэматыкі ў літаратуры, пра ачунванне ад нацыянальнага бяспамяцтва гаварыў А.Петрашкевіч. Вёў сустрэчу намеснік міністра інфармацыі Рэспублікі Беларусь С.Нічыпаровіч.

На здымку: у зале выстаўкі.

Фота У.ВІТЧАНКІ, БЕЛІНФАРМ

ВОЙСКА БЕЛАРУСКАЕ, А ЧЫЙ ЗАПАС?

ЗАЯВА КААРДЫНАЦЫЙНАЙ РАДЫ
БЕЛАРУСКАГА ЗГУРТАВАННЯ ВАЙСКОЎЦАЎ

Ва ўмовах росту напружанасці на тэрыторыі былога СССР гарантам стабільнасці і незалежнасці Беларусі павінны быць Узброеныя Сілы, гатовыя выканаць свой абавязак дзеля абароны нашай дзяржавы. Але, нягледзячы на тое, што воіны прыведзены да прысягі народу Беларусі, яны яшчэ не зрабіліся сапраўды беларускімі. Шмат каго з афіцэраў больш хвалюе не лёс Беларусі, а тое, што ў

Росіі болей плаціць. З войска выцскаваюцца ўсімі магчымымі сродкамі афіцэры-патрыёты. Захоўваецца дзіўная і непаразумная сістэма кадравых прызначэнняў на вышэйшыя пасады не кіраўніцтвам МА, а асобнымі чыноўнікамі Саўміна. Працягваюцца і набываюцца масавыя памер раскідання дзяржаўнай маёмасці і злоўжыванні службовым становішчам. Развальваецца сістэма баявой

падрыхтоўкі. З гэтага бачна, што стан войска пакуль яшчэ не дазваляе ўспрымаць яго як надзейную абарону нашай зямлі, нашых сем'яў.

Між тым на Беларусі жыве і працуе шмат патрыётаў сваёй краіны — вайскоўцаў запаса, якія, у выпадку пагрозы, гатовы ўстаць на абарону Радзімы. Яны б хацелі таксама засведчыць сваю адданасць народу Беларусі. Гэтыя людзі хочуць,

каб Радзіма ведала аб іх гатоўнасці бараніць яе. Зараз жа яны юрыдычна служаць у запасе Савецкай Арміі. Таму БЗВ звяртаецца да Вярхоўнага Савета і ўрада Рэспублікі Беларусь з прапановай прывесці да прысягі народу Беларусі ўсіх вайскоўцаў запаса. Ведаючы стаўленне да гэтага пытання ў шырокіх колах грамадства, мы ўпэўнены ў падтрымцы такой акцыі ўсімі коламі насельніцтва.

Беларусь мае сваіх патрыётаў і яны гатовыя адстойваць незалежны вольны шлях Радзімы! Жыве Беларусь!

26 чэрвеня 1993 г.
г.Менск

НОВЫ УНІВЕРСІТЭТ

Як стала вядома з прэс-бюлетэня Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, калегія Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь падтрымала прапанову вучонай рады Мінскага інстытута культуры аб пераўтварэнні гэтай навукальнай установы ў Нацыянальны ўніверсітэт культуры Беларусі. Стварэнне новага ўніверсітэта, гаворыцца ў бюлетэні, «спрыяе умацаванню падрыхтоўкі спецыялістаў, знаўцаў традыцыйнай беларускай і сусветнай культуры, педагогаў, арганізатараў высокага класу, здольных уплываць на працэс культурнага жыцця, выхоўваць моладзь, аб'ядноўваць творчую інтэлігенцыю...»

задуманая /і здзейсненая/ як кульмінацыя святкаванняў. Арганізатары нетаропка і ўмела падводзілі публіку да патрэбнага моманту і пачалі цырымонію адкрыцця толькі а палове адзінаццатай вечара. А пачалося святкаванне ў 12 гадзін дня ў нядзелю 25 ліпеня. Увесь дзень бронзавая постаць першадрукара, надзейна ахутаная белым пакрывалам, узбуджала цікаўнасць святочнага натоўпу.

Свята было на ўсе густы. Кожны мог выбраць відовішча сабе па душы, бо паспець адразу ўсюды было немагчыма. Хто збіраўся вакол фальклорных гуртоў, хто ішоў глядзець на сучасную эстраду. Народ тоўпіўся каля памоста, на якім з поўнай аддачай шчыравалі артысты тэатра «Хрыстафор». У сваёй манеры, блізкай да расейскага скамароштва з характэрнымі фрывольнымі жартамі і прыколамі, яны выклікалі бурную рэакцыю шматлікіх глядачоў. Прыцягнуты сюды выбухамі гучнага рогату, я ледзь не спазніўся на адкрыццё «Вернісажа» — мастацкай выставы. Тут сабралася публіка больш вытанчаная, спяваючы менскі дзяржаўны камерны хор. Шмат было харошых светлых твараў, адзначаных, што называецца, «пячаткай інтэлекту». Выстава сапраўды цікавая. Мяне больш за ўсё ўразілі працы шкляроў.

Яшчэ паспеў паласавацца лідскім півам /хоць і не вялікі аматар, але

быць у Лідзе і не каўтнуць знакамітага мясцовага піва, то потым лепш не паказавацца на вочы сябрам /у кампаніі з сімпатыйнай карэспандэнткай усюдыснай «Звязды». Пасля адвядуў канцэрт «май-строў эстрады», які праходзіў на стадыёне з сумнай назвай «Абутнік». Сядзеў на драўлянай лаўцы ў самай людской гушчы і назіраў за лідчанамі з намерам зразумець ні многа ні мала — што для іх гэтае свята. Па дарожках стадыёна пад грукат і лямант май-строў эстрады шпацыравалі ганарлівыя расфуфыраныя дзяўчаты /іх думкі і настроі для мяне вечная загадка/, шпарка праходзілі групамі хлопцы з заклікальнымі тэарамі /іхні клопат якраз лёгка разгадваецца/, прагульваліся больш сталыя лідчукі з дзецьмі і жонкамі. У многіх былі даволі індывідуальныя твары, хоць, пэўна, аб гэтым дні яны яшчэ доўга будуць успамінаць. Праз нейкі час, я, здаецца, зразумеў, чаго не хапае гэтаму маштабнаму і добра арганізаванаму сваяту. Справа вельмі чым: людзі ўспрымаюць яго, як свята, а р г а н і з а в а н а е д л я і х /і гэта добра, бо раней рабілі для справаздачы/, але яшчэ не могуць адчуваць яго, як свята і х с а м і х.

Мне бачыцца тут традыцыйна савецкая адарванасць улад ад народа. Магчыма, рана ці позна, гэтая адчужанасць будзе зліквідавана,

і мы тады пабачым на вуліцах нашых гарадоў сапраўды народныя свята, да якіх людзі загалі спецыяльна рыхтуюцца, прыдумляюць розныя імпрэзы, наладжваюць карнавальныя шэсці; півавары ўсіх поляў півам бясплатна, садоўнікі сыплюць кветкамі і г.д. Шлях наш да гэтага няпросты, але мы musim яго прайсці. І ў мяне няма ні слова папроку да арганізацыйнага камітэта лідскага свята — справа была задумана і зроблена прыгожа, з размахам.

Як заўжды, першымі распачалі дзейнасць навукоўцы: гісторыкі, археолагі, краязнаўцы. За суботу 24 ліпеня і раніцу 25-га праведзены аж два навуковыя зборы: гісторыка-краязнаўчая канферэнцыя і сімпозіум «Археалогія Лідчыны», прысвечаныя памяці Міхася Ткачова. Доклады і паведамленні ахоплівалі гісторыю Лідчыны ад самых першабытных часоў да апошняй вайны, сярод іх былі выступленні па-сапраўднаму важныя і цікавыя. Не абышлося без непаразумення, калі адзін не надта далікатны польскі госьць выказаўся, што маўляў, у Лідзе ніколі не было беларусаў, так нейкія «тутэйшыя».

Адчытаўшы свой даклад, гуляў па горадзе, паглядаючы, ці добра зараслі ямы ад маіх археалагічных шурфой, якімі яшчэ восем год таму намацаваў самае старажытнае паселішча на месцы сучаснай Ліды. Тады сенсацыі не атрымалася,

толькі пацвердзілася леталіснае датаванне — 14 ст. Схадзіў паглядзець на замкавыя мury, сярод якіх не быў ужо больш года. З гонарам цяпер успамінаю кароткую лекцыю, прачытаную двум лідскім рабацэгам, якія, убачышы цікавасць да замка, прынялі мяне за навічка-турыста. Моцна пакрыўджаны, я рвануўся даказаць, што ведаю аб гэтым замку больш за ўсіх жыхароў Ліды, разам узятых. Распавеў, як узводзілася гэтае магутнейшае па тых часах умацаванне, як з блізкіх і далёкіх палёў звозілі каменне на будаўніцтва. Расказаў, як у 1392 г. спалохаўся і ўцёк з замка ягоны абаронца князь Дзмітры Карыбут разам са сваімі воямі — ноччу таемным выйсцем у паўднёвай сцяне, а потым праз замаскіраваную ў балоце гаць, кінуўшы крыжакам увесь назапашаны рыхтунак і зброю. Расказаў, як мы некалькі гадоў раскопвалі культурны пласт у замкавым двары пад аховай міліцыі і сапёраў — тут падчас апошняй вайны закапалі больш за тысячу мін і снарадаў; як знайшлі конскі чэрап з глыбока ў белую косць увагнанай арбалетнай стралой 14 ст... Відаць, ім спадабаўся апавяд бо мужыкі доўга дзячылі і ад шчырага сэрца падзяліліся са мной астатнім — далі хлестануць нейкага мясцовага віна з надпісам «Агенчык» на этыкетцы...

Амаль за гадзіну да пачатку

цырымоніі адкрыцця помніка разам з яго аўтарам Валерам Янушкевічам і невялікай кампаніяй менскіх мастакоў пайшлі займаць месца. Удалося размясціцца не бліжэй як 30 метраў ад памоста, збудаванага побач з помнікам. Людзі стаялі шчыльнай сцяной, ды яшчэ падыходзілі новыя і новыя натоўпы. Урэшце сабраўся ці не ўвесь горад. На нашы галовы і за каўняры сыпалася кара са ствалоў і галін дрэў, на якіх гронкамі вісела дэтва. Потым высветлілася, што на гэтым месцы нічога не чуваць. І толькі з цяжкасцю праціснуўшыся за спіны Скарыны і прамоўцаў, мы пачалі нешта бачыць і добра ўсё чуць. Гадзіну ішла цырымонія, гадзіну ўсё нарастала нецярпліва-радаснае чаканне. Калі, нарэшце, Валеры Янушкевіч моцнай рукою скульптара сарваў пакрывала з постаці беларускага генія і над людскім морам рассыпаліся шматкаляровыя агні феерверка. Я закрываў адным голасам з усімі людзьмі. Хто ведае, можа, такім крыкам абуджаецца нацыя?

А потым гарэлі свечкі; яны атачылі Скарыну колам трапяткога святла, вырываючы яго постаць з навакольнай цемры. І я паабяцаў сабе кожны раз, прыязджаючы сюды, ставіць свечку да помніка Скарыну.

Бо напачатку было Слова...

Алесь КРАЎЦЭВІЧ,
наш спецыяльны карэспандэнт

Думка чытача

БУРЖУАЗІЯ І КУЛЬТУРА

КРЭСКИ ДА ПАРТРЭТА ПОСТСАВЕЦКАЙ БЕЛАРУСІ

Сёння наўрад хто будзе сціскаць кулакі або шукаць пісталет, пачуўшы слова «буржуй» ці «капіталісты», а тыя, хто рабіў гэта пры слове «культура», адышлі ў нябыт яшчэ раней. І ўсё ж для традыцыйнага савецкага вуха напамін пра буржуазію і да сёння не вельмі прыемны, бо рэфлекторна выклікае шэраг адмоўных гістарычных асацыяцый.

Няма нічога вечнага і немагчымага — нарэшце і на беларускіх абшарах з'явіліся жывыя буржуі. Ды не толькі чужыя, заморскія дзядзькі, а і свае, родныя, тутэйшыя хлопцы. Падзея, карысная ці, прынамсі, натуральная ў вольным грамадстве і ў здаровай нацыі, для нашага хворага на бяспамяцтва народа і куртата-суверэннай дзяржавы прымае даволі дзіўны абарот. Вельмі хуткі пераход ад класавага антаганізму да ідэалізацыі і рэкламавання буржуазных каштоўнасцей, характэрны для еўрапейскіх аскепкаў «рускамоўнай імперыі», спарадзіў розныя маральныя, палітычныя і сацыяльныя праблемы, да якіх на Беларусі далучыліся яшчэ складанасці нацыянальна-культурнага кшталту.

У асобных заходніх краінах слова «буржуазны», акрамя звычайна для нас класавага, мае другі сэнс і часта выкарыстоўваецца як сінонім безгаспадарнасці, мяшчанства, неразвітасці эстэтычнага пачуцця. Натуральная і зразумелая з'ява: большасць буржуа, прафесійна адчуваючы сябе ў прадпрыемальніцтве, у эстэтыцы, нягледзячы на матэрыяльныя магчымасці, можа быць зусім вульгарнай. Гэтая акалічнасць тыповая і для нашых «неабуржуаў» з той толькі розніцай, што, выйшаўшы з нетраў таталітарнай сістэмы, яны не маюць за плячыма і малой долі культурных традыцый сваіх заходніх кале. Якая культура ці эстэтычная вышталёнасць можа быць у сённяшніх

бізнесменаў, прайшоўшых блатную вывучку ў «зоне» або ідэалагічную дрэсіроўку ў ВПШ, закончыўшых проста сярэдняю школу ці якую іншую «школу камунізму»? І нават тыя, хто мае больш паважаную адукацыю і можа адрозніць Сезана ад Маласана, з'яўляюцца носьбітамі пераважна «савецка-інтэрнацыянальнай» культуры і расейскай імперскай ментальнасці. Магчыма, парадоксам гэта не назавеш, аднак буржуазія на Беларусі можа стацца пераемнікам інтэрнацыянальных традыцый бальшавікоў і ў новых умовах галоўным рухавіком дэнацыяналізацыі і знішчэння рэшткаў беларушчыны. Наколькі гэта верагодна, сведчаць выступленні прадпрыемальнікаў за наданне дзяржаўнага статусу расейскай мове, а таксама іх асобныя разважанні на нацыянальныя тэмы, што амаль цалкам супадаюць з расейска-камуністычнымі панславянскімі ды іншымі антыбеларускімі тэорыямі. Было б памылкова прыпісваць такія з'явы выключна нашым прадпрыемальнікам. У той ці іншай ступені на гэтую «хваробу» пакутуюць усе пласты беларускага грамадства, аднак крайняя форма яе — «звышрусізм» — найбольш распаўсюджана сярод камуністаў, чыноўнікаў і бізнесменаў. Прычыны таму розныя — ідэалагічныя, палітычныя ці меркантильныя, але па сутнасці сваёй яны маюць агульную прыроду — інерцыю інтэлектуальна-духоўнага правінцыялізму. «Звышрусізм» многіх беларусаў ні што іншае, як крайняя праява комплексу

непаўнавертасці, як страта імі ўпэўненасці ва ўласнай інтэлектуальнай і духоўнай моцы, што прынялі пачварныя формы нацыянальнага нігілізму. Сляпое шанаванне ды прыхаваная зайздрасць да агромністага расейскага стала ні што іншае, як абаротны бок ўласнага творчага бюсілля і нацыянальна-духоўнай імпатэдыі. Шматлікія нацыянальныя «кастратуры» і перараджэнцы, што заўжды стымулявалася расейскай і савецкай палітыкай, з'ява гістарычна аб'ектыўная, але ж суб'ектамі яе ўрэшце былі і ёсць асобы, маючыя свабоду волевыўлення і ўласны этнічна-культурны гепатыт. І калі адзінкі з іх можа і пакаштуюць з расейскага стала на поўны рот, то большасць, харчуючыся маскоўскімі крошчамі ці толькі пазіраючы, як гэта робяць іншыя, усё больш страчвае свае духоўныя здабыткі і, не развіваючыся як самакштоўная нацыянальная супольнасць, дэградуе і знікае ў нетрах гісторыі. Сёння ж грамадскія падзеі, у тым ліку і капіталізацыя, у значнай меры могуць паўплываць на гэты працэс.

Паколькі капіталізацыя — з'ява для нас новая і сацыялагічных доследаў яе пакуль няма, то цяжка меркаваць аб этнічным складзе нашага бізнесменства. І ўсё ж я б не надта здзіўся, каб падалося, што толькі 60—70% яго складаюць беларусы, бо за рэдкім выключэннем яны вельмі далёкія ад інтарэсаў беларускай культуры і духоўнага жыцця народа. З аднаго боку, гэта зразумела — галоўнае сацыяльна-гістарычнае прызначэнне буржуазіі — рухаць эканоміку, вынаходзіць і ўвасабляць у жыццё найбольш эфектыўныя спосабы вытворчасці, спрыяць павелічэнню матэрыяльнага багацця нацыі і дзяржавы. Прычым сродкам дасягнення з'яўляецца асабістая карысць, імкненне да максімальнай прыбавачнай вартасці. Было б дзіўна і недарэчна, каб наша буржуазія

на першым месцы мела нейкія іншыя мэты, тым больш у перыяд станаўлення і назапашвання першапачатковага капіталу. З другога ж боку, як пэўная частка свайго народа, яго актыўная сацыяльная праслойка, яна ўскосна ці напярэма ўдзельнічае і ў нацыянальна-культурным руху, забяспечвае яго матэрыяльную падтрымку. Так адбываецца ў нармальных краінах, дзе буржуазія мае старыя традыцыі і акрэсленыя нацыянальныя рысы. На Беларусі ж большасць камерсантаў і прадпрыемальнікаў, здаецца, не падняліся вышэй савецка-кааператарскага кругагляду ды люмпенскіх інстынктаў, і нават тыя сродкі, што трацяцца імі на ўласныя патрэбы, здаецца, больш прыносяць шкоды, чым карысці, бо пераважна ўжываюцца на спірты, шнапсы, замежнае курыва ды больш экзатычную «атруту». Гэта той выпадак, калі адсутнасць культурных і духоўных традыцый вядзе да маральнай дэградацыі і фізічнага самазнішчэння. Вялікі грошы толькі паскараюць гэты працэс. А ці можа быць па-іншаму? Вядома. Ва ўсім свеце робіцца інакш. Приватныя школы, каледжы, прэміі, стыпендыі, галерэі, тэатры, музеі і чаго толькі яшчэ няма там, дзе ўласныя нацыянальна-духоўныя традыцыі ляжаць у падмурку дзяржавы, дзе яны знаходзяць натуральнае ўвасабленне ва ўсіх сацыяльных структурах і грамадскіх рухах.

Я мяркую, што і на Беларусі паварот прадпрыемальнікаў ад кампрадорства і расейскага правінцыялізму да ўласных нацыянальных традыцый і духоўных вытокаў мог бы прынесьці вялікі плён. Перайначыўшы папулярнае «выратавальнае» выслоўе нашага славутага земляка, можна сказаць, што культура выратуе буржуазію. Але і самой ёй сёння патрэбна дапамога — і не толькі дзяржаўная, а і прыватная, ад якой не ў малой ступені залежыць будучыня. І ёсць надзея, што такое ўзаемадзеянне нацыянальнай духоўнай і прагматычна-меркантильнай плыняў калісьці народзіць нашых Нобеляў і Карнегі, Фордаў і Морганаў, а беларуская культура дасягне сусветных вышыняў.

Васіль АЎРАМЕНКА

г. Мазілёў

З'ЯМНЫЯ, СВЯТЫЯ ЛЮДЗІ

ЛЯ ВЫТОКАЎ НАЦЫЯНАЛЬНАЙ СВДОМАСЦІ

Даследчык Аркадзь Смоліч лічыў, што беларус «не мае ў характары тае рызык, адкрытае і грубае прастаты, характэрнае для маскоўца». Ён таксама «не мае легкадумнасці, свецкасці і самахвальства, якім так часта выдзяляюцца палякі». Ад яўрэяў беларусы адрозніваюцца «меншай энергічнасцю, настойлівасцю, моцна развітым умемнем прыстасоўвацца да розных абставін».

Структура нацыянальнай свядомасці даволі складаная. Яна ўключае пазнавальны, валявы і эмацыянальны элементы, ахоплівае як пачуццёвае /адчуванні, усприманні, уяўленні/, так і рацыянальнае /мысленне/ адлюстраванне рэчаіснасці. У яе ўключаецца таксама памяць, воля і ўся гама чалавечых эмоцый. Вытокі гэтых элементаў — у далёкай мінуўшчыне. Яны ўзнікаюць і развіваюцца пад уздзеяннем дынамічнага жыцця, гістарычных падзей, творчай думкі выдатных прадстаўнікоў нацыі.

Нацыянальная свядомасць не існуе сама па сабе. Яна цесна звязана і ўзаемадзеінае з іншымі формамі свядомасці, мовай і культурай, якія адыгрываюць вялікую ролю ў яе фарміраванні і развіцці.

Станаўленне грамадскіх адносін у класавым грамадстве, узнікненне класаў на старажытных землях беларусаў значна ўзбагачае змест паняцця «нацыянальная свядомасць». У яго ўключаюцца ўяўленні аб княжацкай уладзе, адносінах да яе грамадзян, тэрыторыі княства, яго незалежнасці, сталіцы, навакольных княстваў, адносінах да іх, роднай зямлі, Радзіме, абароне яе ад знешніх ворагаў і іншых. З гэтых уяўленняў развіваюцца новыя якасці нацыянальнай свядомасці. Так, напрыклад, з уяўленняў старажытных палачан аб роднай зямлі, Полацкім княстве фарміруюцца новыя паняцці «Полацкая дзяржава», «Радзіма», «незалежнасць». Аналагічныя працэсы адбываюцца ў Тураўскім, Берасцейскім і іншых княствах. Невыпадкова вобраз Рагнеды ўвасабляе сабой, як слухна адзначае М. Ермаловіч, «канчатковае заваяванне Полацкама сваёй

незалежнасці і непрымірымасці яго да Кіева».

Дасягненне незалежнасці Полацкім, Тураўскім і іншымі княствамі, развіццё іх культуры садзейнічалі ўсведамленню адзінства іх жыхароў, прыналежнасці да аднаго этнасу, у дадзеным выпадку — да народнасці, гістарычнага лёсу, адзінства матэрыяльнай і духоўнай культуры, бытавога ўкладу, традыцый, псіхічнага складу.

Далейшае развіццё і фактычнае абгрунтаванне вытокаў нацыянальнай свядомасці беларусаў мы знаходзім у творчасці і дзейнасці Ефрасінні Полацкай /1110—1173/ і Кірылы Тураўскага /1130—1190/. Іх дзейнасць і духоўная спадчына з'яўляюцца гранітным падмуркам беларускай культуры. Ужо тое, што яны маюць прозвішчы «Полацкая» і «Тураўскі», сведчыць аб тым, што яны мелі пашану да сваіх родных гарадоў. Іх жыхароў. Гэта таксама адлюстраванне больш высокага ўзроўню іх свядомасці і самасвядомасці. Яны не толькі ацэньваюць свае веды і дзейнасць, але і ўсведамляюць сваё месца ў грамадстве, у жыцці, маральныя ўчынкі, інтарэсы, ідэалы, матывы сваіх паводзін. Невыпадкова, што іх спадчына знайшла таленавітых паслядоўнікаў.

Дарчы, да нашага часу ў філасофскай літаратуры XIII—XV стагоддзі грунтоўна не даследаваны. Тлумачыцца гэта тым, што амаль няма крыніц. З такой думкай пагадзіцца нельга. Літаратары і гісторыкі змаглі зрабіць значна больш у даследаваннях гэтага перыяду. Філасофам таксама трэба брацца за справу.

Характэрнай асаблівасцю светапогляду Ефрасінні Полацкай і Кірылы Тураўскага

з'яўляецца тое, што яны карысна спалучалі свецкую і рэлігійную дзейнасць, разглядалі зямное і нябеснае ў цеснай узаемасвязі. Яны вялі рашучую барацьбу за перамогу хрысціянскага светапогляду над язычніцкім, выступалі за адзінства не толькі жыхароў сваіх княстваў, але і ўсёй Русі, рашуча асуджалі міжусобную барацьбу, заклікалі да аб'яднання супроць мангольскай навалы. Усё гэта значна ўзбагачала зародкі нацыянальнай свядомасці, пашырала веды аб Радзіме і яе лёсе.

Ефрасіння Полацкая — «наша нацыянальная святыня» /У.А.Арлоў/, асветніца, самая адукаваная жанчына свайго часу, брала чыны ўдзел у культурным, палітычным і рэлігійным жыцці. Яна была здольным арганізатарам, знаўцам сучаснага мастацтва. Фрэскі Спаскай царквы, крыж Лазара Богшы сведчаць аб высокім узроўні тагачаснага жываліснага і ювелірнага мастацтва, глыбіні і сіле эмацыянальнага ўздзеяння на глядача. Крыж зроблены для царквы св.Спаса па заказе Ефрасінні ў 1161 годзе. Ён з'яўляецца шэдэўрам старажытна-беларускага ювелірнага мастацтва. Ацэньваць гэтую гістарычную рэліквію неабходна як з пункту гледжання яе мастацкіх вартасцяў, так і зместу надпісаў. Малаверагодна, што Лазар Богша сам «паставіў» сваё прозвішча на крыжы без згоды Ефрасінні. А хто параіў Богшу адлюстраванае заказчыцу і яе бацькоў ужо як святых? Пры гэтым яны размясціліся на крыжы пасля Хрыста, Багародзіцы, Іаана Палярэдніка, евангелістаў і архангелаў. Айцы царквы размяшчаюцца толькі пасля іх на адваротным баку крыжа. Зусім зямныя людзі, але ўжо святыя Ефрасіння, яе бацькі Сафія і Георгій свядома размяшчаюцца побач з евангелістамі і архангеламі. Значыць, яны бяруць на сябе адказнасць выконваць тую ролю, якую выконвалі Хрыстос, Багародзіца і іншыя святыя, уключаюцца ў структуру зямнога і нябеснага сусвету, усведамляюць сябе сапраўднымі творцамі. Маюць рацыю тыя аўтары /У.Конан, П.Церашковіч/, якія звязваюць развіццё матэрыяльнай і духоўнай культуры ў Полацкім і Тураўскім

княствах XII стагоддзя з творчым рэнесансам. Наўрад ці магчыма знайсці падобны рэнесанс у краінах Заходняй Еўропы гэтага часу, чаго патрабуе Валаяцін Грыцкевіч у адным са сваіх артыкулаў.

Зразумела, што такі магучы духоўны ўздым не мог не аказаць значнага ўплыву на развіццё форм свядомасці, у тым ліку і нацыянальнай. Значна пашыраецца і паглыбляецца змест пазнавальнага, валявога і эмацыянальнага элементаў. Глыбей асэнсоўваецца роля творчай асобы і грамадства ў гістарычным працэсе, уяўленні аб Радзіме, дзяржаве, рэлігіі, царкве, асвеце і культуры.

Уся гэтая праблематыка больш грунтоўна адлюстравана ў творчасці Кірылы Тураўскага. У яго спадчыне прарастаюць жывыя парасткі, з якіх у наступныя гады будзе развівацца беларуская культура. Ён усебакова адукаваны чалавек свайго часу, выдатны майстар красамоўства, публіцыст, паэт, рэлігійны прапаведнік, філосаф, Златавуст «паче всех воссиявший нам на Руси». Сучаснік Ефрасінні Полацкай, вельмі блізкі да яе па поглядах. Мяркуюць, што яны ліставаліся.

Заслугоўваюць увагі думкі наконт мовы Кірылы Тураўскага, якія выказвае А.Надсан. Ён сцвярджае, што мову беларускіх пісьменнікаў XI—XII стагоддзяў «можна назваць беларускай літаратурнай мовай у ейных пачатках». Далей ён прыводзіць прыклады беларускіх слоў: *дэля, чымі, пастух, Велікі дзень, разідутся, мінудца, пытаюць* і дадае, што такіх прыкладаў можна прывесці значна больш. «Такім чынам, — падкрэслівае А.Надсан, — нават з моўнага пункту гледжання Кірыл можа лічыцца беларускім пісьменнікам».

У творчасці Кірылы Тураўскага ўсебакова аналізавалася чалавек, яго роля ў зямным і нябесным сусвеце, пачуццёвы і разумовыя здольнасці, дзейнасць і мэты, маральныя адносіны, прыгажосць, праблема грамадства, дзяржавы, улады, Радзімы, гістарычнага працэсу, рэлігіі, царквы, веры і іншых. Ён не толькі ўсведамляў ролю творчай асобы ў грамадскім жыцці, але адначасова раскрываў дзейнасць і спадчыну гісторыкаў, паэтаў, іншых знакамітых прадстаўнікоў культуры. У яго творах рассяяны і добра прарастаюць маладыя парасткі нацыянальнай свядомасці беларусаў. Ён і Ефрасіння Полацкая стаяць ля яе вытокаў.

Аляксандр КЛЯЎЧЭНЯ,
доктар філасофскіх навук

Дзвесце гадоў таму адбылася падзея, якая названа гісторыкамі другім падзелам Рэчы Паспалітай, калі «тры каранаваныя злодзеі падзялілі паміж сабой здабычу — Польшчу па таму ж самаму праву, па якому тры разбойнікі з вялікай дарогі дзеляць паміж сабой кашалёк бяззбройнага падарожніка». Так характарызаваў Ф.Энгельс тры падзелы Рэчы Паспалітай Расіяй, Прусіяй і Аўстрыяй у 1772, 1793 і 1795 гадах. Ф.Энгельса паўтарыў У.Ленін: «Курляндцы і Польшчу яны сумесна дзялілі, гэтыя тры каранаваныя разбойнікі. Яны дзялілі сто гадоў, яны рвалі па жывому мясу, і рускі разбойнік урываў больш, таму што быў у той час мацнейшы...»

тызму ў выглядзе славянафільства, перарастаючага ў панславізм. Усё гэта знайшло сваё адлюстраванне ў рускай гістарыяграфіі. Паўстанне 1863 г. пагражала цэласнасці «единой, неделимой» Расійскай імперыі. У гэтых умовах амаль што ўсе гісторыкі кінуліся ў абдымкі царскага ўрада і гістарычна даказвалі законнасць і гістарычную абумоўленасць захопаў Беларусі, Украіны, Прыбалтыкі, далучэння іх да Расійскай імперыі. С.Салаўёў кінуў працаваць над сваёй 29-томнай гісторыяй Расіі і напісаў манаграфію «История падения Польши». М.Кастамараў едзе ў Варшаву, працуе ў бібліятэках, архівах і выдае манаграфію «Последние годы Речи Посполитой». Агульны накірунак і мэта напісання гэтых і іншых манаграфій — гістарычна абгрунтаваць законнасць захопаў земляў суседніх краін. Больш таго, накірунак такіх прац падаграваў антыпольскія і антыкаталіцкія настроі ў грамадстве. З гэтага часу ў рускай гістарыяграфіі трывала замацаваўся тэрмін «воссоединение», калі гаворка ішла аб захопах Беларусі і Украіны Расійскай

дваране па паходжанню. Маскоўскі ўніверсітэт па складу выкладчыкаў і студэнтаў быў больш дэмакратычным. Шмат з іх былі разначынцамі, паходзілі з духоўнага саслоўя: Салаўёў, Ключоўскі, Багаслоўскі, Любаўскі, Пакроўскі, Пічэта... Спіс можна падоўжыць. Маскоўскую школу больш прываблівала пазітывісцкая філасофія з яе патрабаваннямі да аб'ектыўнасці ведаў і адмаўленне так званай «партыйнасці» ў навуцы /«дзе пачынаецца партыйнасць, там канчаецца навука»/. Маскоўская і Пецябургская гістарычныя школы, так бы мовіць, не вельмі ладзілі паміж сабой. Гэта датычыць і да сферы навукі. Калі разгледзець канцэпцыю Кіеўскай Русі, распрацаваную некаторымі гісторыкамі Пецябургскай школы і, як яе адлюстраванне, тэрмін «воссоединение», дык працягваецца такі ланцужок: вучнем Платонава быў Праснякоў, вучнем Праснякова быў прыснапамятны Барыс Грэкаў. Забягаючы трохі ўперад, адзначу, што ў сярэдзіне 30-х гг. Б.Грэкаў, стаўшы дырэктарам Інстытута гісторыі АН СССР, тут жа выдаў у двух

1990 г. выказаўся без усялякага растлумачэння, што дзяржаўнай мовай Вялікага княства Літоўскага ў час ягонага росквіту, была руская мова. І гэта сцвярджае філолаг! Якая можа быць рэакцыя на гэтыя словы рускага чалавека, які вывучаў гісторыю толькі па школьнаму падручніку? Гэта ж проста мэтанакіраваная прапаганда вялікадзяржаўнасці, якая выпрацоўвае ў рускага абыяцеля нацыянальны пых, пабляжлівыя погляды на «малодшага брата», якога ў выніку падзелу Рэчы Паспалітай вывалілі з-пад улады каталіцтва і палякаў і «воссоединения» са «старэйшым братам», за што «малодшы брат» да труны павінен быць удзячным Расіі. Прамым следствам такой «навуковай» дзейнасці з'яўляецца выпрацоўка ў пэўнай катэгорыі абыяцеляў адмоўнай рэакцыі да працэсу адраджэння беларускай нацыі, абвінавачванняў у нацыяналізме і г.д.

Як жа ставіліся да гэтай праблемы беларускія гісторыкі, беларускія патрыёты? У канцы XIX ст. «гоманайцы», а ў пачатку XX ст. беларускія адраджэнцы, якія групаваліся вакол «Нашай Нівы», успрынялі і ўдакладнілі канцэпцыю беларускага гісторыка, археолага, этнографа Адама Кіркора, распрацаваную яшчэ ў 70-я гг. XIX ст. аб беларускай народнасці як самастойным этнасе, а не галіне рускага ці польскага народа, якая панавала ў рускай і польскай вялікадзяржаўнай нацыяналістычнай гістарыяграфіі, аб Полацкім княстве як самастойнай дзяржаве, якая аб'ядноўвала ў старажытнасці беларускую народнасць. Гэта значыць, што яны адмаўлялі канцэпцыю Кіеўскай Русі як адзінай дзяржавы ўсходніх славян. «Нашаніўцы» высунулі канцэпцыю, згодна з якой падзелы Рэчы Паспалітай гэта не якое не «воссоединение», а звычайная феадальная агрэсія. Яны паказалі, якія новыя цяжкасці прынесла беларускаму «воссоединенню» народу Расійская імперыя: рэкруцкія наборы, падаткі звонкай манетай, а не асігнацыямі, які гэта рабілася на тэрыторыі Расіі, прымушвае зліквідаваць уніяцкую царкву, да якой належала большая частка беларускага насельніцтва, якое, не жадаючы прымушва пераходзіць у веру захопнікаў, пераходзіла ў значнай сваёй частцы ў каталіцтва.

Пункт гледжання «нашаніўцаў» на старажытную гісторыю беларускага народа захавалася ў беларускай гістарыяграфіі да сярэдзіны 30-х гг. Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі ў навуку прыйшлі «маладыя марксісцкія парасткі», як іх называў М.Пакроўскі. Яны пачалі займацца вышукваннем класавай барацьбы ў розных рухах, гісторыі рэвалюцыі і практычна не краналі гісторыю больш раннюю. Гэтыя «парасткі» падтрымлівалі канцэпцыі гісторыкаў, якія былі абвешчаны нацэмамі і рэпрэсаваны ў канцы 20-х — пачатку 30-х гадоў. Так, напрыклад, акад. В.Шчарбакоў граміў нацэмаў і ў той жа самы час пісаў у 1934 г., што ў XVIII ст. Расія не «воссоедініла», а захапіла Беларусь і пераўтварыла яе ў сваю калонію. У другой палове 30-х гг. і «марксісцкія парасткі» былі абвешчаны ворагамі народа і арыштаваны. Нешматлікія гісторыкі, якіх міласціва аставілі на свабодзе, зноў пачалі шкуматаць беларускую гісторыю. Забыўшыся, ці проста не ведаючы ацэнкі падзелу Рэчы Паспалітай, зробленых сваімі багамі, а больш верагодна з мэтай дагадаць сваім карміцелям і маскоўскім грэкаўскім аднадумцам, яны перагледзелі канцэпцыю нацэмаў і «марксісцкіх парасткаў», і з ідэалагічна-спекулятыўных меркаванняў вярнуліся да рускай афіцыйнай вялікадзяржаўнай канцэпцыі, мудрагеліста падмацаваўшы «новаю» /даўно забытую старую/ канцэпцыю вырванымі з кантэксту цытатамі з Маркса, Энгельса, Леніна, Сталіна. Няма нічога здзіўнага з таго, што савецкія гісторыкі «забыліся» пра погляды буйных рускіх гісторыкаў-пазітывістаў, якія намагаліся аб'ектыўна адлюстравць гістарычнае мінулае, а звярнуліся да нізкапробнай афіцыйнай канцэпцыі, бо апошняя — імперская, вялікадзяржаўная — адпавядала палітыцы будаўніцтва кіраўніцтва СССР. На жаль, ёсць яшчэ гісторыкі, якія спавядаюць такія погляды.

Настаў час, калі гісторыкам прадставілася магчымасць напісаць аб'ектыўную гісторыю свайго народа. Але, барані Божа, кінуцца ў другую крайнасць і старыя рускія вялікадзяржаўныя ідэалагічныя міфы замяніць новымі міфамі, няхай сабе і «народнымі-беларускімі», да чаго заклікаюць некаторыя аўтары.

Юры ДРАГУН,
дацэнт кафедры крыніцазнаўства
і музейлогіі гістфака БДУ

«ВОССОЕДИНЕНИЕ» ЦІ ЗВЫЧАЙНЫ ЗАХОП?

З НАГОДЫ 200-Х УГОДКАЎ ДРУГОГА ПАЗДЕЛУ РЭЧЫ ПАСПАЛІТАЙ

Нагадаю, што ў выніку першага падзелу ўсходня частка Беларусі — да Заходняй Дзвіны, Друці і Дняпра — была далучана да Расійскай імперыі, па другому — цэнтральная частка /прыблізна па лініі Паставы, Любча, Пінск/.

З нагоды першага і другога падзелу Рэчы Паспалітай у Расіі быў выбіты памяtnы медаль. З аднаго боку медала — профільны барэльф Кацярыны II і надпіс па кругу: «Б /о жай/ М /і ласцю/ Е катерина II императрица и самодержица Всероссийская». З другога боку медала выбіты расійскі герб — двухгаловы арол. Над двума галовамі арла выбіты маленькія кароны і зверху вялікая карона. Арол у кіпцолах трымае па світку, на якіх намалеваны геаграфічныя карты. На адной карце акрэслены межы Расійскай імперыі пасля першага падзелу Рэчы Паспалітай. На другой карце — межы пасля другога падзелу. На грудзях арла, на шыцыце, высечаны герб «Пагоня». Па крузе зроблены надпіс: «Отторженная возвратихъ». Гэты надпіс практычна адлюстроўвае афіцыйную гістарычную канцэпцыю, якая існавала ў расійскай гістарыяграфіі.

Пасля другога падзелу спатрэбілася яшчэ два гады, каб удушышы лаўстанне пад кіраўніцтвам Тадэвуша Касцюшкі долесным войскам рускім на чале з генералісімусам Аляксандрам Суворавым, канчаткова ліквідаваць Рэч Паспалітую як дзяржаву. Па трэцім падзелу заходняя частка Беларусі па лініі прыблізна Гародня—Бярэсце была далучана да Расійскай імперыі. За названы вышэй воінскі подзвіг генералісімус Аляксандр Сувораў быў унагароджаны захопленай беларускай зямлёй ва ўласнасць у Берасцейскай эканоміі і прыгоннымі сялянамі-беларусамі /звыш 13 тыс чал./, якія жылі і працавалі на гэтай зямлі.

Цікава прасачыць змену тэрмінаў, якімі адзначалі гісторыкі падзелы Рэчы Паспалітай. Тэрміны, як вядома, не з'яўляюцца нейтральнымі. Яны адлюстроўваюць пэўныя канцэпцыі. Афіцыйная — дзяржаўная — гістарыяграфія, звычайна прагматычная, адлюстроўвае дзяржаўную палітыку, а самі тэрміны выпрацоўваюцца паступова, як паступова ў канчатковым выглядзе складаюцца канцэпцыі. Так у дакуменце 1777 г. мы сустракаем яшчэ не замаскіраваны, шычыры тэрмін, дзе гаворка ідзе аб «разграничии Белорусских земель, новоприобретенных /падкрэслена мною. — Ю.Д./ к Российской империи». У XIX ст. у расійскай гістарыяграфіі ўжывалі тэрміны і «присоединение», і «воссоединение» Беларусі, Украіны з Расіяй. Так доўжылася прыблізна да сярэдзіны 60-х гг. XIX ст. Адмена прыгоннага права ў 1861 г. у гонар святкавання так званана 1000-годдзя Расіі, прымірыла рускіх лібералаў з урадам. Назіраецца новы ўсплеск рускага патрыя-

імперыі.

Канцэпцыя, адлюстраваннем якой і з'яўляецца тэрмін «воссоединение», бярэ пачатак яшчэ ў XV ст., калі ў 1439 г. канстанцінопальскі патрыярх падпісаў Фларэнційскую унію з каталіцкай царквой. У Масковіі складваецца тэорыя «Масква — трэці Рым», згодна з якой пасля здрады Канстанцінопаля праваслаўю, Масква становіцца вядучым і адзіным цэнтрам праваслаўя і таму павінна аб'яднаць праваслаўны свет вакол маскоўскай метраполіі, вызваліць ад «владыны» тых праваслаўных, якія падпалі пад уладу Літвы і Польшчы. Так ідэалагічна абгрунтаваліся і апраўдаліся ўсе войны Масковіі супраць Літвы і Польшчы. Другі выток нагаданага тэрміна — гэта пункт погляду нібыта ў старажытнасці існавала адзіная дзяржава — Кіеўская Русь і таму Масква, як спадкаемніца Кіева, павінна сабраць землі былой Кіеўскай Русі. Наогул, з XV ст., калі пачаліся практычна няспыннымі войны паміж Вялікім княствам Літоўскім, Жамойцкім і Рускім і Вялікім княствам Маскоўскім з мэтай пашырэння межаў сваіх дзяржаў, у маскоўскай і беларуска-літоўскай гістарыяграфіі пачаліся спрэчкі, хто, якая дзяржава з'яўляецца прадаўжальніцай, спадкаемніцай Кіеўскай Русі — Вялікае княства Літоўскае, Жамойцкае і Рускае, ці Вялікае княства Маскоўскае. Як заўсёды «праўда» засталася на баку мацнейшага і спадкаемцам стаў пераможца — Вялікае княства Маскоўскае, якое, на думку ўкраінскага гісторыка М.Грушэўскага, прысвоіла імя «Русь», якое потым пераўтварылі ў «Руссию, Россию».

Тэорыю дзяржаўнай аднасці Кіеўскай Русі ў некаторым разе пахіснуў у другой палове XIX ст. С.Салаўёў. Яго падтрымаў і больш дакладна распрацаваў канцэпцыю В.Ключоўскі, які лічыў, што адзінай дзяржавы ў час летаніскай Кіеўскай Русі практычна не існавала, а былі ва Усходняй Еўропе самастойныя княствы-землі, якія ён называў «гарадавымі абласцямі». Гэтую канцэпцыю падтрымалі ягоныя вучні: П.Мілюкоў, які, каб, не быў бы потым лідэрам партыі кадэтаў, лічыўся б буйнейшым рускім гісторыкам; гісторык-марксіст М.Пакроўскі /«гаварыць аб адзінай «рускай дзяржаве» ў кіеўскую эпоху можна толькі па яўнаму непаразуменню»/. Канцэпцыя Кіеўскай Русі В.Ключоўскага сталася бадай што адзінай, якой прытрымліваюцца гісторыкі.

П.Мілюкоў напрыканцы XIX ст. паехаў у Пецябург, дзе пазнаёміўся з гісторыкам А.Прасняковым. Апошні, як пісаў у сваіх мемуарах П.Мілюкоў, перагледзеў гісторыю Кіеўскай Русі і яе адносіны да Масковіі «ў духу супрацьлеглым Ключоўскаму». Трэба адзначыць, што склад выкладчыкаў і студэнтаў сталічнага ўніверсітэта быў больш кансерватыўным у параўнанні з маскоўскім. У сталіцы выкладалі і вучыліся ў асноўным

тамах лекцыі па рускай гісторыі А.Праснякова, які ён чытаў студэнтам яшчэ да рэвалюцыі. Па ўспамінах слухача Інстытута чырвонай прафесуры, у канцы 20-х гг. у Маскву з Ленінграда прыежджаў чытаць лекцыі Б.Грэкаў, які ў сваіх лекцыях прадказваў «патрыятычную канцэпцыю» І.Сталіна. У гэтыя гады ўжо пачала ўжывацца формула «найменшага зла». Азначэнне Расійскай імперыі як «турмы народаў» змякчаецца. Аб далучэнні ўскраін сталі гаварыць ужо не як аб захопах. Аб захопе Украіны і Беларусі пачалі гаварыць як аб «меншым зле». Калі б яны засталіся ў складзе Рэчы Паспалітай, дык беларусы і украінцы былі б спаланізаваны і акаталічаны і г.д. Узгаўляецца ўжыванне тэрміна «воссоединение», што азначае «добраахотна ці прымушова, але раней адарваная частка /пераўтвараецца/ у цэлае».

Б.Грэкаў быў здольным вучнем Пецябургскай гістарычнай школы, лічыўшай Кіеўскую Русь адзінай дзяржавай, якую насялялі тры галіны рускага народа. Развіваючы канцэпцыю А.Праснякова, Б.Грэкаў абгрунтаваў дакладнасць сваіх поглядаў спасылкамі не толькі на немагаслоўныя, супярэчлівыя, тэндэнцыйныя крыніцы, якія дазвалялі прысці да антынамічных высноў. «Бездакорнай крыніцай» для Б.Грэкава сталіся «Храналагічныя выпіскі» К.Маркса, у якіх ён параўноўваў «імперыю Рурыкавічаў» з «імперыяй Карла Вялікага». Гэта, у сваю чаргу, абараняла Б.Грэкава ад мажлівай крытыкі з боку апанентаў. Свае погляды на гісторыю Кіеўскай Русі Б.Грэкаў абагуліў у манаграфіі «Кіеўская Русь», якая лічылася класічным творам, і ягоная канцэпцыя запаланіла ўсе падручнікі гісторыі. Паслядоўнікі Б.Грэкава толькі вышуквалі човыя «фактыкі» і далаўлялі ягоную канцэпцыю.

Пасля смерці Б.Грэкава /1953 г./ сцяг гэтай канцэпцыі падхапіў акад. Б.Рыбакоў. Дастаткова зазірнуць хоць бы ў I-ы том 12-томнай гісторыі СССР, аўтарам якога быў Б.Рыбакоў. У свой час я сам чуў ўступленне Б.Рыбакова, які заявіў, што не было аніякай Старажытнарускай дзяржавы і старажытнарускай народнасці, а была Руская дзяржава /маецца на ўвазе Кіеўская Русь. — Ю.Д./ і руская народнасць. Гэта быў ужо апошні крок на шляху вяртання да тэорыі існавання трох галін рускага народа.

Справа двух Барысаў — Грэкава і Рыбакова — жыве і квітнее. І ў наш час некаторыя рускія навукоўцы ніяк не супакояцца. З іхніх вуснаў раз-пораз зрываюцца замшэлыя расійскія вялікадзяржаўныя, абразлівыя для беларусаў, выказванні наконт беларускай гісторыі, беларускай мовы. Так акад. Д.Ліхачоў, які лічыцца вялікім аўтарытэтам у сферы навукі, у інтэрв'ю радыёстанцыі «Свабода» 19 ліпеня

Замёр, стаішчыся. Баіцца
у вогнішчы ягонім спянілішча.
Скавала сіла атаму нямая.
Свет рукі ў неба узнімае.
Ды што, якая ў тым патрэба,
калі глядзіцца атам з неба.
Наморшчаны, маўклівы, хмуры,
Гатовы выбухнуць віхурай.
Над светам грэшным, вінаватым
запанаваў няёмольны атам.

Ці думалася паэту там, у далёкім Глен-Кове,
пішучы гэтыя радкі, што прадчутая пагроза
згубнай жахотай кранеца родных сцяжын?

Наогул, што тычыцца самой паэзіі Масея
Сяднёва, то яна надзіва аўтабіяграфічная,
поўная ўзбуджаных, вярнутых памяццю, рэалій
— «Усё радаслоўе». Бацькі, сёстры, бабулі... іх
жывыя /з памяці дзяцінства/ клопаты. Вершы
пісаліся на розных верстах аднае дарогі —
дарогі выгнанна, аднак усе яны прасякнуты
нутранай цэльнай, замілаваннем. І здагадва-
ешся, колькі сэрцам там, на чужыне, сталіся
яны жыватворнай крыніцай, з якое чэрпаецца
спатоля, прага жыцця. Колькі давалася ўба-
чыць у дні работы з'езда ўсхваляваных чытачоў
вакол Масея Сяднёва тут, на радзіме. А там, за
акіянам? Што наштаптае яго слова збалемаму
сэрцу? У паэзіі Сяднёў не эмігрант. Ён увесь тут,
свет яго пазычных вобразаў сталеюцца
ўпэўнена, трывалы і моцны. Што дбайная пчала
соты, ляліў і ляліў яго са светліна-драбніц памяці,
такі рэальны, да блішчыні на дне ручая выра-
зны.

Потым прыйшла проза. Прага душа выка-
зацца, расставіць вехі на нялёгкай жыццёвай
дарозе. Раманы, апавесці. Няхай многія і лічачы
іх прыцэненымі сяднёўскай паэзіяй, аднак у
нязгодку скажу: яны багата дадаюць свайго,
чутага ў пабудове ўласнага літаратурнага дома.
Багата біяграфізму і той жа адрытасці.

А кожная дабудаваная хата мае свой дах. У
творчай — на яго збіраецца якраз тое, што
можна казыліва граць у промнях заходнага
сонца, яскрава паказваць чалавечаму воку:
такія хата пабудавана майстрам слова, вабіць
і запрашае. Зайдзі, сагрэйся, чытач, на дарозе
свайго лёсу. Пабудзь ля агню тых папучыяў і
думак, што грэлі і грэюць гаспадара хаты.

Такім «дахам» у Сяднёва, безумоўна, з'явіцца
«Масеева кніга», якая неўзабаве ўбачыць свет
у выдавецтве «Мастацкая літаратура». Як рэ-
дактару і першаму яе чытачу, выпадае зазна-
чыць: кніга мудрая, з агляданым уласнага лёсу, са
свежым зрокам на літаратурны працэс, нават з
нягласным гумаром, з багатаю эпісталаграфіяй,
галасамі-лістамі, такімі жаданымі ў далых чу-
жыны. Кніга складанага чалавечага жыцця, яго
усіх духоўных набыткаў. Як падсмоўка і запав-
е. І ўпраўду — «Масеева...» Пэўна ж яна,
будучая кніга, яго, як аўтара, а мяне, як чытача,
і пазвала ў гэту дарогу. Яго, каб пачуць і
пазнаць роднае. Наталіць душу, спакутаную ў
творчых бяссонніцах, крокамі па светлых сцеж-
ках маленства. Мяне, каб пачуць гэту душу
глыбей — быць адзіным даверлівым сведкам
усіх яе ўзрухаў.

...Асабліва плённымі сталіся для Сяднёва
80-ыя гады, калі, паквітаўшыся з радыёслуж-
бай, вярнуўся за акіян, удума асталавіўся ў
невялікім Глен-Кове пад Нью-Йоркам. Зняў
паўдома. На сваю хату — амерыканскую мару
— грошай не хапіла. Выраслі, уладкаваліся ў
жыццё дзеці, у працы напружаны здыбваюць
свой хлеб. Змагаюцца за сваё амерыканскае
імясцё, даражачы кожным цэнтам. А тут яшчэ
і бацькавыя непрадбачаныя растраты. Багата
каштуецца яму вандроўкі на Радзіму. Але сям'я
разумее: усё жыццё бацька жыў гэтай думкай.
Вольга Філіпаўна, жонка, перачытала ўсю бе-
ларускую літаратуру. Сяднёў жартуе: каб была
спецыяльная прэмія самаму ахвотнаму чытачу
— была б яна ў жонкі. Не памятае яе без кнігі
ў руках. Рупіцца, дастае ўсе навінкі. Дачка Ірэна
цешыць бацьку: едзь. Разумее без слоў яго
клопат. Сын Уладзімір гаюць у кампанію з ім,
аднак у Амерыцы не так проста сарвацца з
работы. Адзін выхадзіць у сына, дый той у
аўторак. І вось ён, сівагаловы турыст у каторы
ўжо раз перасякае акіян, вяртаецца на Бела-
русь. Сустрэкаецца з пісьменнікамі і грамад-
скаццю. З энтузіязмам рассялае новыя творы.
Кожнаму з журналістаў не адмаўляе... Стамле-
цца да знамогі, адліваецца лекамі... і зноў, што
юнак-пачатковец, штурмуе часопісы, студыі,
выдавецтвы. Так, вяртаецца... Ён шчаслівы, што
дажыў-скаваў гэтага дня, што не паклаў лёс
паміж тых, хто праг такога вяртання і не
дачкаўся. За каго, магчыма, ён шпача на гэтай
зямлі свае малітвы. Нават перад гэтай дарогай
ні хвіліны спакою. Фатаграфы, кінааператары,
інтэрв'юеры... «Цяжка ноша славы, Масей
Ларывонавіч! Адбываецца. Нялёгка ў нас
вандроўка». А ў адказ: «Не магу адмовіць. Я
рады бачыць — мяне тут чакалі». Асабліва ўжо
цешаць сэрца ўладара сапраўдных пачуццяў,
песняра жаночай красы маладыя беларускія
паэзсы.

— У Мокрым сягоння мокра, — уздыхае
Масей Ларывонавіч. За ветравым шклом на
чорнай спіне асфальту скачуць буйныя кроплі.
Знаёмыя вяселі наўзбоч — Брацкавічы, Вётух-
на, Слабада — сведкі даўніншага юнацтва, што
тут, у абсяжы, разгортаваў дужыя крылы,
сечаныя наваліцамі лёсу.

У Касцюковічах сустракаюць сястра Марфа
Ларывонаўна і сям'я яе сына Міколы. Слэзы.
Радасць. Шчодрое, гасціннае застолье. Кнігі
«Туга па радзіме» і «Патушаныя зоры» з
дарагімі аўтаграфамі, аднаканы мінулай сус-
тэрчы, на пачэсным месцы — у новай шыкоўнай
сценцы. Чытаньня і перачытаньня. У Касцюковічах
ніводнага іх экзэмпляра ў кнігарні — раскупілі
усё. Дый ці багата іх сюды трапіла?

Марфа Ларывонаўна, стомленая ношай гадоў,
горне да грудзей брата: «Масейка!» Па-наро-
дному мудра ўздыхае: «Не адлусціць пясок,
адлусціць пясок... Вот і сустрэліся...» Мікола,
раённы журналіст, запрашае за стол. Сяднёў
хітравата прымуравае вока, ушнувае пляменніка:

— Адрокся ад дзядзькі!
Мікола маўкліва церпіць кнін.

Дарагі Масей Ларывонавіч, — думкамі аба-
ранню Міколу, — багата ад чаго мы адракліся
ўчора. Багата чаго малёвана ў нашай свядомасці
судэльна чорнаю фарбай. Ці мог ваш Мікола,
рэдактар раённай газеты, член бюро райкома,
вясцмаць усьлях на ўсе Касцюковічы, што вы,
рэдактар «Свабоды», яго родны дзядзька?
Думаю, што ён багата і так нацярпеў ад
гэтага. Мы жылі сваім жыццём тут. Вы — сваім
там. У нашых руках былі шпачы ідэй. І вось мы,
нарэшце, стаміўшыся ў безвыніковай барацьбе,
адкінулі іх прэч. Працігваем адзін аднаму
сяброўскія рукі. І адну з іх — свайго былога
ідэйнага праціўніка — вы пацяскаеце, руку
пляменніка Міколы Дзятлава.

Што парк чыгун на агні, кватэра бурліць
ўспамінамі. Падарункі, дзфіцыйныя лекі —
сястры, яе ўнукам... Валютныя інвестыцыі
дзядзькі ў дабрабыт роду. Бяссонная, поўная
роздуму ноч на радзіме ў чаканні заўтрашняй
вандроўкі ў Мокрае. Колькі думак правяла ноч?
Каму ведама. І ранаўшыя жартылівага адгавор-
ка, апраўданне бяссонніцы: «Сцярог машы-
ну...» І бадзёрасць, багата твораная загартавана-
ваю воляй.

Снедаем і едзем у Мокрае. На імясцё
дождж перастаў, хоць хмары блізка. Гатовыя ў
любы момант слёзна пакратаць наш шлях. І
зноў цень Чарнобыля побач. Дарога ў адселе-
ную зону, у мёртвую вёску. У бліжэйшых вёсках
да зоры — па некалькі чалавек жыхароў. Куды
ім, старэчы, падзецца? Што пакінуць чарадой
буслы ўвосень. Адзінокія, забытыя ўсімі людзі...
Сутулая постаць на вялікаборскай дарозе. За
колькі верст дыбае чалавек у жывую вёску. Які
яго, адзінока, вядзе клопат? Мо ўсяго хочацца
сагрэцца размовай з людзьмі. Студзіць адзінота
душу.

Праз калюжы дарогі, усяляк маняўручы,
прабіраемся. То выходзім і штурхаем машыну,
месцячы раскоўзаную граць. То раптам, на ўзлеску,
плойма некранутых грыбоў: баравікі,
падасінавікі, махавікі... Форма звабная, тая ж...
А змест? Злаякасны! Аднак ці душа адрачэцца,
не пацігнуцца рукі? І ўздыхі, што ні мясціна —
не тое...

Двойчы выпадала Сяднёву бываць у
Касцюковічах пасля ростані. І гады ў 1990-ым,
калі адгукнуўся на запрашэнне земляка Васіля
Фёдаравіча Хомчанкі, прыехаў. І ў наступным
годзе, калі адчуў зноў патрэбу вярнуцца. Толькі
вандроўкі гэтыя прыпадалі якраз на зіму, дзе
між завей ці дабрэцца ў пакінутую людзьмі
родную вёску. І ў Мокрае, на матчыну магілу,
Масей Ларывонавіч дабіраецца ўпершыню.

Вось і ён, хвойнік-могільнік за пустымі
макранскімі хатамі. 16 хат у вёсцы. Каля трох
дзсяткаў магіл пад соснамі. Абрус на магіле,
дарункі ад сына маці, які аніраваў дасюль не
бачыў гэтай магілы. Ён толькі сягоння вяртаецца.
Вяртаецца, каб, застаўшыся адзін на адзін
з матчыным крыжам, выказаць ёй, адзінай, тое
сыноўняе, што месціла-несла душа з далёка
свегю... Трагічны лёс маці, абарваны бязвіна
ў вайну. Абарвана жорстка і люта хцівым забой-
цам са сваіх... Якое ж права дае гэтая смерць
сыну ненавідзец і праклінацца... А ён ніводным
словам нянавісці не абзавяўся. Нельга з-за
хіжасці аднаго ненавідзец усіх. Ён пакутна
любіць бацькаўшчыну, вяртае ёй страты
духоўныя, самім твораная. І моўчкі, нярушна
стаіць над маткай, і доўжыцца яго споведзь
вяртання, адным ім усяго чутая. І можа. Ёй,
Вечнай...

Некалькі хат будавалася ўжо на месцы
даўніншай Ларывонавай у Мокрым. Спаленая
вайной бацькава. Некая чужая срацце ля
знаёмага змалку раўка. Дзе яе жыхары, ў які
бок падаліся чарнобыльскімі выгнаннікамі? Няма
з кім загаварыцца. Няма ў каго распытацца, як
жылося-дзелялася на вуліцы. Заглухала ціша
радыяцыі. Адно рэчка Свінка — ручаёчак
брусты ў лозах — ускалых колішяга святла.
Чарнобыль... Як далёка ад яго ачулае зоны
ляжачы пляміны ядавітага броду... Куды дапаў
смерць смертаноснай шугой. Выстудзіў жывыя
галасы на селішчах. Пакінуў на ўспаміні пра
былое жыццё шклеты хацін. Бярвенні, як рэ-
ры.

Пра чарнобыльскую бяду ў беларускай
літаратуры напісана ўжо некалькі сур'езных
твораў. У розных жанрах. Як і мяне, яму асабліва
падабаюцца «Львы» Івана Пташніківа, Сяднёў
здаўна захапляецца творамі гэтага пісьменніка.
Я знарок прыхаліў пташніцкі томік, і мы
гартаем яго на праманых радыяцыі ў Мокрым.
Старонкі прамяняць жывое цыцло, як бы баро-
няць шышоўшае адсюль жыццё. Сграваць яго,
астатнюю памяць. Хочацца свавольна, як у
маленстве, свіснуць. І дзень з-за нахіленых хат
вобяжыць Д'жукі, пэўна ж злысёл ад радыяцыі,
страшкі. Тут 80 кюры на адзін квадратны
кіламетр. Сапраўдны лёў, з ацалелым загрыўкам
поўсці на шыі. І вочы яго, глыбозныя, мокрыя,
скажучы пра Чарнобыль усё... Ёсць, дзядзька
Масей, і ў нашай Айчыне літаратура, якая
ўзносіць на вяршыні духу...

Першага верасня, у дзень народзін Пэта,
на ўсёй Беларусі завініць школьны званок.
Будучыя свядомыя беларусы ўсядуцца за школь-
ную парту, каб адгарнуць першы падручнік
Жыцця. Верыцца, што на яго старонках спатка-
ецца будучыня Беларусі і з незаконна адпрэч-
наму ўчора імем творцы з замежжа Масея
Сяднёва, што гэтае літаратурнае імя ўвойдзе ў
духоўны свет кожнага не як часцінка недара-
вальна дазволенай страты, а здаўна прысутнае
тут, бо аніколі душа Пэта не была ў эміграцыі.

Часопісы ў ліпені

ДА ВЕРЫ САПРАЎДНАЙ, НЕ ІЛЮЗОРНАЙ

Хочацца адсыці ад звыклай завядзёнкі і
паразважачь гэтым разам у асноўным пра адно
толькі выданне. І прычына, як на маю думку, на
тое важкая: часопіс «Польмія» сваім сёмым
нумарам у чарговы раз падмацаваў, што ён
належаць да найбольш аўтарытэтных
рэспубліканскіх літаратурна-мастацкіх выдан-
няў, здатных ахопліваць самае шырокае кола
проблем, а да ўсяго вырашаць іх на высокім
мастакоўскім узроўні.

Безумоўна, нельга абмінуць, пакінуць па-за
ўвагай новае выступленне Р.Барадуліна. Яго
падборка «Трыкіры» — заглябленне ў сут-
насць нашага супярэчлівага часу, пільнае
азіранне назад, вяртанне да вытокаў і, канечне
ж, развагі аб ісцінах вечных, што з гадамі,
вякамі не страчваюць першаступеннага значэн-
ня, калі да іх ставіцца з павагай і увагай:

Трыкіры —

Тры свечкі святла

Айца й Сына й Духу святога.

Тры полмы вера зьяла

У полях сэрца Бога.

Трысвечча.

Трохкутнік. Трысці.

Трысцен. Трыадзінства. Трыпутнік.

Спрадвечча. Прадзёнае. Жыццё.

І раскрыжаваны пакутнік.

Вяртанне да Веры. Да сапраўднай, а не
ілюзорнай. Як неабходна яно сёння кожнаму з
нас? І як цяжка зноў, як гэта бывала ўжо
неаднойчы, не памыліцца, не пайсці, здавалася
б, больш прастай, лёгкай дарогай, а пасля з
расчараваннем пераканацца, што вяла яна зусім
не да тых маякоў, да якіх хацелася б... Пэст
ніякая кірунку не падказвае. Пэст толькі дапа-
магае зарыентавацца ў часе і прасторы. Адна-
часна і сам многае пераасэнсоўвае, удаклад-
няе.

Лірычны герой Х.Жыцькі таксама знаходзіцца
на своеасаблівых ростанях: прыйшла чаканая
свабода, адбылося разняволенне духу. А на
самай справе...

Хоць клетку нібыта адкрылі,

я ў ёй сяджу, як той дзівак:

нястачай звязаны крылы

не развіваюцца ніяк.

Поруч з гэтым вершам — «Балада пра
дзвякоўку касу». Вяртанне ў мінулыя вайны.
Вяртанне — таксама праз асэнсаванне таго,
што яна прынесла народу. І вяртанне праз
канкрэтны чалавечы лёс — лёс прастай высока-
вай жанчыны бабы Юсты, што ціха і непрыкмет-
на, як і жыла, адыходзіць з жыцця: «Памерла
баба Юста ў доме старароль, асплепа, глуха,
ціхуткая — як снег». Пайшла ў нябыт, а з
ёй «паклалі ў дамавіну касу яе дзвякоўку і тое
запаветнае салдацкае пісьмо». Ліст дарагога
Юсця Лявона, каханнага, якога забілі пад
Берлінам і якога яна так і не змагла забыць...

Паэзія нумара — гэта і вершы В.Супруна,
народжаныя ў сталінскіх засценках, і невялікая
паэма М.Сяднёва «Цень Янкі Купаль», пісаная
яшчэ ў 1946 годзе. Хацелася б, каб яе абавяз-
кова прачыталі тыя, хто вельмі ж ахвочы
пералісаць гісторыю мінулай вайны, ледзь не
абялючы фашыстаў, і бачачы іх прыслужнікаў
ці не радзіма беларускага народа. Каго-каго, а
М.Сяднёва ў любові да камуністаў не абвінавачіш.
Ён якраз з тых, каму чырвоная зорка, кажучы
ж яго словамі, хлусіла. Яшчэ ж хлусіла! Але
М.Сяднёў здолеў узняцца над асабістым і зірнуць
на падзеі мінулай вайны аб'ектыўна.

Ваенная тэма ў часопісе займае годнае
месца. Хоць гэта і не падкрэсліваецца, але,
відавочна, ліпеньскі нумар у нечым прысвячаецца
і чарговай гадзінне вызвалення Беларусі ад
намецкіх захопнікаў. Да месца ў ім старонкі
ўспамінаў Ф.Шкірманкова «Выпрабаванне»
/як не пагадзіцца ў сувязі з гэтым з думкай
С.Законнікава, выказанай у невялікай
прадмоўцы: «... нягледзячы на ўсе нашыя
сённяшнія беды і нягоды, мы павінны заўсёды
помніць тых, хто адстаў родную Беларусь у
крывавай вайне з фашысцкімі захопнікамі і
адаваць ім пашану». Несумненна, што і
інтэрв'ю У.Паўлава з кіраўніком дыверсійнай
групы 3-ай мінскай партызанскай брыгады імя
С.М.Будзённага, а да выхаду на пенсію фотакор-
рэспандэнтам газеты «Чырвоная змена»
Х.Бачылам «Застаецца жыць» /на жаль, Хве-
дара Апанасавіча няма ўжо ў жывых/ —
таксама даною гэтай павазе.

Той, хто ў шостым нумары «Польмія» пачаў
чытаць раман Р.Мурашкі «Таварышы»,
пазнаёміцца з завяршэннем твора. Пісьменнік
на прыкладзе «каліцыяна Васіля Савановіча,
— сьлесара, камсамольца, мастака, чалавека» /у
публікацыі захаваны адметнасці арыгінала. —
М.А./ паказвае, як адарванасць ад звыклых
умоў не проста мяняе многае ў жыцці, а і
вымушае выпрацоўваць зусім іншыя крытэрыі
ва ўзаемаадносінах між людзьмі.

Васіль Савановіч працаваў на заводзе, да
ўсяго захапляўся малюваннем. Аднак здарыўся
трагічны выпадак і юнак застаўся калекам, яму
адарвала пальцы на абедзюх руках. Выпісваўшыся

са шпітала, Васіль жыве ў бацькоў, днямі і
начамі абдумвае становішча, у якім апынуўся.
Калецтва як па нейкаму нябачнаму ланцугу
пацягнула за сабой іншыя хваробы. Спачатку
«грыпознае запаленне лёгкіх», пасля — сухо-
ты. Ёсць ад чаго адчайвацца, а тут яшчэ
няпэўнасць узаемаадносін з любай дзядзьчынай
Раісай Ланеўскай, якая, закончыўшы медыцынскі
інстытут, паехала працаваць на вёску.

Не скажаць, каб раман можна было залічыць
у мастакоўскія набыткі Р.Мурашкі. Месцамі яму
бракуе псіхалагічнай насычанасці, відавочна і
шматслоўнасць твора, яго расцягнутасць. Ды
раман цікавы як сама гісторыя беларускай
літаратуры. Характэрна і тое, што Р.Мурашка,
у асноўным не выходзячы за рамкі дазволенага
ідэалагічнымі ўстановамі свайго часу /шмат у
творы развагі аб «шчаслівай будучыні», завельмі
правільным атрымаўся сьлёра Васіля сакратар
камсамольскай арганізацыі Гурыновіч/, усё ж
асмеліўся закрануць і аспекты недазволенага.

Прынамсі, у «Таварышах» ёсць такі эпізод.
Савановіч вырашыў наведваць знаёмага маста-
ка. Суседка па камунальнай кватэры сустрэла
яго ледзь не ў шыкі:

«— Вы сьляпы, ці што? Мастака вам трэба.
Добры ён, відаць, мастак быў. Вы ня бачыце,
што на дзвярах пячатка?»

— Не, ня бачу, — адказаў Савановіч — на
калідоры было цёмна, увайшоўшы знадворку.
— Якая пячатка?

— Пячатка НКВД.

— НКВД? — чамусьці пераптыў Савановіч.

— Чаму НКВД?

— А таму, што ваш мастак быў ворагам
народу. І ідзіце ў НКВД, калі хочаце яго
бачыць».

Канечне, нейкую пэўную ацэнку таму, што
здарылася, Р.Мурашка даваць не мог. Тым
больш, ён не мог «дазволіць» сабе засумняваць
ца ў невіноўнасці мастака. Тым не менш, калі
чытаць уважліва, пазіцыя аўтара відавочная. І
выступае яна праз развагі галоўнага героя.
Савановіча пасля гэтага ахапіла «вострая са-
мотнасць». У галаву яму прыйшло наступнае:
«Навошта ўсё гэта? Гэтыя камяніцы, якія ўзды-
маюцца наабапал узгор'ястае вуліцы? Гэтыя
вуліцы, якія аплялі ўзялі людзі згары сеткаю
дроту? Гэтыя дрэвы, а пад імі лаўкі?»

Значыць, Савановіч шкадуе «ворага наро-
да». Шкадуе і не верыць, што ён зробіў нешта
злычынае. Мімаходзь у рамане прамільгнула
гэта, але сьвечасова. Літаратура паступова па-
чынала выбірацца з-пад каўпака схематызм у
адлюстраванні складаных палітычных праблем.
Іншая справа, што ў гэтым кірунку аўтары, на
жаль, яшчэ не маглі належным чынам разгар-
нуцца.

Ды што казаць пра час мінулы, калі і сёння
мы яшчэ ніяк не можам пазбавіцца жадання
перакройвання мінулага па ўласнаму сцэна-
рыю: «Нашы трактоўкі гістарычных падзей
часта нагадваюць арэлі. То іх панясе ў адзін бок
— ды так высока і далёка, што і вокам не
згледзіш, — то ў супрацьлеглы — прытым з
такім размахам, каб не парушыць прасторавую
і лагічную сіметрыю. А ці тое нам трэба?»

Гэтае пытанне задае У.Казбярук у артыкуле,
так і названым — «Гістарычныя арэлі». У
нечым ён палемізуе з У.Арловам, перачытваю-
чы зс «У пошуках украдзенага скарбу» /як
вядома, таксама публікавалася ў «Польмія» /,
у чымсьці ўдакладняе яго. Але, як на маю думку,
дык карысць ад выступлення У.Казбярука зусім
не ў гэтай арыенціроўцы на папярэднюю
публікацыю. Добра, што нарэшце пачалі
з'яўляцца ў друку розныя погляды на адну і тую
ж праблему. Што ж, паступова і мы становімся
цывілізаванымі.

У «Польмія» друкуюцца таксама пачатак
рамана У.Дамашэвіча «Не прасі сваю долю»,
працяг дзённікавых запісаў І.Шамякіна «Дзе
сцэжкі ты...», закончанае нарыса С.Законнікава
«Вячэра пад райскім дрэвам», артыкул
М.Мушынскага «Спадчына Якуба Коласа»
/гаворка пра выданне твораў народнага песня-
ра ў варыянтах, якія адпавядаюць аўтарскай
рэдакцыі, а не з улікам паправак, якія Я.Колас
мусіў уносіць, улічваючы пажаданні
«добразыхчліўцаў». Аматыры паэзіі, думач-
ца, з цікавасцю пазнаёмяцца з перакладам на
беларускую мову твораў Ж.Прэвера і М.Карэма,
зробленым Э.Агняцэв.

Адным радком, коротка, прыгадаем іншыя
часопісы. «Нёман» прапанаваў чытачам чарговыя
старонкі з дзённіка В.Карамазова — «Твары,
маскі, патыліцы — даруй нам, Божа!», цікавыя
развагі Я.Рубіна «Нуль як аптымум» — пра
дэмаграфічную сітуацыю і ў рэспубліцы, і ў
свецце, апаўданае А.Дракахруста «На мінім
полі», вершы Б.Спрычана, Гэта, так сказаць,
матэрыялы арыгінальныя, але нямала і перак-
ладных — творы У.Някляева, У.Арлова,
І.Чыгрынава, А.Васілевіч, Ан.Адамовіча,
Я.Запрудніка і іншых. Не менш цікавымі і
ліпеньскія нумары «Малодосці», «Беларусі».

М.АНДРЭЕНКА

Соф'я ШАХ

МАЛІТВА ЗА БЕЛАРУСЬ ВЯНОК САНЕТАЎ

I

Божачка, зноў да Цябе я з малітвай,
зноў на каленях я перад Табой.
Выслухай, — гэта не проста настрой
прагі маёй ці журбы хваравітай.

Гэта — нібы скрыжаванне іспытаў...
Божа, скажы, што такое спакой?
Век на зямлі беларускай маёй
зло панавала, і гора, і крыўда.

Бездапаможна маўчаць — значыць мерці.
Выйсця не бачу, таму да Цябе
я і звяртаюся ў крайняй мальбе,
бы разгубіўшыся ў крутаверці.
Свет у спраўдным ужо насланні.
Праведны, гэтка дзеюцца дні...

2

Праведны, гэтка дзеюцца дні...
Зрэшты, усё ведаеш добра і сам Ты:
нашы маркоты, няшчасці і страты —
быццам абложныя звыку агні.

Ну, а такой, як цяпер, вастрыні...
Ну, а такой воль, як зараз, асады...
Тут і Чарнобыль, і тут Курапаты, —
не, не было і няма шшыні.

Божухна, Божа, за што за якое
вычварнасьце гэтых бясконцых навал?!
Зноў заняпад, раздваенне, развал,
зноўку бясчасце вакол зацяжнае...

Усепразорлівы, абарані!
Ты, літасцівы, мой край ахіні!

3

Ты, літасцівы, мой край ахіні
вышняй увагай святою і ласкай, —
бедкуе ён без рукі гаспадарскай
і ў шырыні сваёй, і ў глыбіні.

Бачыш, — калдобіны, пусткі і пні?
Бачыш, — то чэзла, то хістка, то гразка?
Быццам аддадзены сіле вядзьмарскай,
той, што заўсёды, заўсёды ў цяні.

Божа прамілы, Гасподзь міласэрны,
ці ж у нас горшыя рэкі цякуць,
ці ж у нас птушкі менш дзіўна пяюць,
ці ж у нас гэтка бедныя землі?!

О мой абсяг з вечна марай нязбытнай!
Ты надзялі яго лепшай планідай...

4

Ты надзялі яго лепшай планідай, —
годзе марнец і таіцца яму,
годзе сцінацца і ссоўвацца ў цьму
скрыта і яўна, скрозь яўна і скрыта.

Быццам няма яму уласнай арбіты,
быццам увесь яго шлях — праз зіму,
праз дрыгвяную пагарду-чуму.
Ну дык няўжо яго лёс — у адкіды?!

Што за прыпынак і што за тупік?
Хтосьці ж накінуў няўцяжненні пугу,
хтосьці ж прывёў да такога пакуты,
то настаўляючы дула, то штык...

Дай жа Ты краю дарогі адкрытай,
Ойча Нябесны, — святой, самавітай...

5

Ойча Нябесны, святой, самавітай, —
так не хапае дарогі увесь час!

То будаваць нешта гоніць указ...
Што будаваць, — толькі знае мо шылда.

То руйнаваць... Паспыгалі дасьгта.
Вось і на гэты /у каторы ўжо! / раз
не пазнаём збудавання каркас, —
зноў ля разбітага стогнем карыгта.

Божа мой, Божа, і столькі гадоў,
бы забароненых, — мусілі міма!..
Быццам іначай было немагчыма,
бы не гучала талковых высноў...

Велікадушны, скіруй прамяні, —
дай маёй Бацькаўшчыне светлыні!

6

Дай маёй Бацькаўшчыне светлыні,
яснасці дай гэтым вёсцачкам шэрым,
што ў Тваю высь пазіраюць з даверам
Збоку ад злой гарадской мітусні.

Тыя святлом да жыцця падштурхні,
што, згодна нейкім чынушным паперам,
сталі і ўзростам, і, мабыць, памерам
бесперспектыўнымі у глушыні.

Гэта ж яны і цяпліва і моўчкі
скрозь праз стагоддзі цягнулі ярмо?!
Сёння стаіць на іх лёсах кляймо —
заўтра, выходзіць, што знікнуць куточки...

Як ратавацца ад зыркай гайні?
О Усемагутны, баяць карані!

7

О Усемагутны, баяць карані...
Колькі таго засталася цяпення:
род, гэты род — і на грані знікнення...
Што — клопат заакіянскай радні!

Што тыя высілкі іх дабрыні!
Што іх старанне, калі як забавення
тут перад Мовай няма пакланення
і разумення яе цеплыні...

Вось дзе пакутніца, — у цэнтры Еўропы.
Ані паяк, ні балгарын, ні фін,
немец, француз, грэк і швед, — ні адзін
не зразумеў такое хваробы.

Цягнецца гэта ўдушэнне са спыргам
ад незапамятнай долі сярдзітай.

8

Ад незапамятнай долі сярдзітай,
долі жабрацкай, ну як адцыць?
Хочацца змен ключавых у жыцці, —
нам жа ў адказ: «Карта ваша біта».

Сеём, здаецца, спрадвечнае жыгта.
Жыгта! А поле — у голым асці...
Месца жывога ўжо не знайсці:
стойма ракеты, а нам бы — ракіта...

Нам бы лугі, і сады, і лясы, —
каб раскашнелі, зіхцелі пры сонцы.
Ў нас жа — Ты ведаеш — цэзіі і стронцый.
Нават у кроплях крышталёвай расы.

Нават у дзетак пагляд несучешны...
Божачка, Божа, адзіны, бязмежны!

9

Божачка, Божа, адзіны, бязмежны,
літасць і светласць Тваю дай спазнаць,
і ад бяспамятства дай ачуняць,
і ад няправільных крокаў паспешных...

Нашу няўцяжненнасць даруй Ты нам,
грэшным,
дапамажы ўласны род шанавачь
так, каб ніякая хіжыя раць
здзейсніць не смела намер свой драпежны.

Божа прадбачлівы, светлы Гасподзь,
нас адвядзі ад брыды і халуўства,
дай адшчапенства, угодніцтва, глупства
нам у сабе ўжо навек пабароць!

Веру ў саміх у сябе нам прыві, —
гучна маю Цябе, дабраславі!

10

Гучна маю Цябе, дабраславі,
дабраславі і таго чалавека,
што насупроць ліхаманкам і здэкам
для адраджэння ўжо нас ажывіў.

Нейкай надзеяй ужо азарыў
і раскатурхаў нас дзейнасцю нейкай,
і над якім так заходзіцца енкам
тыя, з кім выбар ён свой не ўзгадніў.

Гэтка ўрэшце яго апантанасць,
гэтка неўтаймаванасць яго
хай знакам дабраславення Твайго
будзе, нягледзячы на ўсю складанасць.

З ім хай ідзе /без разні і крыві/
люд беларускі да існай любві.

II

Люд беларускі да існай любві,
да светланоснай, сапраўднай свабоды
мкнецца, ды слаба, не маючы згоды
паміж сабою. Яе Ты ўзнаві.

Вышнюю волю сваю аб'яві, —
цесна згартуй спадзяванні, клопаты,
каб ён Цябе з той пары назаўсёды
больш раз'яднанасцю ўжо не гнявіў.

Словам ці дзеяй яго ўсцеражы
ад небывалага самаўніжэння,
самаглумлення і самазнішчэння
у векавой гэтай долі-імжы.

Ў гэтай слаце зацяжнай, непазбежнай
духам яго Ты ўмацуй незалежным.

12

Духам яго Ты ўмацуй незалежным,
каб усвядоміў, нарэшце, сябе,
каб на хімерах ужо не гарбеў
ні на сваіх, ні на нейкіх замежных.

Каб зразумеў сэнс прасторы усцешны,
верай у будучыню не аслабеў
і непасрэдна ў жывіце і ў сябе
даль сваю бачыў жывой, безбарэжнай.

Наканавана нясе мой народ
у зыбкім святле векавечнай паходні
цяжкі, выразлівы крыж Твой Гасподні, —
дапамажы не мінуць сонцаўсход.

Ўзваж, папярэдзь, удастой і парай, —
мудрасць яму Ты высокую дай!

13

Мудрасць яму Ты высокую дай!
Ясны, пашлі яму светлыя сілы
звышпалобіць гэты памятна млы,
мечаны пылам чарнобыльскім край.

Не лежабока народ, не гультай.
Крылы б яму, пальмяныя крылы, —
і анікія схілы і ўхілы
ўжо не спіхнулі б яго у адчай.

Велікадушнай Твайёй бы спагады, —
як бы зажыў, як расціў бы наш люд
тут, дзе азёры, дзе ластаўкі, тут,
дзе — у чаканні — палі-далагледы...

Божанька, усё гэтак будзе няхай!
Не адварніся... І не пакарай...

14

Не адварніся... І не пакарай
доўгацяплівых нашчадкаў Скарыны, —
тых, што і ў самыя злыя часіны
дбалі пра ўласны свой хлеб-каравай.

Вышні Заступнік, прымі, паспрыяй
тым, што так цяжка скрозь пыхі і кпіны
ў свет выбіраюцца зноў з каляіны
з думкай пра будучы свой ураджай.

Тым, што ўзнялі векавую Пагоню
і без ніякіх пабочных спакус
шчыра гавораць: жыве Беларусь, —
шчаснасці прагнуць радзімаву ўлонню.

Хай будзе прага ўжо іх незабытай!
Божачка, зноў да Цябе я з малітвай...

15

Божачка, зноў да Цябе я з малітвай!
Праведны, гэтка дзеюцца дні...
Ты, літасцівы, мой край ахіні, —
Ты надзялі яго лепшай планідай.

Ойча Нябесны, святой, самавітай
дай маёй Бацькаўшчыне светлыні!
О Усемагутны, баяць карані
ад незапамятнай долі сярдзітай...

Божачка, Божа, адзіны, бязмежны,
гучна маю Цябе, дабраславі!
люд беларускі да існай любві, —
духам яго ты ўмацуй незалежным!

Мудрасць яму Ты высокую дай!
Не адварніся... І не пакарай...

Аўтар пералічвае ганарар за сваю
публикацыю на рахунак: Згуртавання бела-
русай свету «Бацькаўшчына».

Проза маладых

Слава любіла Рыгорку, калі ён маўчаў.
Тады яна магла ўявіць, што яго няма.
Вечарамі Слава падалася глядзець у вакно
— на лес і шашу. Бясконцы рух розна-
каляровых агнёў на шашы і Белая Поўня
над лесам — заварожвалі, і Слава здавалася,
што яна адна на ўсім свеце. Рыгорка любіў
вучыць Славу жыць.

— Слава, ты мяне слухашь?!
— Слухаю!
— Слухашь уважліва?!
— Уважліва!
— Слава, мы будзем займацца з табою
бізнесам.
— Я не хачу бізнесу!
— Ты сама не ведаеш, чаго хочаш!
— Я не хачу цябе слухаць!
— А ты паслухай, табе спадабаецца!

З чырвонай папкі Рыгорка выпягнуў
кнігу без пераплёта і пачаў чытаць — па-
вольна, расцягваючы словы амаль па скла-
дах. «Калі чорны певень пражыве сем гадоў,
то ў канцы сёмага года знясе яйка. Яйка
трэба ўвесь час трымаць у цяпле і насіць
за сабою, з яйка вытупіцца маленькі Цмок.
Цмока трэба карміць яечняй і не нерва-
ваць. Цмок выгадуецца, навучыцца лётаць,
будзе адшукваць падземныя скарбы і
прыносіць свайму гаспадару золата».

— Ты збіраешся набыць чорнага певня і
чакаць сем гадоў? — спытала Слава.

— Дурная! Чорны певень сем гадоў жыў
у маёй маці, знёс яйка, яно ў мяне. Я хачу,
каб ты выгадала Цмока. Ён будзе насіць
нам грошы!!

— Ведаю: галаваць буду я, а грошы ты
забарэш сабе!

— Ты скнара і жлабіна. А я думаў: ты
шчырая, думаў, што любіш усё жывое. А ты
яшчэ горш за іншых. Хай будзе так: Цмок
нікому нічога не прынясе! Я выкіну яго
праз вакно!!

Рыгорка размахнуўся і знерухомеў у
дэманстрацыйнай паставе. Слава глядзела
на Рыгорку — чарнявага, спартовага тыпу
хлопца, які рабіў выгляд, што хоча выкінуць
праз вакно ўвасабленне сваіх даўніх мараў
і жаданняў. Прыгожы хлопец з шэрымі
вачыма.

— Чакай, — Слава затрымала Рыгоркаву
руку, — дай суды.

ЧАРУПІНА лягла на далонь і нечакана
аказалася цёплай, амаль гарачай. Цяпло

Гэта ліст, які ніколі не будзе адасланы —
туды не даходзяць лісты.

Давай пагаворым з табою, дружа, садзіся
бліжэй да святла — нам заўсёды так не
хапала святла... Увесь час засцілі чужыя
постаяці, позіркы — я так і не змог пагаварыць
з табою Тады, давай жа пагаворым
Цяпер.

Ты помніш, як мы атрымалі заданне
напісаць сачыненне па кнізе, якая нам
найбольш спадабалася? Ты помніш Той
дзень?

Помніш... Якое прыгожае слова. Вось і
ты стаў для мяне дарагім успамінам, і я
таксама некалі стану для некаго успамінам,
але хто ўспомініць апошняга?

«Ітаполі знікаюць, але след іх азэрны
светлы», — так, здаецца, у Лоркі? Ты пакінуў
светлы след у маёй памяці, і табе мой
маленькі рэквіем — мая нягучная песня...

Я клічу некага, а каго клічу —
не ведаю, а той, каго я клічу,
чуе і не ведае, хто яго кліча...

Есць вуліцы прамыя і крывыя, доўгія і
кароткія. Есць словы — як пачуці —
брыдкія і прыгожыя. Есць словы.

Мне заўсёды здавалася, што прамыя
вуліцы — гэта яснасць, гэта ўсё зразумелае,
а крывыя і маленькія — гэта наша думка: у
ёй усё цямяна, яна раптам пачынаецца і
раптам абрываецца, у ёй няма таго, што
людзі называюць сэнсам; яна буравіць наш
мозг вельмі мала — і ўжо няма яе. І не дай
вам Бог цікавасці да цёмных вуліц і чалавечых
думаў: там жудасна і страшна, там...

Хлопец устаў з месца раней за ўсіх. І
адразу ўсе паглядзелі на Яго: хто спадзіла,
каб той не заўважыў, хто адкрыта, угляда-
ючыся ў яго твар, як бы жадаючы адшукаць
там тое, што адознівае Яго ад усіх.

«Я устаю. Так, я устаю», — падумаў,
пэўна, хлопец. І адразу заўважыў, што ён
ужо стаіць каля стала настаўніцы і надзе ёй
лісток.

«Спазіліся думка... Ці я яе абагнаў?»
Ён падшоў да дзвярэй, адчыніў іх і
пайшоў па калідоры. Я не раз бачыў, як ён
ходзіць — намацаваючы дарогу нагамі; ці ён
не верыў вачам?

А пасля заняткаў... усе, хто пісаў сачы-
ненне, не пайшлі адразу, а ўзялі Яго лісток
і сталі чытаць па чарзе, углядаючыся ў яго
почырк. Там было шмат русізмаў, і я пакідаю

Паўліна КАЧАТКОВА

БЕЛАЯ ПОЎНЯ

АПАВЯДАННЕ

ішло з сярэдзіны ад схаванай пад чорным шарклупінем істоты. Унутранае цяпло напалохла Славу. Яна адразу навярнула ў Цмока.

«А калі гэта ўсё ж такі жарт?» — думала Слава. Звычайна сумненні прыходзілі на працы. Яна працавала мастачкай у інстытуце гісторыі, замалёўвала архэалагічныя знаходкі. Рыгорка, наогул, любіў жартваць. Мог падабраць дзе-небудзь на будоўлі чорны камень — выкапнёвага смаўжа і падсунуць ёй. Гадуў Цмока. Яна паверыць, звяжнецца, пачне чакаць. А пасля ён прыйдзе з сябрамі і скажа: «А зараз Слава пакажа нам, што яна носіць у кішэні». І Слава пакажа. «Слава хоча выпалаваць крылатата Цмока, каб ён насіў Рыгорку скарбы». І ўсе будуць смяяцца. Жарт-пастка для дурных і даверлівых. Слава замалёўвае кафлю, знойдзеную пры раскопках замка. Вельмі простая выява — дзве безгаловыя постаці трымаюцца за рукі. Слава ўяўляе замкавую залу з вялікай цёплай печкай, кафля новая, цэлая, галовы ва ўсіх на месцы. А над замкам узыходзіць Белая Поўня.

Цмок з'явіўся на свет восенню. Шэрай, мокрай восенню, калі ў кватэры вельмі холадна, бо не ўключана ацяпленне. «Толькі ні ў якім разе не салі яму рэчню!» — увесь час паўтараў Рыгорка. Соль знікла з кватэры. Слава думала, што Цмок будзе падобны на вужаку, але ён, хутчэй, нагадваў сабаку. Меў вострую морду з бліскучымі вачыма і чорным носам, моцныя лапы і перапончатая крыла. Ноччу Слава вывядзіла яго ў лес. У цемры маленькія вочы Цмока блішчалі зялёным агнём, ён біў крыламі, спуджаныя сарокі выляталі з елак, з трэскам ломачы суча. Зусім побач была шаша з машынамі, гмаі дамоў, дзе за ярка асветленымі вокнамі рухаліся людзі. Ніхто не ведаў пра існаванне Цмока. Толькі Белая Поўня, якая пазірала зверху, — ведала пра ўсё...

«Цмок нікому з чужых не паказваецца. Кожны дзень гаспадыня корміць яго свежай яечняй. Яечню нельга саліць, бо, пасаліўшы яечню, — утывіш Цмока. Цмок спаліць здыбытыя скарбы, гаспадарка і альяціш...» Рыгорка хаваў ад Славы КНІГУ, але яна знайшла і ўсё працягла. Цмоку тады ўжо споўніўся год, на ўсіх падліках павінен быў хутка паліць. Сем гадоў жыў чорны певень у Рыгоркавай маці, год Слава гадала Цмока. Усяго — восем гадоў. Значыцца, Рыгорку было 21, калі ён залумаўся пра скарбы, якія ляжаць у зямлі і не належаць нікому, бо іх удалальнікі самі сталі зямлёю. Але знайсці скарб цяжка, чалавек не здольны на гэта, патрэбны калега — Цмок. А Слава было тады 15, яна не злагадвалася, што недзе жыве чорны певень, які знясе яйка, з яйка з'явіцца Цмок, і Слава будзе яго гадаваць... Застаецца адно — пашкадаваць сябе. Прыпілі ў змроку цені жаданніў, якія так цяжка ператварыць у цярыненне. Галоўнае — не нерваваць Цмока, але Цмок нерваваўся сам, калі ў ягоных вачах адбывалася святло Белай Поўні і разгараўся зялёны агонь.

«Снежань. 10. Чацвер. Даўж. дня 7.06. Поўня 2.42» — у гэты дзень Рыгорка збіраўся выпускаць Цмока. Слава перакінула старонку календара, схавала туш, пёркі і аловак, выключыла святло, зачыніла ўсе дзверы і выйшла на вуліцу.

«Самая бязглуздая гульня мае сэнс, калі ведаць правільна», — сама сабе сказала Слава, стоячы на дарозе сярод нерухомых ценяў дрэў і будынкаў. Падаў снег — чысты і пухнаты. Слава глядзела на яго, як на дзіва — ніякіх жахаў, толькі пустэча і белы-белы снег, снег, снег. Паглядзела на неба, там ляцела зіхатліва-зёркая комета. Яна падала на вялікай хуткасці, мільганула над Славай і памкнулася на ўсход. Слава зразумела — гэта ляцеў выпалаваны ёю Цмок. Пахілаючы за сабою залаты след, у цёмным небе несла-

ся матэрыялізаванае Рыгоркава жаданне.

«Галоўнае, не спяшацца ў дзеяннях, — падумала Слава, — пасаліць яечню я заўсёды паспее».

Набліжаліся Каляды — любімае Славіна свята.

На Новы год былі за горадам — у Рыгоркавых сяброў. Пілі польскую гарэлку.

— Рыгорка цудоўны, самы шчыры, — казала сябрава жонка, — ён проста выпраменьвае энергію.

— А Слава — вампір, яна забірае энергію і няшчыра. — Смяяўся Рыгорка. — Яна — самы няшчыры вампір.

Рыгорка весяліўся.

— Не, — гаварыў ягоны сябра, — Слава — нейтралізатар, бо не можа ні даць, ні ўзяць.

Слава сядзела ў фатэлі ля каміна і думала пра спаўненне жаданняў. Польская гарэлка, напэўна, садзейнічала ўзнікненню містычнага настрою, бо сябрава жонка спытала:

— А што адбываецца з рэчамі, калі іх удалальнікі паміраюць?

— Зараз Слава нам раскажа, — закрычэў Рыгорка, — Яна на працы толькі з такімі рэчамі і займаецца.

— Ты што-небудзь адчуваеш, калі дакранаешся да гэтых рэчаў? — звярнулася сябрава жонка да Славы.

— Што?

— Можна быць, яны захоўваюць цяпло рук і пацуюць сваіх удалальнікаў, а, можа, наадварот — холад і пустэчу? Можна, яны — вакоў ў ішчы свет?

— Не ведаю, я так не думаю...

— А фотаздымкі тых, хто памёр, — скажаў Рыгоркаў сябра, — яны павінны

мець большае ўздзеянне, чым рэчы... Яны — візіткі нябожчыкаў... Іх жывыя вочы, асэнсаваныя твары... Давайце праварым! Зробім эксперымент — крыху пагуляем!

Для гульні-эксперымента спатрэбіліся чатыры фотаздымкі. На адным з іх чалавек, які памёр. Фотаздымкі былі раскладзены выявамі ўніз. Арыентуючыся на свае адчуванні, кожны мусіў знайсці картку з нябожчыкам. Чатыры белыя прамавугольнікі ляжалі на сталі. Слава выбрала той, на якім заўважыла нязначную, ледзь прыкметную жоўтую пляміну. Рыгоркаў сябра перавярнуў здымак, паглядзеў выяву. Ягоны твар пры гэтым заставаўся спакойным.

— Цяпер — ты, — кінуў ён жонцы.

Яна доўга прыглядвалася, дакраналася да кожнага здымка, правяла над імі рукою. Здавалася, кожны белы прамавугольнік мусіў ажыць ад аднаго яе дотыку. Заплюшчыла вочы і рука спынілася над здымакам.

— Тут, — сказала яна ўрачыста. Яе муж паглядзеў выяву, зблытаў карткі. Прышла чарга Рыгоркі. Ён засмяўся і, не разважаючы, зрабіў свой выбар. Відучы абвясціў вынікі гульні:

— Усе выбралі алзін варыянт. Вось гэты!

Здымак быў зроблены, верагодна, некалькі гадоў таму ў восенскім парку: на заасфальтаванай сцежцы стаяў Рыгорка з незапапелым «Беламорам» у руках. Выгляд у Рыгоркі быў разгублены і самотны. Вакол — апалае кляновае лісце.

— Дурная гульня, — сказала сябрава жонка.

— Хадземце ў лес, — падтрымала яе Слава.

— Ідзі сама, — гыркнуў Рыгорка. Слава пайшла.

Дзверы катэджа зачыніліся, і яна зразумела: увесь свет спіць ціхім, падобным на смерць сном. І жыве ў гэтым свеце толькі снег — дробны і сыпкі. Ён падаў з пустота чорнага неба, дзе не было ні зораў, ні месяца. Дробны, жывы снег падаў з мёртвага, бязмежнага неба. І Слава пачула Голас. Чужы, незнаёмы Голас.

— Ужо хутка! — пачула Слава. — Зусім хутка. Калі з'явіцца на небе Белая Поўня.

Слава не ведала, хто гаворыць з ёю, але паверыла. Паверыла, бо ёй паабяцалі спаўненне жаданняў і СВАБОДУ.

Віктар СЛІНКО

РАМАН, ЯКОГА Я НЕ ПРАЧЫТАЎ

АПАВЯДАННЕ

іх — думка не выбірае мовы, думка не выбірае шляху, думка не можа быць хворай — можа быць хворым мозг, які нарадзіў яе.

Семнаццаце сакавіка.

Сачыненне.

Чым мяне ўсхваляваў раман, якога я не прачытаў.

План.

Кароткія звесткі аб аўтары.

Тэма і галоўная думка твора.

Калі і дзе адбываюцца падзеі.

Галоўныя героі. Іх характары і ўчынкі.

Што асабліва ўсхвалявала ў творы.

Аўтар гэтага твора, напэўна, вельмі вядомы дзеяч беларускай літаратуры. Ён калісьці нарадзіўся, дзесяці выдатна вучыўся. Дзесяці быў выданы яго першы зборнік, ён атрымліваў узнагароды, а можа, і не.

Адзін з яго найбольш значных твораў — раман, якога я не прачытаў. Галоўнай думкай твора было паказаць рост або падзенне чалавечай духоўнасці. Каб мы задумаліся і зрабілі вывады.

Месца, дзе адбываюцца падзеі, выбрана невыпадкова. Яно адпавядае галоўнай думцы твора, узмацняе яе.

Таксама невыпадкова выбраны і галоўныя героі. Характары і ўчынкі іх вельмі разнастайныя. Ёсць людзі добрыя і злыя, ліслівыя і праўдалюбыя, разумныя і дурны, шчыры і буйныя, мужныя і труслівыя, сільныя і слабыя. І ўсе гэтыя рысы характару

праяўляюцца ў самы кульмінацыйны момант твора. Героі ваююць і перамагаюць, любяць і ненавідзяць, і гэтак далей. І, глядзячы на іх, мы разумеем, як трэба жыць і што самае каштоўнае ў жыцці.

І гэты твор усхваляваў мяне так, што я вырашыў напісаць сачыненне. А прачытаўшы сачыненне, я зразумеў, чаму я не прачытаў гэты твор.

Вось бачыце — я нават прапускаю радок, каб было відаць, дзе канчаецца сачыненне. Канечне, яго напісаў хворы чалавек. Вам шкада гэтага чалавек?

Чалавек робіць, што хоча. Але што можа хацець хворы чалавек? Ён хоча тое, што хоча яго хвароба. Яна вядзе яго цымяным калідорам — на чырвонае святло светлафора, вядзе яго ад машын. Але хвароба бароніць яго ад смерці людской — каб аддаць яго сваёй смерці. Правесці вас гэтым калідорам — калі твае крокі падаюцца табе крокамі пагоні за спіной, калі на тварах людзей вакол цябе ты чытаеш іх думкі аб табе — а гэта Твае думкі, гэта хвароба гуляе з табой у люстэрка, — правесці вас гэтай дарогай?

...На чым я спыніўся? Ён выйшаў... Я ўжо казаў, ён мацаў нагамі дарогу, які бы шукаў на ёй прыкметы, вядомыя яму аднаму — яны казалі яму, куды ісці.

Час ад часу ён вяртаўся на колькі крокаў назад — як быццам трэба было ўспомніць

яму апошнія крокі, каб ісці далей; гэта і ёсць хвароба — помніць кожны крок, які прайшоў, і шукаць дарогу наперад.

Я памятаю, як Ён першы раз увайшоў у аўдыторыю — увайшоў, як усе, і сеў на самае сонечнае месца. Ён любіў сонца.

Хутка ўсе зразумелі, хто ён — па асобных учынках... усе зразумелі і аддураліся ад яго — як зьявіўся адразу вылучаюць сярод сябе слабейшага ці хворага, так і мы. Але ніхто яго не крыўдзіў і не турбаваў.

...Ён увайшоў у сталуюку, нешта паставіў на падносе... Ён як бы ўзважваў на ім «меру жыцця і меру смерці», як сказаў адзін беларускі паэт-філосаф, а ўсё даўно было ўзважана і вырашана. Ён узяў нешта і сеў за стол. Паглядзіце на яго спіну. Ёсць спіны, якія чакаюць удару, а гэта была спіна, якая атрымлівала удар кожны момант — і яна прызвычалася да ўдараў-пазіркаў. Мабыць, яна не адпачывала нават у час яго сну. Правесці вас дарогаю яго сну? Гэта адзінае месца/як ні дзіўна/, дзе хвароба не валодае ім... Але і там яна знішчыла амаль усё лепшае — як карціна, на якую нехта лінуў кіслатой — засталіся стракатая колеры, прыгажосць фарбаў. — там нічога не зразумець, але хораша, пэўна, яму было толькі там...

Вясна вельмі ўжо падобна была на восень — і дождж праз сіта, і сонца нейкае слабое...

А ён ішоў.

Ён зайшоў у кінатэатр, але выйшаў адтуль, не купіўшы білета на сеанс; ён падышоў да пяціпавярховага дома, але нават не адчыніў дзвярэй. Гэта як гульня — нехта кажа табе: холадна, холадна, цяплей, гарача, зноў халодней.

Вось ён сыйшоў з асфальта рэзка ўбок і сеў на траву.

Ілунь па асфальце людзі, кожны па сваёй справе, і раптам адзін з іх сыходзіць з асфальту на траву...

Ён прысеў на траву, што пачала прабівацца з-пад згінушага лісця, і ўбачыў, як жывая травінка, цягнуўшыся да сонца, праткнула сярэлы лісіч і цягне яго ўгору, як маленькі трупік, цягне яго збалеае сельца, каб паказаць сонцу: глядзі, я расту, і не скідаю яго — хай парадуюцца і Ён, мёртвы, але мёртвы Не Да Канца, табе, Ярыла, хай парадуюцца, сонейка, табе.

...Не, ты быў свабодны не толькі ў сне. Калі ты слухаў музыку Баха, вярталіся да цябе прыкметы быцця — людзі вакол цябе атрымлівалі сапраўдныя абліччы, і гукі віяланчэлі і аргана выпіскавалі з твайго мозгу ракавую пухліну хваробы, і тады, седзячы на швэрдлай лаўцы касцёла, ты адчуваў тое, што між людзьмі называецца шчасцем.

...І Яна прывяла Яго на бераг Свіслачы. І тут загучаў арган. Ён граў недзе блізка, і хлопеч найшоў на гук...

Холадна. Цёпла. Гарача...

Ты сядзіш на швэрдлай лаўцы касцёла, і лашчыш руку незнаёмай дзяўчыны, і адчуваеш тое, што людзі называюць шчасцем...

Ён адпусціў парэнчы моста над Свіслаччу і паспрабаваў прагнуцца, бо немагчыма, неўпосна пруткім і шчыльным стала паветра; Ён сутаргава глытануў паветра — а гэта была вада, хвароба ў апошні раз пасмяялася з яго, каб назаўсёды пакінуць, каб назаўсёды адпусціць.

Ёсць словы — брыдкія і прыгожыя, ёсць словы... Ці тыя словы я сказаў пра Цябе?

І навошта я сказаў іх? Навошта... Проста ёсць на свеце творы, якія вы ніколі не прачытаеце, проста ёсць на свеце вуліцы, якія вы так і не зможаце прайсці да канца, проста ёсць на свеце вочы, у якія цяжка глядзець.

Тэатр

ГЛЕДАЧУ ПАТРЭБНА САПРАЎДНАЕ

Тамара Міронава — адна з вядучых актрыс мінскага муніцыпальнага тэатра «Дзе-Я» пад кіраўніцтвам Мікалая Трухана. Пасля ўдалай і адносна дыхтоўнай працы ў Магілёўскім абласным тэатры імя В.Дуніна-Марцінкевіча актрыса раптоўна і, як высветлілася, незваротна памянша стацыянарную ўладкаванасць на студыйнае небытканне. Але мінула пяць гадоў, і сёлета ў верасні-кастрычніку былі тэатр-студыя мяркую распачаць свой першы стацыянарны сезон...

— Тамара! Гады, аддадзеныя вамі гораду Бабруйску, паводле нашых крытыкаў, — гады адноснае стабільнасці і нават сякіх-такіх творчых узлётаў тэатра імя В.Дуніна-Марцінкевіча...

— Ён, удакладню, мой першы прафесійны тэатр. Я шмат за што ўдзячная яму. Кажучы шчыра, актрысаю я хацела быць заўсёды. Але пасля школы пайшла вучыцца ў педагагічны інстытут. Чаму? А непісьменная была страшэнна. І зрабілася мне так сорамна, што мусіла ісці вучыцца... Грамаце. На філалагічны факультэт патрапіла, мабыць, цудам. Але веданне літаратуры і літаратурны густ — ужо пры мне. Тры гады я вучылася на педагога, ды тэатр вымаг-такі свайго!

— Між тым дзеянне адбывалася ў старажытнай Вільні, — мабыць, і горад не абы-як уплываў на густы ды абранне шляху?

— Тэатральныя захапленні знайшлі сваё натуральнае выйсце ў самім педагагічным інстытуце. Кіраўнік нашай студыі Ігар Нікалаеў у хуткім часе сказаў, што ёсць магчымасць стварыць сапраўдны тэатр-студыю... ў Даўгаўпілсе. Там закрылі прафесійны тэатр, а горад, як нам давялі, хацеў-такі чагосьці ўласнага. Тэатральнага. І мы, уявіце, сарваліся з вучобы, ад бацькоў... Менавіта ў даўгаўпілскім эксперыменце я сутыкнулася ўпершыню з нетрадыцыйным тэатральным шляхам, адметным разуменнем тэатра і чалавека на сцэне. Мы хацелі перадусім стварыць спектакль, выкарыстоўваючы калектыўнае біяполе. Займаліся ёгай, медытацыяй, дарэчы, з добрымі маскоўскімі педагогамі. Ад дапамогі бацькоў адмовіліся зусім. Жылі камунай. Хто нажыў сабе яву, хто што... Гэта вельмі цяжка і непатрэбна — жыць камунай.

Нават дзеля тэатра. Але, як заўжды ў тых часы, нічога з нашай калектыўнай біяпольнай задумы не атрымалася. Нам не далі адкрыцця... Тым часам прыехаў на гастролі ў Даўгаўпілс тэатр з Бабруйска, яму бракавала моладзі і мяне з двума калегамі залічылі ў бабруйскую труппу. Так сам сабою «абраўся» мой беларускі шлях...

— Вы адпрацавалі ў тэатры імя В.Дуніна-Марцінкевіча пяццацца гадоў, нават не намагаючыся змяніць труппу, горад, кола калег ды, так бы мовіць, мастацкіх прыязнасцей?

— Пасля пяццацца гадоў працы я пайшла з тэатра свядома. Намаганні змяніць труппу, а тым больш мастацкія прыязнасці былі даўно. Але як толькі я штосьці вырашала пэўна, з'яўляўся, як правіла, новы рэжысёр, і на час ягонага мастацкага праграма або проста шэраг дакладванняў ці думак захаплялі, спакушалі, штурхалі паспрабаваць... А потым... Зрабілася сумна.

— А што такое акцёрскае «сумна»?

— Справа, відаць, не ў ролях. А ў тым, што ты робіш і з кім. І — для чаго, для каго. Іншым разам /апошнімі гадамі ў Бабруйску/ я, бывала, саромелася таго, што даводзілася іграць. Бывала і так, што камісія /спектаклі гадзі абавязкова прымалі/ ужо на месцы, а я за кулісамі давучаю тэкст! І не таму, што адказнасці бракавала. Проста тэкст быў надта ўжо дакучлівы. Зарплату атрымліваеш, значыць, ролю мусіш... сказаць. Сум! Тры разы я намагалася пайсці з тэатра...

— А што вы лічыце сваёй акцёрскай школай?

— Безумоўна, даўгаўпілскую студыю. Большае асалоды ад будзённае працы мне ніколі

На здымку з архіва тэатра «Дзе-Я»: сцэна са спектакля «Роспач» паводле У.Караткевіча. Тамара Міронава /у чорных пальчатках/ з партнёрамі Віталем Баркоўскім, Валерыем Агаіанам і Таццянай Паповай.

ўжо не выпала зведаць. Дастаткова сказаць, што з намі займаўся Пётр Міхайлавіч Яршоў, часта прыезджала ягоная дачка... За колькі месяцаў мы агоралі такую праграму, на якую ў «нармальным» інстытуце проста не знойдзецца часу. А ў Бабруйску была школа сцэнічнай практыкі. Добрых, спрактыкаваных акцёраў хапала, і я на ўсё жыццё ўдзячная ім за сцэнічны гарт. Думаю, шмат хто з іх, мяняючы адзін тэатр на другі, намагаўся ўнікнуць якраз тэатральнай зададзенасці.

Рэпертуар, ведаець, быў такі сацыяльны, спалітваваны, камсамольска-неўразумелы! За пяццацца гадоў я амаль не паспытала смаку класікі. А савецкія п'есы, па большыні сваёй, з майго пункту гледжання, — не самая лепшая школа для акцёра. Даходзіла да таго, што я стала сама перапрабляць свае ролі! Бо часам тое, што прапапоўвалі аўтары, вымавіць было немагчыма, не тое што сыграць!

— А якія рэжысёры паўплывалі на вас?

— Перадусім — масквічка Аня Каменская /адзін з яе спектакляў яшчэ і цяпер ідзе ў беларускім ТЮГу/. Таленавіты рэжысёр, якога, на жаль, ужо няма сярод нас. Заўсёдную павагу і захапленне выклікае наш Вітал Баркоўскі. Думаю, то, як ён адводзіць акцёра ад стандарту, ад звыкласці, ад заганнай традыцыі, як стварае свой і толькі свой аўтарскі тэатр, можа, відаць, сёння даць беларускаму мастацтву куды больш за намаганні вядучых тэатральных акадэміяў. Баркоўскі — мой любімы рэжысёр. Доўгі час ён працаваў з намі ў тэатры «Дзе-Я», пакуль не сабраў сваіх студыйцаў. Ягоны светлагляд, так бы мовіць, аблямоўвае выбітна фантазія. Праўда, працаваць з ім цяжка. Часам моцна пакутуеш, падбіраючыся да разумення таго, што ён прапануе. Часам, калі ягонае прапанова не сыграна акцёрам, не даведзена да кіштальту, спектакль выдае на прэтэнзію. Часам я спрачаюся з ім. Ён, бачыце, лічыць, што на сцэне мусіць панавать асоба і толькі яна. Я ж даводжу яму пасвойму: асоба, якая валодае прафесіяй! Інакш не выкажаш тое, што рэжысёр хоча або мае на ўвазе!

— З ім і з Мікалаем Труханам вы пачыналі працаваць у Мінску...

— Шэсць гадоў таму «Дзе-Я» яшчэ не была нават тэатрам-студыяй, праходзячы па рахунках, як той казаў, народнага тэатра. І, здаецца, напачатку да нас і ставіліся адпаведна. Трэба, трэба было нешта мяняць...

— Узровень запатрабавання? Асяродак? Мэту? Сродкі выразнасці? Літаратура?

— Не скажу, што «Дзе-Я» песьціць кагосьці са сваіх акцёраў разнастайным ды важкім рэпертуарам. Але, па-першае, мы толькі-толькі ўзбіваемся на ўзровень сапраўднага тэатра. Па-другое, тэатр часта запрашаюць на самыя розныя тэатральныя фестывалі, мы шмат ездзім, паказваемся, і, да гонару нашага мастацкага кіраўніка Мікалая Трухана, шмат глядзім. Грамадуем. Зносімся. Параўноўваем. Асэнсоўваем. Выбіраем, нарэшце...

— А як вы ставіцеся да шляху, абранага тэатрам «Дзе-Я»? Думкі са сваёй колішняга лімаўскага інтэрв'ю Мікалая Трухана паўтарае на ўсіх фестывалях, на-

Музыка

ГАБРЭЙСКАЯ КУЛЬТУРА ЗЯМЛІ БЕЛАРУСКАЙ

Звяртаюся да чытачоў з незвычайнай тэмай, але спадзяюся на параўменне. Грамадскасць ведае мяне як беларуса /такі я ёсць папраўдзе/, як стваральніка гасцеўні Уладзіслава Галубка, гасцеўні Дуніна-Марцінкевіча. Так, я шмат гадоў займаўся збіральніцтвам помнікаў беларускай культуры. Нешта зрабіў у гэтым напрамку. Але Беларусь, раней Вялікае княства Літоўскае, спрадвек была шматнацыянальнай і верацярпімай дзяржавай, дзе мірна суіснавалі розныя рэлігійныя канфесіі.

І сталася так, што я сабраў, можна сказаць, унікальную фанатэку са старых кружэлак і магнітафонных запісаў габрэйскай музычнай культуры, пачынаючы з XVI ст. Прытым музычнай культуры, якая была і стваралася на тэрыторыі Беларусі.

Чаму я, беларус, зацікавіўся і пачаў збіраць габрэйскую культуру?

Сям'я наша ў даваенны час жыла ў Менску на Цянянскай вуліцы. Большасць жыхароў гэтай вуліцы былі габрэі. У час нямецкай акупацыі мая маці, як і іншыя суседзі, хавала ў доме габрэйскіх дзяцей. Мы, малыя, вельмі хутка засвойвалі мову сваіх сяброў, і шмат беларускіх дзяцей ведала габрэйскую мову /дый наадварот/.

У пасляваенны час наша сям'я засталася без бацькі — ён загінуў на фронце. Мне, старэйшаму, трэба было ісці працаваць. У знак удзячнасці маці за выратаванне дзяцей, мяне ўзялі на працу ў брыгаду выдатных майстроў-адзелачнікаў, габрэйскую брыгаду, дзякуючы якой асаўю я гэтую прафесію і набыві з часам высокую кваліфікацыю. У брыгадзе той працаваў я аж да 1973 г. Вядома ж, чую і музыку габрэйскую, і песні, і мову, адчуваю традыцыі старажытнай культуры.

Мінуў час — і пяць гадоў таму звярнуўся габрэйскі паэт і кампазітар Міхаіл Клейнер з просьбай даць магчымасць займацца ў гасцеўні Галубка ўтвораўнаму ансамблю габрэйскай

песні. Па тым часе гэта было рызыкаўна, але я згадзіўся. Больш таго — і сам далучыўся да заняткаў. Неўзабаве мяне пачалі называць папулярным габрэйскім спеваком, мо таму, што некалькі разоў давялося выступіць з габрэйскімі песнямі ў Доме літаратара.

І сталася так, што многія мінчукі, якія ад'язджалі на сталае жыццё ў Ізраіль, пачалі пакідаць мяне старымі пласцінкамі, магнітафонныя стужкі з запісамі песень. Сабралася багатая і цікавая фанатэка, старонка старажытнай музычнай культуры.

Каб зразумець, якое мае яна дачыненне да беларускіх земляў, трэба хоць крыху ведаць гісторыю. Вядома, што ў XIII ст. пачалася жорсткая інквізіцыя на захадзе. Яна тычылася перадусім інаверцаў. І вось тут Вялікі князь Літоўскі Вітаўт выказаў літасць да пакутнікаў. Верацярпімай наша Бацькаўшчына прыняла-прытуліла юдзей. Але ж і яны прыехалі не з пустымі рукамі: разам з гандлем габрэі прывезлі на землі беларускія высокае рамяство, будаўнічы вопыт Рымскай імперыі. Прывезлі разам са сваёй музычнай культурай /традыцыі трох тысячагоддзяў/ і еўрапейскую.

Толькі на тэрыторыі сучаснай Беларусі ды ў Віленскім краі склаўся спрыяльны ўмовы для пражывання габрэяў. Бо, напрыклад, на Львоўшчыне гуляў Багдан Хмяльніцкі, а ў Польшчы існаваў каталіцызм з той жа жорсткай інквізіцыяй. Тут, на Беларусі, былі створаны духоўныя цэнтры габрэяў; зарадзіўся рэлігійны хасідскі рух, вядомы сіянісцкі рух. На аснове дыялекту беларускіх габрэяў створана літаратурная мова ідыш, якая лічыцца міжнароднай і якую карыстаецца семнаццаць з дваццаці мільянаў габрэяў. Вядома ж, з Беларусі паходзяць знаныя габрэйскія пісьменнікі, паэты, музыканты, таму менавіта тут, на землях нашых, былі створаны самыя адметныя габрэйскія песні. А ў рэлігійных цэнтрах развівалася культура кантарскіх спеваў. Між іншым, сусветна вядо-

мы кантар Кусявіцкі ў даваенны час быў салістам-спеваком у Мінску, але тут мастацтва ягонае не было належным чынам ацэнена...

Цікава, што пра маю фанатэку даведзіліся польскія даследчыкі. Зважаючы на тое, што Беларусь была ў свой час часткай Рэчы Паспалітай і дбаючы пра захаванне сваёй гістарычнай і культурнай спадчыны, палікі далучаюць да яе і культуру беларускіх габрэяў, маюць намер з гэтых пазіцый і вывучаць, і трактаваць яе. Вось я і думаю: культура гэтая стваралася на зямлі Беларусі, а чаму павінна стаць часткай польскай культуры? Ці ж не варта падумаць, як захаваць габрэйскую культурную спадчыну тут, у нас?

Так, габрэі будуць і ўмацоўваюць цяпер сваю дзяржаву. Як кажуць, дзякуй Богу за такую магчымасць і хай дапаможа ім Бог. Беларусь жа выканалася сваю міласэрную ролю да гэтага народа. Але што датычыць спадчыны габрэяў на Беларусі — дык гэта спадчына і нашай зямлі, звязаная з гісторыяй шасці стагоддзяў. Дык ці можам мы абыякава ставіцца да лёсу гэтай спадчыны?

Знайшліся ў нас энтузіясты адраджэння габрэйскай музычнай культуры. Мне і маім сябрам пашанцавала пераняць традыцыі гэтых самабытных спеваў, нават кантарскіх спеваў — пры дапамозе знаўцаў габрэйскай культуры. Асвоіць жа своеасабліваю, захаваную са старажытных часоў, манеру выканання не так проста, што пацярджваюць і музыказнаўцы. Заснавальнік габрэйскага ансамбля ў Мінску М.Клейнер ды ягоныя папленнікі пакінулі Беларусь, але ж і ноты, і тэксты, і фоназапісы засталіся, што дае магчымасць працягваць працу і захаваць гэтую старонку нашай спадчыны.

Многія тут скажуць: «Мы не можам адраджаць беларускую спадчыну». Так, гэта праўда. Але ж захаваць і адраджаць найстаражытней габрэйскай культуры будзе прыкладам і для беларусаў. З нас могуць смяцца, з намі могуць сварыцца /што я ўжо і адчуў на спра-

ве/, але добрая зайздрасць падштурхне людзей да сваёй канкрэтнай адраджэнскай працы. З другога боку, мы яшчэ раз засведчылі, што беларусы — верацярпімая, культурная і дабрадушная нацыя, што беларусы захоўваюць шматвекавыя традыцыі добразычлівасці ды павагі да іншых народаў.

Я думаю, што даследчыкі не раз скажуць пра бяспамяцтва і невуцтва нашага пакалення, якое пакуль мала задумваецца над пытаннем: «Як мы можам будаваць сваю будучыню, не ведаючы дакладна свайго мінулага?» Узяць хоць бы месцачку культуры. Больш як 40 працэнтаў насельніцтва ў беларускіх мястэчках былі габрэі.. А суседзі, вядома ж, адзін у аднаго вучыліся. Культура розных па нацыянальным складзе жыхароў рабілася агульнай культурай для ўсяго мястэчка. А вось у культуры рэлігійных канфесій захоўваліся істотныя адрозненні. Рэлігійная культура габрэяў захавала традыцыі трох тысячагоддзяў. Прычым, многае дайшло да нашага часу амаль без змен.

Але вось цікавы факт! Калі ўважліва праслухаць шэраг народных габрэйскіх песень XVIII ст. і параўнаць іх з вакальнымі творами рускага рамантызму XIX ст. /рамансам Даргамыжскага, напрыклад/, дык цяжка будзе сказаць, хто ж гэты рамантызм пачаў. А між тым гэтыя габрэйскія песні — беларускага паходжання, яны тут ствараліся! Мы, прызнацца, недастаткова ведаем гістарычныя пласты беларускай музычнай культуры, таму і не здагадаемся, адкуль пайшоў рускі рамантызм. Ці яшчэ прыклад: у мелодыі расійскага класіка Глінкі, багата каранёў і ад беларускіх музычных пластоў, і ад мелодыі габрэйскіх песняў з Беларусі.

Вось і паўстае пытанне: каму трэба вывучаць габрэйскую музычную культуру?

Можна адназначна адказаць: нам. Нам — каб дакладней ведаць сваю нацыянальную беларускую музычную культуру.

Асаблівай увагі варта габрэйская духоўная музыка, т.зв. кантарская. Буйныя духоўныя акадэміі, якія былі на тэрыторыі ВКЛ, рыхтавалі і кантараў. Іхнія спевы вельмі прыгожыя і складаныя для выканання, вымагаюць высокай вакальнай школы і ведання традыцый. Таму лепшыя кантары свету выступаюць у прэстыжных свецкіх канцэртах, у тым ліку іх запрашае для выступленняў пры сваім двары англійская каралева. А было ж гэта і часткай культуры нашай зямлі, што разбурыць аказалася вельмі лёгка, затое цяпер

ват у буклеце тэатра: «Мая тэма ў мастацтве — вяртанне беларускай беларускаму тэатру; мая звышзадача — вынаходніцтва тэатральнай апазнавальнай сістэмы гэтай самай беларускасці. Яна можа дзесяць разоў ператварыцца ў штамп, але дваццаць разоў прэзентаваць на адкрыццё. Усё залежыць ад маіх калег-артыстаў на сцэне. І ад гледачоў, якія, на жаль, спанатраныя толькі ў адной «сістэме»: трэба, маўляў, як у жыцці...»

— Што да абранага шляху, дык шмат што прадкывала нам жыццё. Нашы «Эцюды памяці зямлі беларускай», — трылогія «Рагнеда», «Роспач», «Імжа» найбольш пераканаўча ілюструюць наш шлях і нашы даляраванні, і нашу мэту; мяркую, аднак, яны — ужо набыты тэатральны гісторыі. Увогуле шлях пошукаў сродкаў сцэнічнай выразнасці — пакрычаны. Трухан мае рэцэп, калі гаворыць пра апазнавальную сістэму ды залежнасць ад артыстаў. Але, паўтаруся, актёр перадусім мусяць быць добра падрыхтаваным, прафесійным, — мо і даруючы рэжысёру каструбаваць тлумачэнні, небліскае валоданне словам...

— **Студыйная праца ды неўладкаванасць, небыткананне апошніх гадоў паўплывала на ваш мастакоўскі стан? Дала іншае самапачуванне на сцэне? Пасунула да шчырага паразумнення з самым вар'яцкім тэатральным эксперымантам?**

— Прынамсі, я адчуваю, колькі магу выказаць... А без пастаяннага і самага найвар'яцкага эксперыменту я сябе не ўяўляю. Праўда, я б хацела іграць у класічных п'есах /толькі не ў стылізацыях пад МХАТ, калі незразумела, пра што й навошта/. Студыйная работа паказала, да якой ступені эстэтыка незалежнага тэатра можа зрабіцца заганнаю — з прычыны простае нястачы сродкаў. Эканомію на мастаку ды строях — няма мастацкага вобраза спектакля. Не выстачае сродкаў на рэжысёра па пластыцы ды кампазітару, — губляецца, а то і не ўзнікае стыль, не ўтвараецца атмасфера... Увесь час рабіць ролю толькі з самога сябе... Дранымі, босымі іграць дзецям... Зрэшты, эпоха падвальнага тэатра, падвальнага мастацтва ўжо мінула. І, скажу проста, яно не вельмі прыдалося Беларусі. А гледачы заўжды патрэбна было... сапраўднае. Каб на сцэне было прыгожа і каб на прыгожых людзей глядзець. Каб спектакль, зроблены для адной просторы, не мяняў яе, прыстасоўваўся да самых неспрыяльных умоў ды самых невыгодных пляцовак. Бо, надараецца, думаю я адно, рытуялы да другога, на сцэне раблю... пятае. А перадусім мусяць стаць — сапраўднае. Як найлепшы мастацкі запавет...

Гутарыла Жана ЛАШКЕВІЧ

колішнія местачковыя традыцыі цэняцца ў свеце як высокая мастацкая каштоўнасць... Як ні дзіўна, у нас ёсць магчымасці сее-тое адрэзіць і захаваць, толькі патрэбна матэрыяльная падтрымка. І я спадзяюся, што дзякуючы публікацыі ў «Ліме» грамадскасць зразумее важнасць справы, пра якую я кажу. Мы хочам адрэзіць ансамбль старадаўняй і духоўнай габрэйскай музыкі. За гэтую справу бяруцца беларусы, якія хочуць захаваць шматвяковую спадчыну сваёй зямлі. Падтрымайце нас, землякі!

Анатоль НАЛІВАЕЎ,
загадчык гасцёўні В.Дуніна-Марцінкевіча,
кіраўнік Цэнтра культуры
Фрунзенскага раёна г.Мінска

Ад рэдакцыі

Нам давалося паслухаць запіс дзвюх старажытных малітваў, якія Анатоль Аляксандравіч Наліваеў праспяваў у суправаджэнні студэнцкага аркестра. Нават тэхнічна недасканалы гучанне гэтай прыгожай своеасаблівай музыкі ўражае і захапляе: саліст дэманструе рэдкасны дыяпазон голасу і майстэрства. Дзіва што: у яго былі выдатныя настаўнікі, пашчасціла нават браць урокі за мяжой, моцны ўплыў зрабіў на А.Наліваева сам М.Забэйда-Суміцкі...

Неўзабаве кантарскую музыку беларускіх земляў збіраецца зафіксаваць на кампакт-дыску галандская фірма гуказапісу, прадстаўнікі якой прыедуць з гэтай мэтай да Анатоля Аляксандравіча ў верасні. Рэжысёр Рускага драматычнага тэатра Беларусі Б.Луцэнка прапанаваў А.Наліваеву ўзяць удзел у музычным афармленні спектакля, канву якога складуць яўрэйскія песні ды гумар. Адметны тэнар А.Наліваева ўжо гучаў па радыё ў «Музычным канале», калі, распавядаючы пра сваё ўнікальнае захапленне, ён тут жа, у студыі, напяваў яўрэйскія малітвы і тлумачыў іх змест. Няма сумневу, што культура, да захавання якой заклікае шчыры беларус-адрэджанец у сённяшнім допісе, вымагае зацікаўленасці і падтрымкі — як ладная частка гісторыі ды культуры нашага краю.

АДДЗЕЛ МУЗЫКІ

Два лісты на адну тэму

У ЧЫЁЙ ЖА ШКУРЫ «ВІЦЯЗЬ»?

Прачытаўшы ў газетах паведамленне аб тым, што на кінафестывалі ў Югаславіі ўзнагароду «Бронзавы віцязь» атрымаў беларускі фільм, даводзіцца гадаць, а які гэта фільм? Па некаторых прыкметах можна меркаваць, што гэта «Пранясі, Божа, хмару» — адзін з шасці фільмаў знамай З.Мажэйкі, якія яна, адзначаючыся ў цітрах як сцэнарыст і этнамузыкалаг, пачынаючы з 70-х гадоў, здымала з рознымі рэжысёрамі /Н.Саввай, Ю.Лысыявічам/ і апэратарамі /М.Сідорчанкам, А.Шклярэўскім, Ю.Ялховым/ і якія, лежачы ў Беларусі на паліцах, заўсёды атрымліваюць прызы, калі як-небудзь трапляюць на міжнародныя кінафестывалі.

Але ж аб дачыненні З.Мажэйкі да гэтага фільма ў сувязі з югаслаўскім фестывалем мы не знайшлі ніводнага слова. Сказана толькі, што ўзнагароду атрымаў Алег Шклярэўскі, які здымаў гэты фільм. Ён у цітрах пазначаны як рэжысёр-апэратар, паколькі, як нам вядома, прафесійны рэжысёры /як Ю.Лысыявіч/ вырашылі, што такі дасведчаны сцэнарыст-этнамузыкалаг і такі дасведчаны апэратар сумесна справяцца з рэжысёрскай работай самі, — яна ў фільме музычна-этнаграфічнага профілю не з'яўляецца, да таго ж дамінуючай.

У анатацыі конкурснай праграмы V Міжнароднага фестывалю візуальнай антрапалогіі, які праходзіў два гады таму назад, у Пярну /Эстонія/ /фільм «Пранясі, Божа, хмару» адзначаны на ім спецыяльным прызам, як лепшы фільм аб музычным фальклоры/ мы чытаем: «Фільм раскрывае пазію народных звячяў і нялёгка лёс іх носьбітаў. Драматызм жыцця народных спевакоў-самаходкаў адлюстроўваюць іх песні, якія пераходзяць у галашэнні-прычыты /па родным доме ў часы Асвенціма, па родным лесе, што забруджаны радыяцыяй/» У звестках жа пра фільм на югаслаўскім фестывалі адзначана толькі, што ён — аб чарнобыльскай трагедыі. І ні слова аб тым, што ён — аб трагедыі народных мастакоў. У фільме, дарэчы, і чарнобыльская бяда адлюстроўваецца фальклорна-музычнымі сродкамі — галашэннем-прычытам.

Нарэшце, і сама назва фільма падаецца па-рознаму: у «Советской Белоруссии» /20 ліпеня/ — «Минуй нас, черная туча», у «Вечэрнім Мінску» /22 ліпеня/ — «Оттони, Боже, черные облака»... Як быццам бы на кінафестывалі адвозілі фільм не беларускія кінамаграфісты, а нейкія іншаземцы, якія ніяк не могуць запомніць назву «Пранясі, Божа, хмару» і пачуць жніўную песню з

гэтымі ж словамі. А песні перадусім вызначаюць драматургію фільма /«Ой, жураўка, жураўка, чаго крычыш так жалка», «Усе горы зелянеюць, толькі адна гара чорная».../

Чым жа можна растлумачыць такую глухату беларускіх кінамаграфістаў, якія прадстаўляюць на міжнародным кінафестывалі музычны фільм? І як мог, нібы цярпуч на такую, аглухнуць Алег Шклярэўскі, робячы выгляд, што ён адзін, а не разам з З.Мажэйкай знаходзіўся і на здымачнай пляцоўцы, і за мантажным сталом? Растлумачыць такое можна толькі рознымі мэтамі, якія ставілі перад сабою аўтары фільма. Для З.Мажэйкі, як паказвае ўся яе творчая праца ў галіне візуальнай антрапалогіі, галоўнае — «прабіць» праз усё чыноўніцкія ды імітатарскія перашкоды сапраўднае народнае мастацтва, дапамагчы яго носьбітам. Што ж так аглушыла яе сааўтара? Магчыма ў кінамаграфіце слова «рэжысёр»? Тым больш, што для яго яно ўпершыню з'явілася ў цітрах кінастужкі?..

Няўжо сутнасць і місію фільма не зразумелі людзі, якія прадстаўлялі яго на югаслаўскім кінафестывалі?

Тамара ВАРФАЛАМЕЕВА,
этнамузыкалаг

«ДАРУЙ ІМ, ОЙЧА...»

Ёсць камічны, нават гратэскавы аспект гэтай справы, пазначаны ў загаловку нататкі старшага навуковага супрацоўніка Акадэміі навук Беларусі Тамары Варфаламеёвай. Можна было б пажартаваць над «Віцязем за Дунаем» /пад такім заглаўкам «Советская Белоруссия» апублікавала артыкул пра падзеі ў Югаславіі і Бялградскі кінафестываль «Залаты Віцязь»; 20 ліпеня 1993 г./ На жаль, за гэтай газетнай дасціпнасцю хаваюцца зусім не смешныя справы. Бо на тым жа фестывалі «прыватызавалі» дакументальны музычна-этнаграфічны фільм «Пранясі, Божа, хмару», створаны найперш вядомай фалькларысткай-этнамузыкалагам, доктарам музыказнаўства Зінаідай Мажаўкай і яе сааўтарам, апэратарам-рэжысёрам Алегам Шклярэўскім. І справа тут не ў алфавітным парадку імен сааўтараў, а ў колькасці прафесійнай працы, укладзенай у стварэнне гэтага фільма пра палескую народную спеўную і побытавую культуру пасля чарнобыльскай катастрофы.

Зразумела, гаспадары фестывалю тут не маюць віны, бо, відаць, там справа вырашалася з некампетэнтнай падачы «адказных» людзей «Беларускі фільм», у выніку «Бронзавы Віцязь» за гэты фільм прысудзілі толькі А.Шклярэўскаму, праігнараваўшы першага сааўтара твора З.Мажэйку, спадзяюся, што спецыялісты ў гэтым жанры кінамастацтва ведаюць: у такіх творах, ды яшчэ на тэму музычнага фальклору, галоўнае — адкрыццё «матэрыялу», далікатнае, тактоўнае ўваходжанне ў крохкую сферу прывячаных ад карыслівых і неразумных людзей рэшткаў традыцыйнага народнага побыту і аўтэнтычнага фальклору, якія літаральна на вачах майго пакалення ператвораны ў руіны атэістычнай псеўдацывілізацыі. Гэтую працу — ад задумы фільма і яго «прабавання»

да мантажу — разам з апэратарам-рэжысёрам выконвала З.Мажэйка. Спадзяюся, што тут у кінамаграфістаў не было злога намеру; была абыякавасць да мастака і «схаванага» за кадрам рэжысёра. А яшчэ спрацавала цэхавае псіхалогія: раз З.Мажэйка — не з нашага Саюза, то яна не можа быць першым рэжысёрам фільма.

...Я памятаю трагедыю народнай душы, калі рыхтаваў апошнія дваццаць гадоў даследаванне «Ля вытокаў самасвядомасці: Духоўныя каштоўнасці ў святле фальклору» /апублікавана ў 1989 г./ Магу засведчыць, як З.Мажэйка літаральна па каліўцу, па «чарпак» збірала і адрэджала для новага жыцця велічна-прыгожую і драматычную традыцыйную культуру, апублікавала з дзесятка фундаментальных зборнікаў народных песняў, манаграфіі «Песенная культура беларускага Палесся» /1971/, «Календарна-песенная культура Беларусі: Вопыт сістэмна-тыпалагічнага даследавання» /1985/ і інш. У нялёгкіх умовах БССР /Беларусь тады была палігонам, на якім адпрацоўваліся варыянты камуністычна-атэістычнага быту/ З.Мажэйка творча развівала традыцыі слаўтай маскоўска-пярэбургскай школы ў этнамузыказнаўстве Я.Гіпіуса і З.Эвальд, а ў нацыянальнай мастацка-практычнай фалькларыстыцы — традыцыі У.Тэраўскага, Р.Шырмы, Г.Цітовіча. Вынікам гэтай творчай дзейнасці былі шматлікія этнаграфічныя канцэрты народных спевакоў з розных рэгіёнаў Беларусі, залісы ўзорнаў народных спеваў на кружэлках, навукова-мастацкая папулярызацыя народнай песні за мяжой. Урэшце, фалькларыстыка звярнулася да развіцця ў Еўропе і ЗША візуальнай антрапалогіі і, пераадолюючы інертнасць і абыякавасць да нацыянальнай культуры чыноўных структур, стварыла цыкл

дакументальных этнамузычных фільмаў. Першым быў фільм «Палескія калядкі» /1971/, два апошнія — «Пранясі, Божа, хмару» /1990/ і «Крывыя вечары» /1993/.

Мы не адмаўляем аўтарства А.Шклярэўскага як апэратара-рэжысёра фільма «Пранясі, Божа, хмару», і прысуджанне яму прыза «Віцязь», на нашу думку, заслужанае. Бо сапраўды трэба быць рыцэрам, каб працаваць у тым рэжыме, у якім працуе З.Мажэйка. Але ж, думаецца, паважаны спадар Шклярэўскі не будзе адмаўляць, што асноўная творчая праца, пачынаючы з адкрыцця мастацкага і жыццёвага матэрыялу, псіхалагічна тонкай працы з народнымі спевакамі і канчаючы ўдзелам у мантажы фільма, належыць З.Мажэйцы. Мудра і тактоўна было б прысудзіць гэты прыз З.Мажэйцы і А.Шклярэўскаму як сааўтарам. У такім выпадку арганізатары кінафестывалю падтрымалі б цікавую плынь у беларускім кінамастацтве.

Для мяне непрымальны нігілізм у дачыненні да беларускага кінамастацтва, які даўно апанаваў пэўныя колы грамадства, часам прыхопліваючы і асяроддзе саміх кінамаграфістаў. Нялёгка шлях стэаўлення нацыянальнага кіно. І ў мінулым былі сапраўдныя адкрыцці, напрыклад, «Чужая бацькаўшчына» В.Рыбарава. Сёння фільм М.Пташукі «Кааператыў Палітбюро», на маю думку, — адзін з лепшых не толькі ў Беларусі. Ёсць знаходкі ў фільме В.Турава «Чорны бусел», які таксама атрымаў прыз на Бялградскім кінафестывалі. Тым больш нельга дапусціць, каб несправядлівасць і бестактоўнасць, хай сабе і праз недасведчанасць, псавалі б дачыненні ў прафесійным асяродку і дэзарыентавалі публіку.

Уладзімір КОНАН

СПОНСАРЫ, ВАС ЧАКАЕ КАПЭЛА!

Гарадзенскую гарадскую капэлу, створаную крыху больш як год таму, чытачам «ЛіМа» прадстаўляць не трэба. Артысты нашага калектыву маюць на мэце адрэзіць традыцыі, вярнуць славу знамай капэлы Антонія Тызенгауза, якая існавала ў Гародні ў другой палове 18 ст.

Ці трэба казаць, што наяўнасць капэлы — гэта неад'емная частка аблічча сучаснага еўрапейскага горада! У склад капэлы нярэдка ўваходзяць оперная ды балетная трупы. На жаль, ні таго, ні другога ў нас няма. І пакуль у Гародне не будзе першакласнага аркестра, уласнага балета ды оперы, мы не маем права лічыць яго горадам еўрапейскай культуры. Акадэмік Дзмітрый Ліхачоў казаў, што пра народ мяркуюць паводле ягонаў культуры. А гэта значыць, якая культура, такія й мы. Без капэлы, без актыўнага музычнага жыцця ў горадзе мы не навучым сваіх

дзяцей любіць класічную музыку, пазбавім іх шанцу зрабіцца адухоўленымі ды гарманічна развітымі людзьмі.

Сёння дзяржава не можа ўзяць на сябе ўсе выдаткі па ўтрыманні Гарадзенскай капэлы. Вось чаму ўзнікла неабходнасць стварыць пры нашым калектыве Дабрачынны фонд адраджэння.

Мы спадзяёмся на падтрымку дзеячаў культуры і мастацтва. Мы разлічваем на дабрачыннасць ды мецэнацтва бізнесменаў. З удзячнасцю прыёмем дапамогу ад дзяржаўных прадпрыемстваў і ўстаноў, грамадскіх арганізацый, палітычных партый, прыватных асобаў. Са свайго боку абяцаем публікаваць інфармацыю пра нашых мецэнатаў у друку, па радыё і тэлебачанні.

Няма сумневу, што грамадскасць краіны падтрымае Дабрачынны фонд адраджэння Гарадзенскай гарадской капэлы — з клопа-

там пра росквіт Беларусі й аднаго з найпрыгажэйшых старажытных яе гарадоў.

Наш адрас: 230029, Гародня, вул.Горкага, д.64, кв.29. Тэлефоны: 31-49-79, 45-21-77, 2-79-13, 31-58-79.

Разліковы рахунак: 601434, МФО 152101, код 705 у Белбизнесбанку г.Гародні, для Дабрачыннага фонду адраджэння Гарадзенскай капэлы.

В.РАДЗІЁНАЎ,
старшыня фонду,
А.БАНДАРЭНКА,
мастацкі кіраўнік капэлы,
В.ДАМІНЮК,
дырэктар капэлы

г.Гародня

Вішваем!

МІХАСЮ ПЯНКРАТУ — 75

Талент Міхася Пянкраты праявіўся ў самых розных жанрах. Як і многія пісьменнікі, пачынаў з паэзіі. Першы верш надрукаваў яшчэ ў 1937 годзе /нарадзіўся М.Пянкрат 28 жніўня 1918 года ў вёсцы Карпілаўка цяперашняга Чэрвеньскага раёна/. Аднак сапраўднае прызнанне знайшоў у галіне сатыры і гумару. На гэты выбар, бадай, паўплывала і праца журналістам. Удзельнік савецка-фінскай вайны, на якой быў цяжка паранены, а ў гады Вялікай Айчыннай вайны памочнік начальніка штаба партызанскай брыгады «Чырвоны сцяг» Мінскай вобласці,

М.Пянкрат у пасляваенныя гады звязаў лёс з рэдакцыямі газет «Сталінская моладзь» /цяперашняя «Знамя юности»/, «Савецкі селянін», а з 1959 па 1979 год з'яўляўся рэдактарам аддзела часопіса «Вожык».

Выдаў гумарыстычна-сатырычныя зборнікі «Палын і кветкі» /1958/, «Не з таго канца» /1959/, «Аўтарытэт на колах» /1968/, «Любоў у квадраце» /1969/ і іншыя. Паспрабаваў свае творчыя магчымасці і, так сказаць, у сур'ёзнай прозе — кнігі «Шчасце маё» /1962/, «Ведрыцкія напевы» /1965/. Не абышоў увагай

дзяцей — зборнікі апавяданняў «Два Пецкі» /1973/, «Двое ў лодцы не лічыцца ката» /1982/...

Вішваем Міхася Міхайлавіча з юбілеем, зычым яму і надалей заставацца ў актыўным жыццёвым і творчым страі! Прапануем увазе чытачоў дарожную замалёўку Міхася Пянкраты.

МАНАЛОГ У АНТРАКЦЕ

Рэйсавы аўтобус Мінск—Магілёў спраўна загінула кіламетры. Але нейдзе паміж Смільавічамі і Чэрвенем нечакана папярхнуўся, зачыхаў, закашляўся і стаў, як укапаны. Малады, жыццярэдасны шафёр, з патугаю на гумар, бадзёра абвясціў:

— Антракт, шануюныя пасажыры! Невялічка непаладка ў матары. Згучы прыемна пазагараць і ўсё такое...

А надвор'е надарлася шэрае, нуднае, як салдацкая шыньля. З нізкага цяжкага неба, нібы з дробнага сіта, сыплюцца надакучліва мокрая высеўка. Па аўтобуснаму шклу паўзучы пакрычастыя дажджавыя пісягі... Каму была неадкладная патрэба, той наведваў прыдарожныя зараснікі. Нехта пацягнуўся за харчовым прыпасам, а нехта ўгоркнуў нос у газетную таласу... Цішыню ў

салоне парушыў сярдыты, сакавіты бас:

— Хіба гэта справядліва? У мяне, зныцца, унучка ў Магілёўскай бальніцы памірае, а мяне запрашаюць пазагараць з-за нейкага паржавелага вінніка!

Пасажыры навастрэлі вушы і павярнулі галовы на такі нечаканы голас. Ті не мала былі здзіўлены: сакавіты бас належаў сухенькаму, дробненькаму дзядку, што сядзеў каля шафёрскай кабіны. Вузенькія сярдытыя вочкі над выбеленымі лахматымі брывамі, кірапаценькі, задзірысты носік, не дужа ўраджайны клінок барады, уздэргты ўгору... Ну выліты дзед Шчучар!

— Хіба гэта справядліва? — шукаючы спагады ў пасажыраў, паўтарыў шчучарскі дзядок.

— Шафёр не вінаваты, што машына паламалася, — азваўся нехта з пасажыраў.

— Ая, зныцца, шафёра і не вінаваць. Вінаваты нашы вярхоўныя гаспадары. Каторы год шліфуюць свае азадкі ў высокіх дзяржаўных седалах, а карысці з іх сядзення, як з казла малака...

— Хіба ж можна так непачціва гаварыць пра высокае начальства? — ці то здакорам, ці то з насмешкай азваўся маладая жанчына з дальняга кута.

— А хіба пачціва, зныцца, драць з пасажыраў бязбожную плату за праезд, а пасля спыняцца каля кожнага слупа на бягучы рамонт?

Пасажыры згодна загалі, заварушыліся:

— Святую праўду гаворыць чалавек! Падбэдзёраны такой аўтарытэтай аўдыторыяй, дзядок ажывіўся і на вачах пачаў набіраць разгон:

— Воспека тут дамачка-грамадзяначка, зныцца, заступілася за нашых вярхоўных правіцеляў. У такім разе я мушу спытацца ў шануюнай спадарынькі: а хто ж за мяне заступіцца? Хто пашкадуе? Я цяперака, зныцца, на дзевяты дзсятак наступіў, а як быў змалку пры сваіх голых інтарэсах, так голым і застаўся на сённяшні дзень. Каб жа зломкам якім быў, ні на што не здатны, а то ж — баявым матросам у абойме... Тры вайны, зныцца, адгараваў, тройчы ў шпітальных дактары латалі мяне, як дзіравы кажух. А ў мірную пару паміж войнамі, — камунізм будаваў для ўсяго чалавецтва. І дабудаваўся, зныцца, да жабрацкай торбы. Толькі і багацця таго засталася — цяжэленькі мяшчак з ордэнамі і медалямі. Мая франтавая кроў, зныцца, і мірны пот, аплачаны той валютай, якая на сённяшні дзень не мае аніякай вагі. Так што я застаўся пры сваіх інтарэсах. Тыя няшчасныя рублікі, якія многія гады так цяжка адкладваў на чорны дзень, ператварыліся ў капеечкі. Ды яно, зныцца, і само жыццё маё доўга перавярнулася ў капеечку. Каму я цяпер патрэбны стары, нямоглы, падма-

нуты і зняважаны? Дзяржава, зныцца, адчэпнага кінула — такую пенсію, што і добраму кату не пракарміцца...

— І торбачка з ўзнагародамі не памагае? — падліла масла ў агонь тая самая «дамачка-грамадзяначка».

— Памагае, зныцца, як мёртваму прыпарка. Во, бачыце, пачапіў на пінжак усе свае ўзнагароды не дзеля форсу. У Мінск да выпэйшага начальства ездзіў за помаччу. Зныцца, не для сябе. Мне цяперака аніякая помач не трэба. Унучка ад радыяцый памірае. Усе раённыя і абласныя кабінетны абшываюць, а мае просьбы — як вада ў пясок. Тое ж выйшла і ў стольнім Мінску. Тыкаўся носам то ў адзін кабінет, то ў другі, тэпаў ад стала да стала і ўсё не туды трапляў, куды трэба. Ну якраз як той дзядзька ў Вільні, пра якога так хораша Колас напісаў... А кабінетаў тых, а сталоў — галава кругам. А начальнікаў, зныцца, яшчэ больш. Шышкалём, не раўнуючы, як той пчаліны рой, над сталамі лепяцца. Ногі, зныцца, адбіў, пакуль знайшоў таго, хто даўся з сабою пагаманіць. Дык я да яго, як да бацькі роднага. Плашчык на ўсе гузікі расплікнуў, каб, зныцца, ордэны і медалі на відзе былі. «Унучка, — кажу, — у бальніцы памірае ад радыяцый. Маці, мая дачушка, дзёйна і ночна пры ёй кукуе, а бацька, зныцца, сабакам сена косіць, як гаворыцца. Няма ў нас клёку ні лякарства купіць, ні харчу далікатнейшага прыдбаць, ні да якога знакамітага доктара прабіцца...» Начальнік, зныцца, не доўга слухаў маё спавяданне, на словы перабіў: «Слухай, дзед, сюды, што я табе скажу. Такіх, як ты, твая дачушка і ўнучка, не адна тысяча на Беларусі і ўсе патрабуюць грошы, харчы, дактароў-прафесараў, а то і валюту. А дзе я гэта ўсё возьму? З калена табе выламлю? Так што будзь здароў, дзед...»

А тут якраз у салон зайшоў шафёр, замасленай анучай выпіраючы рукі:

— Грамадзяне пасажыры! Канчай загараць, пасхалі!

Постаці

ПРЫЗНАННЯ НЕ ДАЧАКАЎСЯ...

НАПАМІН ПРА МІКАЛАЯ МАРЦІНЧЫКА — ДЗЕЯЧА ТБШ У ЗАХОДНЯЙ БЕЛАРУСІ

Імя гэтага дзеяча, якому нядаўна споўнілася 90 гадоў, у афіцыйнай гістарычнай навуцы ўпамінаецца толькі зрэдку. Галоўная прычына — Мікалай Міхайлавіч Марцінчык быў ахвярай рэпрэсій 30—40-х гг.

Нарадзіўся М.Марцінчык 16 снежня 1901 года ў вёсцы Кубельнікі Гродзенскага раёна. Скончыў гімназію ў Гродне і ў 1921 годзе паступіў на медыцынскі факультэт Віленскага ўніверсітэта. Яшчэ ў студэнцкія гады далучыўся да беларускага нацыянальна-вызваленчага руху: вёў аддзелы карэспандэнцыі шэрагу газет дэмакратычнага напрамку, быў адным з актывістаў Таварыства беларускай школы /ТБШ/.

Нягледзячы на малады ўзрост, гэта быў вельмі адукаваны чалавек, не пазбаўлены літаратурных здольнасцей. Папулярнасць прынесла яму грамадская праца ў ТБШ. З 1925 года ён з'яўляецца членам Галоўнай управы гэтай арганізацыі. Многа часу ўдзяляў Мікалай Міхайлавіч працы з пісьмамі сялян, якія дабіваліся адкрыцця беларускіх школ. Ён не задавальняўся парадамі ў адказах, але і выязджаў на месцы, бараніў інтарэсы сялян перад мясцовымі польскімі ўладамі. Яго карэспандэнцыя /пад крыптонімам М.М. ці М./ у падтрымку права беларусаў мець школы на роднай мове часта з'яўляліся на старонках незалежных газет. Дапамагаў ён і ў стварэнні кружкаў ТБШ, бібліятэк.

У 1925 годзе М.Марцінчык удзельнічаў ва ўстаноўчай канферэнцыі ў Гданьску, на якой была створана Беларуска-сялянска-рабочая грамада /БСРГ/. Аб яго заслугах у стварэнні гэтай арганізацыі сведчыць тое, што яму быў выдадзены членскі білет N 5. У далейшым ён быў супрацоўнікам і выдаўцом шэрагу газет БСРГ.

Пасля заканчэння ў 1927 годзе ўніверсітэта малады ўрач уладкаваўся на працу ў Віленскую беларускую гімназію на пасаду інспектара і выкладчыка анатоміі і гігіены. Гэта было даручэнне Галоўнай управы ТБШ, якое мела мэтай пашырэнне беларускага ўплыву ў гімназіі. Адначасова ён працаваў у педыятрычнай клініцы Віленскага ўніверсітэта, бо яшчэ са студэнцкіх гадоў марыў аб працы ўрача-педыятра. Мікалай Міхайлавіч працягваў удзельнічаць у беларускім нацыянальна-вызваленчым руху, у перыяд выбарчай кампаніі 1927—1928 гадоў у польскі сейм ён спрыяў стварэнню беларускай дэпутацкай фракцыі «Змаганне». Двойчы, у 1928 і 1930 гадах, яго самога вылучалі кандыдатам у паслы польскага сейма па спісе рабоча-сялянскага блока.

За палітычную дзейнасць у 1927 і 1930 гг. урач-рэвалюцыянер арыштоўваўся польскімі ўладамі.

Спрабавалі перацягнуць М.М.Марцінчыка на свой бок вядомы беларускі нацыяналіст Р.Астроўскі і віленскі ваявода Кірцікліс. «Курс не мяняю!» — адказаў ён сваім «сябрам». Тады першы, як дырэктар гімназіі, выгнаў яго з працы. Затое загадчык педыятрычнай клінікі прафесар В.Ясінінкі адказаў звольніць вопытнага

спецыяліста. Аднак па згодзе ваяводы непакорнага ўрача выслалі з Вільні.

Прышлося ўладкавацца на працу сельскім дактарам у адной з вёсак у Беларускай пушчы. Знаходзячыся пад наглядом паліцыі, Мікалай Міхайлавіч часта бываў у Вільні па справах ТБШ. У 1934 годзе яго абралі намеснікам старшыні Галоўнай управы.

У гэты ж час к праследаванням польскіх улад дабавіліся беспадстаўныя абвінавачванні з боку КП/б/Б і КПЗБ. У друку М.Марцінчыка называлі не інакш, як «агентам нацыянал-фашызму». Рабілі закіды зняславіць яго і лжывымі сцвярджэннямі аб супрацоўніцтве з польскімі ўладамі.

Асабліва многа бруды вылілі на М.Марцінчыка ў сувязі з яго ўдзедам у 1932 годзе ў акруговым з'ездзе ТБШ у Беластоку. Абвінавачвалі нават у расце грашай ТБШ /і гэта ў той час, калі ён сам аддаваў шмат асабістых сродкаў на грамадскія патрэбы/. Не дзіва, што менавіта аб гэтай крыўдзе ўрач-падзвіжнік не забыў да канца жыцця.

Пачалася вайна. Адступваючы часці Чырвонай Арміі ў 1941 годзе пакінуў ў бальніцы сотні паўтары раненых. Доктар Марцінчык і яго жонка-акушэрка не маглі не застацца, каб аказаць ім медыцынскую дапамогу. У цяжкай гады нямецкай акупацыі яны лячылі не толькі цывільных хворых, але дапамагалі і партызанам.

Калі скончылася вайна, М.Марцінчык пераехаў у Гродна. Тут да яго, як да вопытнага ўрача, адносіліся з павагай. Не дзіва, што хутка ён стаў кіраўніком адной з бальніц. Адначасова працаваў борт-урачом на санавіацыі. Многія з наменклатурных кіраўнікоў горада і вобласці звярталіся да яго, як да вопытнага ўрача, па медыцынскую дапамогу.

У 1948 годзе паследаваў арышт па даносе... Быўшага «нацыяналіста» аб'явіць «ворагам народа» не прадстаўляла цяжкасцей. Тым больш, што ў «выкрывіцці» ўдзельнічаў асабіста сам міністр дзяржбяспекі Цанава. Вынік — 10 год лагернага зняволення з канфіскацыяй маёмасці. Забралі ўсё — нават пасцелі. Пакінулі толькі адзін ложка, бо на ім сядзела старэнькая маці. Аднойчы жонка

Кацярына Іванаўна сустрэла на вуліцы супрацоўніка НКУС, здаецца, самога начальніка УДБ, які рабіў арышт. Ён красаваўся ў... касцюме яе мужа /пазнала па застаўшыхся пасля рамонтны прыкметах, толькі ёй вядомых/.

У сьсылцы, якую М.Марцінчык адбываў у Варкуце, яму дазволілі працаваць урачом. Дзякуючы гэтаму ўдалося застацца жывым. Толькі ў 1956 годзе вярнуўся ён у Гродна з паперкай аб вызваленні. Яна была атрымана 26 снежня 1956 года і мела N 1949-Н. Вось яе змест: «Дело по обвинению Мартинчика Николая Михайловича пересмотрено военным трибуналом Белорусского военного округа 25 декабря 1956 г. Постановление Особого Совецания от 12 марта 1949 г. в отношении Мартинчика Николая Михайловича отменено и дело за отсутствием состава преступления прекращено. Зам. Председателя военного трибунала Белорусского военного округа полковник юстиции Тутаев».

Але гэта яшчэ не было сапраўднай рэабілітацыяй. Паперку з ваеннага трыбунала кожнаму не пакажаш. Сталася так, што вакол былога вязня ГУЛАГа не знікла глухая сцяна падазронасці, непрызнання. З цяжкасцю ўдалося адваіцца былую кватэру. Былі перашкоды і з уладкаваннем на працу: вопытнаму ўрачу-клініцысту давалася стаць рэнтгеналагам.

Дапускаліся і беспадстаўныя выпадкі ў друку. Так, У.Калеснік /1965 г./, У.Ладзісеў /1976 г./ зноў выцягнулі на свет ілжывыя домыслы 30-х гадоў. Ужо цяжкахворы, Мікалай Міхайлавіч вымушаны быў звярнуцца ў ЦК КПБ. Справа рашылася на яго карысць. Аб гэтым паведаміў у гутарцы з ім прадстаўнік Гродзенскага абкома КПБ. Аднак да ведама шырокай грамадскасці і на гэты раз праўда не дайшла...

Памёр М.М.Марцінчык 23 мая 1980 года. Думаецца, што настаў час, каб уклад М.М.Марцінчыка ў нацыянальна-культурнае адраджэнне беларускага народа атрымаў больш шырокую вядомасць і прызнанне.

Ф.І.ІГНАТОВІЧ,
намеснік старшыні Гродзенскага
навуковага таварыства гісторыкаў
медыцыны

г.Гродна

ЛіМ - часопіс

МУЗЫКА

3 МАЛАДЗЕЧНА — НА «САКРАСОНГ»

Толькі два ўдзельнікі Міжнароднага фестывалю хрысціянскай музыкі «Магутны Божа» атрымалі запрашэнне на прэстыжны ўсяпольскі фестываль рэлігійнай песні «Сакрасонг». Дырэктар фестывалю доктар ксёндз Ян Палюсінскі запрасіў для ўдзелу ў праграме групу музыкантаў з Украіны, а перадусім — Мінскі абласны камерны хор. Гэты малады калектыў, якому ў маі споўніўся год і які на фестывалі «Магутны Божа» стаў лаўрэатам /2-е месца/, працуе ў Маладзечне, яго заснавальнік ды мастацкі кіраўнік — вядомы беларускі хормайстар Аляксей Шут. 1 верасня артысты Мінскага абласнога камернага хору маюць быць ужо ў Кракаве, дзе пачнуцца рэпетыцыі фестывальнай праграмы са зборным сімфанічным аркестрам. Самі ж канцэрты фестывалю новай рэлігійнай музыкі «Сакрасонг-93» пройдуць у гэтым найпрыгожым польскім горадзе 18—19 верасня. Маладзечанцы рыхтуюць 2 партытуры, даслаць іх у Польшчы прафесарам Я.Палюсінскім, а таксама твор маладога беларускага кампазітара-эмігранта А.Дзмітрыева «Dies irae». З гэтым сапраўдным феноменам сённяшняй беларускай культуры — маладзечанскім хорам пад кіраўніцтвам А.Шута мы пазнаёмім чытачоў у бліжэйшых нумарах «ЛіМ».

С.ВЕТКА

ФЕСТИВАЛІ

СВЯТА ПОЛЬКІ

Свята танца — Першы фестываль беларускай полькі адбыўся ў Чачэрску, арганізаваны аддзелам культуры Чачэрскага райвыканкама і Беларускай інстытутам праблем культуры.

З усіх куткоў рэспублікі сабраліся самабытныя этнаграфічныя ансамблі і фальклорныя калектывы, якія прадэманстравалі далучанасць да народных традыцый. У рамках фестывалю прайшоў конкурс індыўідуальных выканаўцаў народных танцаў, музыкі, песень і агляд мастацкіх праграм фальклорных калектываў. Былі разгорнуты выстаўкі народнага адзення, вышыўкі і ткацтва, госці фестывалю ўдзельнічалі не толькі ў конкурснай праграме, а і выступілі на канцэртных пляцоўках раёна, падарышы жыхарам Чачэрскага раёна нямала цудоўных хвілін знаёмства з сапраўдным мастацтвам.

На здымку: Выступае народны этнаграфічны ансамбль «Лёс» в. Бабічы Чачэрскага раёна.

Фота Уладзіміра МЯЖЭВІЧА

НАШЫ ГОСЦІ

«УСТАНЬ І ПРЫЙДЗІ!»

Цёпла віталі слухачы Брэста, Магілёва, Маладзечна ды сталіцы хрысціянскія маладзёжныя гурты з-за акіяна «Кантыненталь сінгэрс». Ён прадстаўляў бясплатную праграму «Устань і прыйдзі!» з 11 па 14 жніўня. Больш як 30 самадзейных артыстаў — студэнтаў з амерыканскіх універсітэтаў і каледжаў паказалі сапраўднае спявацкае ды музыканцкае мастацтва. Канцэртная праграма доўжылася больш як 2 гадзіны, удзельнічаў у ёй і гурт «Эклексіст» — пяцёра музыкаў ды спевакоў з Масквы, Кіева, Рыгі, Еўпаторы пад кіраўніцтвам мінчука У.Сакалоўскага. Яны выканалі свае творы, якія ўвосені маюць пабачыць свет на дыску «Чорны спектр».

П.ГАРДЗІЕНКА

ДРУК

ДРУП ТОМ БАГДАНОВІЧА

Выдавецтва «Навука і тэхніка» сумесна з Інстытутам літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук Беларусі працягвае выпуск поўнага Збору твораў М.Багдановіча ў трох тамах. Толькі што пабачыў свет другі том. Змест яго склалі праявічныя творы класіка нацыянальнай літаратуры, яго пераклады, літаратурна-крытычныя артыкулы, рэцэнзіі, нататкі, а таксама чарнавыя накіды да твораў.

У параўнанні з папярэднімі выданнямі Збору твораў М.Багдановіча ў двух тамах, што выходзілі, як вядома, у 1927—1928 і 1968 гадах, у гэтым томе друкуюцца матэрыялы, якія раней у шырокі ўжытак не былі ўведзены, паколькі яны толькі ў 1970—1980 гадах выйшлі ў перыядыцы за 1911—1916 гады С.Забродскай, К.Піліповіч, Л.Мазанік, Т.Строевай, А.Шамякінай, Н.Ватацы, М.Пазнякова, В.Мікута, Т.Дзём'яновіч, Т.Шубінай, С.Белай. Гэта апавяданні, налісаня па-руску, казка «Башня міра», іншыя творы М.Багдановіча.

Пра адметнасць М.Багдановіча як мастака слова ў згаданых жанрах разважае ў артыкулах «Спадчына Багдановіча-празаіка» і «Навуковыя і літаратурна-крытычныя спадчына М.Багдановіча» М.Мушыньскі.

ЛЕПШ ПОЗНА, ЧЫМ НІКОЛІ

Запазняяцца, вельмі запазняяцца сёлета часопіс «Пралеска». Толькі нядаўна чытачы атрымалі чацвёрты нумар /у розніцу не распаўсюджваецца/. Літаральна днямі з'явіўся пяты. Як і звычайна, у «Пралесцы» шмат матэрыялаў, якія працуюць на нацыянальнае Адраджэнне.

Да ўсяго, як бачна з пятага нумара, «Пралеска» пачынае шукаць і новыя формы. Марыць яна і пра ўласную бібліятэчку, разлічаную на дзяцей малодшага і старэйшага ўзросту. А пакуль што прапануецца кніжка, змешчаная ў самім часопісе. Дастаткова разрэзаць каляровы разварот, змацаваць невялікія старонкі і калі ласка — першы зборнічак — «Месяц і сонца» У.Ягоўдзіка з малюнкамі А.Карповіча.

Адкрыла «Пралеска» і рубрыку «Дзіцячая літаратура: ад вытокаў да сучаснасці». Змешчаны першы артыкул А.Марціновіча «Жывіць душы фальклор», у якім гаворыцца аб вытоках дзіцячай літаратуры. У нумары — казка І.Галубовіча «Ганарлівы Удод», гумарэска У.Якубовіча «Бацькавым прыёмам», загадка М.Пазнякова, вершы Л.Кастэнкі /пер. В.Жуковіча/, П.Сушко.

ОЙ КРЫНІЧАНЬКА, ДЫ БРУІСТАЯ...

Сёння, бадай, нікога не здзівіш выданнем кнігі на перыферыі. Куды вокам ні кінеш, усюды гэтая справа мае добры плён. Узда і Паставы, Жлобін і Слуцк...

І ўсё ж кніжка, што пабачыла свет у Брэсце, прыкметна вылучаецца сярод іншых аналагічных выданняў. Малое дзяржаўнае прадпрыемства «Брэстдрук» паклапацілася, каб прынесці карысць настаўнікам школ і выхаватцям дзіцячых садкоў. А значыць і самім дзецям, бо ў зборнік «Чый бэз?» увайшлі творы, адрасаваныя менавіта ім.

Чатыры аўтары ў кніжцы... Усім добра вядомая Н.Мацяш, якая прапануе маленькім казку «Краіна белы свет», а таксама менш вядомыя В.Кукса, Я.Бяласін і А.Філатаў — яны выступаюць з апавяданнямі.

Застаецца дадаць, што зборнік пабачыў свет у серыі «3 палескіх крыніц».

БЕЛАРУСКАЕ ЗАМЕЖЖА

«ГОЛАС ЧАСУ» ПРА... ЧАС

Хуткаплынасць жыцця беларусаў — як у замежжы, так і на Радзіме, як звычайна, знаходзіць сваё адлюстраванне на старонках царкоўна-грамадскага часопіса «Голас часу», што выходзіць у Лондане. У чацвёртым нумары яго, пазначаным ліпенем-жніўнем сёлета года, змешчана разнастайная інфармацыя. Вось толькі асобныя матэрыялы: «Ікона Божай Маці ў Бельску Падляшскім», «Вось табе і воля», Беларусь...», «Старажытнаму Нясвіжу — 770 гадоў», «Па залах музея Алеся Белазкоза», «Хай стане тэатр часцінкай жыцця...»

НАВІНЫ? КАЛІ ЛАСКА!

У Беластоку выйшаў чацвёрты нумар бюлетэня Беларускага дэмакратычнага аб'яднання «Беларускія навіны», пазначаны чэрвенем. С.Яновіч у артыкуле «Радавод Беларускага дэмакратычнага аб'яднання» расказвае аб тым, як узнікла гэтая арганізацыя, што за мэты перад сабой ставіць, як працуе.

Падагульненне работы аб'яднання за два гады робіць Я.Мірановіч. А.Максімоў дае мажлівасць адчуць саму атмасферу II кангрэса БДА і пазнаёміцца з яго асноўнымі дакументамі. Есць у нумары і яшчэ дзве публікацыі — «Парламенцкія выбары 1991» А.Латышонка і «Хроніка беларускага палітычнага руху /студзень 1992 — люты 1993/» Ю.Каліны.

ВЫСТАВЫ

РОСПІС НА ПАРЦЭЛЯНЕ

Масавая вытворчасць часта праводзіць мяжу паміж творчай індыўідуальнасцю і рэчамі шырокага спажывання. Таму, відаць, так вабіць выстава парцэляны мастакоў Людмілы і Міхася Гатальскіх у Палацы мастацтваў. Яны доўгі час працавалі на Добрушскім парцэлянавым заводзе. У экспазіцыі прадстаўлены сервізы, вазы, талеркі, кубкі надзіва фантазіяныя і калярова, і стыльва, і разам з тым адпавядаючыя існуючай прамысловай тэхналогіі. Такі сінтэз якасці быў характэрны для парцэлянавай вытворчасці ў 20-я гады і меў мэтай выхаванне мастацкага густу насельніцтва. Ён можа быць плённым і сёння.

П.ГАРДЗІЕНКА

На здымку: сервіз «Гербы».

Фота У.РАБЦАВА

ТАЛЕНТ З ПРАВІНЦЫІ

Уладзімір Гурскі — мастак, што даўно ўжо стаў жаданым госцем лепшых еўрапейскіх салонаў, жывапіс якога ўпрыгожвае прыватныя зборы ў Іспаніі, Польшчы, Ізраілі.

Але мінчане імя мастака пачулі, мабыць, упершыню, а выстава ў Доме мастацтваў стала для многіх адкрыццём. Хаця, ці гэта дзіва? Уладзімір нарадзіўся і жыве ў вёсцы Васілевічы Рачыцкага раёна Гомельскай вобласці. На жыццё зарабляе ў кааператыве, і толькі ў рэдку вольную хвіліну бярэ ў рукі пэндзаль. Горад, у які ён выбіраецца надзвычай рэдка, не вабіць. І выставы гэтай не было б, каб не спаткаў васілевіцкага самародка журналіст Андрэй Смірноў.

Выстава адкрылася і мае поспех у публікі. Спрэчкі ж пра ўзровень работ Уладзіміра Гурскага з дыяпазонам ад недасягальнай таленавітасці да падробак з «мінскага Арбата», толькі прыцягваюць увагу да мастака. І яшчэ адзін факт: у першы ж дзень былі набыты некалькі работ, што трапіць у прыватныя зборы далёкага замежжа, якое цяпер ужо стала надзвычай разборлівым у адносінах да нашага мастацтва...

ПАЖЫТАК ДЛЯ ДУШЫ

Сёння наша грамадства крытычна пераасэнсоўвае мастацтва старэйшага пакалення, якому давялося жыць і працаваць пры «сацрэалізме». Але гэта не пагражае аўтарытэту творцаў, чыё мастацтва адухоўлена любоўю да Бацькаўшчыны.

Леаніду Шчамялёву — семдзят. Жыццёвы шлях мастака быў абмежаваны агульнымі для ўсіх жорсткімі правіламі. Але здабыткі творцы не вымяраюцца традыцыйнымі крытэрыямі. Ягоны жывапіс уражае нас цяпер не менш, чым дзесяцігоддзі назад, бо не старэе гармонія. А сага Беларусі, якую ствараў і стварае мастак, вечная і нязменная пры любым ладзе і пры любой ідэалогіі.

На выставы Шчамялёва прыходзяць. Тут не шукаюць сенсачыі ці паучанняў, тут пануе асабліва атмасфера прыгажосці і колернага сугучча, што дае душэўнае задавальненне і супакоенне. Завітайце ў Дом прыроды, што ў Траецкім прадмесці, на новую выставу мастака, і там вы адчуеце, што творчасць сапраўднага майстра не проста жыве, яна сцвярджае вечнасць мастацтва. І хочацца ўспомніць словы Максіма Багдановіча: «Няма красы без пажытку, бо сама краса і ёсць той пажытак для душы».

Н.ШАРАНГОВІЧ

На здымках: творы Л.Шчамялёва — «Юбілей», «Незнаёмка». Фота У.РАБЦАВА

АНОНС

ВАС ЧАКАЕ

«АРШАНСКАЯ БІТВА-93»

28 жніўня адбудзецца традыцыйны фестываль беларускай аўтарскай песні «Аршанская бітва — 93», прысвечаны 479-му годку падзеі. Як паведамілі рэдакцыі прадстаўнікі аргкамітэта, гасцей фестывалю сустрэнуць на чыгуначным вакзале г.Оршы. Пачатак свята прымераны на 20 гадзін. Тэлефоны для сувязі — 2-24-06; 2-45-42 /у Оршы/.

ПІНСК, МАЗЫР ДЫ ЁСЁ ПАЛЕССЕ

27 жніўня ў Пінску, а 28-га ў Мазыры ўрачыста адкрываецца і Рэспубліканскі фестываль «Музычнае Палессе». Ён прадоўжыцца ў палескіх раёнах Берасцейшчыны ды Гомельшчыны да 5 верасня. Да палешкоў прыедуць Дзяржаўны ансамбль танца Беларусі, ансамбль «Сябры», спявачкі Вольга Шутава ды Надзея Мікуліч з Мінска і Галіна Калініна з Віцебска, дзіцячы музычны тэатр з Берасця «Трам», камерны хор Гомельскай філармоніі, тэатр моды з Магілёва... Магчыма, «Музычнае Палессе» зробіцца традыцыйным святкам і адкрые ў самабытным беларускім мастацтве новыя імёны.

Н.К.

РЭПЛІКА

БУДЗЕ ВІНО — БУДУЦЬ І КНІГ?

«Фестываль, фестываль, фестываль...» Аршыннага памеру літары на фасадзе Дома кнігі, што па праспекце Машэрава ў Мінску, запрашаюць здала, за колькі дзесяткаў метраў. Прахожыя, убачыўшы іх, так і спяшаюцца сюды ў прадчуванні нейкай радаснай, дагэтуль невядомай ім сустрэчы. І сапраўды яна чакае, ды такая, што і самая неўтайманая фантазія ўявіць сабе не можа. Падумаць толькі: праходзіць першы ў гісторыі Беларусі «Фестываль нямецкага віна!»

Так і хочацца ўсклікнуць: «Ну, і беларусы! Вось малайці!» Пагадзіцеся, нека ж вяжача ўсё ж правядзенне фестывалю віна, няхай і сусветна вядомага там, дзе мусіць прысутнічаць, калі цвяроза разважаць, толькі ён вялікае КНІГА.

Бадай, падобную несумяшчальнасць адчулі і нашы калегі з «БелаПАНа», калі ў інфармацыі «Фестываль нямецкага віна» канкрэтнага месца правядзення яго не ўказалі, абмежаваўшыся паведамленнем: «па праспекце Машэрава, 11».

А мо і няма патрэбы абуратца? Як кажучы, вып'ем і зноўку нальмі! А кнігі? Будзе віно — будуць і кнігі!

Н.К.

ЛіМ - часопіс

Для ўсяго жыцця акадэміка Гаўрылы Гарэцкага ўласціва бязмежная любоў да сваёй Бацькаўшчыны, да мілай яго сэрцу роднай Беларусі. Яна была ягонымі болем і бядою, і ягоным вялікім шчасцем, яна давала яму сілы выжыць і перамагчы неверагодныя фізічныя нягоды і маральныя перажыванні.

Больш за 25 год /1930—1956/ Гаўрыла Гарэцкі пражыў пад «дамоклывым мячом» кляйма «ворага народа». Але ўсё пачалося значна раней...

Гаўрыла Гарэцкі — 20-гадовы, поўны энергіі і моцы студэнт эканамічнага факультэта Пятроўскай /пазней Ціміразеўскай/ сельскагаспадарчай акадэміі /ПСА/ — бадзёра ішоў па Лістоўнічнай алеі. Ён вельмі любіў тут хадзіць. З аднаго боку ляжала даследчае поле, якое нагадвала яму яго любую Малую Багацькаўку, з другога стаялі невялічкія драўляныя дамы, якія нагадвалі Горкі, дзе ён вучыўся ў каморніцка-агранамічным вучылішчы. Успомніў старэйшага брата Максіма, пад уплывам якога так блізка стаў успрымаць беларускае нацыянальнае пытанне. Таму і надрукаваў у газеце «Горэцкі вестник» артыкул, накіраваны супраць русіфікатарскіх думак лідэра кадэтаў, выкладчыка вучылішча С.Цытовіча, і не-выпадкова падпісаў яго «Сын маці Беларусі». А пазней у газеце «Вольная Беларусь» — артыкул «Хто яны», дзе высмейваў эсэраў, якія ў ацэнцы беларускага пытання салідарызуюцца з манархістамі.

Памяць перакінулася ў Смаленск, дзе жыў у Максіма /вучылішча ў сувязі з рэвалюцыйнымі падзеямі 1917 года было зачынена/. Працаваў стэнаграфістам у Савеце народнай гаспадаркі пры Выканкаме Заходняй вобласці. Пазнаёміўся з Янкам Купалам, Алесем Чарвяковым, Фабіянам Шантырам. Вельмі любіў прысутнічаць пры частых сустрэчах Максіма з Купалам, слухаць іх размовы на самыя розныя тэмы, асабліва аб лёсе Беларусі. Шантыр у Смаленску меў на мэце стварыць беларускую партыю левых эсэраў. Гаўрыла думаў, што гэта партыя будзе да яго бліжэй за ўсё: яна прымае Кастрычніцкую рэвалюцыю, адстойвае класавыя інтарэсы сялян-сераднякоў і беднаты, кардынальна вырашае нацыянальнае пытанне. Быў склікан першы Усерадзкі ўстаноўчы сход новай партыі, на які сабралася чалавек пад 100. Шантыр быў абраны старшынёю, Гарэцкі — сакратаром сходу. І вось на запытанне Шантыра, на якой мове весці сход, амаль аднагалосна было прынята: сход весці на расійскай мове, а па-беларуску не гаварыць. Шантыр дэманстравана пакінуў сход, Гаўрыла — таксама. Сход не адбыўся, партыя тады арганізавана не была.

У Смаленску браты Гарэцкія падрыхтавалі і надрукавалі «Руска-беларускі слоўнік», які Гаўрыла вазіў у Мінску кнігарню да Алесь Гаруна. Апошні пакінуў моцнае ўражанне: нягледзячы на вялікую беднасць, з хворай маці, сам сухотнік, а такі апантаны беларускай нацыянальнай ідэяй! Тады ж пазнаёміўся з Я.Лёсікам, С.Рак-Міхайлоўскім, З.Бядулем. А колькі было радасці, калі ў канцы 1918 г. 1 краявы з'езд Расійскай камуністычнай партыі Заходняй Камуны ў Смаленску перайменавана сябе ў І з'езд БКП і абвясціў утварэнне БССР у этнаграфічных межах. Думалася, што бальшавікі на справе будучы вырашаць нацыянальнае пытанне...

Але трэба было варочацца ў Горкі, канцаць вучылішча. Адначасова працаваў сакратаром-стэнаграфістам павятовага выканкама і яго прэзідыума. На ўсе павятовыя з'езды Саветаў яго абіралі прадстаўніком ад Саюза вучняў Горацкага сельскагаспадарчага вучылішча. Усе выступалі па-руску і толькі ён прывітанне з'езду прынцыпова рабіў на беларускай мове. У мясцовай газеце «Луч Интернационала» эмясціў шэраг артыкулаў, у тым ліку і па пытаннях нацыянальнай палітыкі. Арганізаваў беларускі драма-

тычны гурток, які паставіў некалькі спектакляў.

Пасля заканчэння вучылішча Г.Гарэцкі быў накіраваны ў Уфымскі губземадзел і з усёй адданасцю працаваў па рэвізіі і землеўпарадкаванні дзяржаўнага лугавага фонду Уфымскага краю. Многа пісаў у «Известия Уфимского исполкома» аб саўгасах, паляпшэнні сялянскай гаспадаркі, зямельнай палітыцы Саветаў і нават аб драме «Углекопы» ў Гарнізонным тэатры. Вывучыў эсперанта і затым дапамагаў гурткам па яго вывучэнні.

Але вельмі хацелася вучыцца далей, што па тым часе можна было зрабіць толькі праз год працы. Нарэшце атрымана накіраванне ў Пятроўскую сельскагаспадарчую акадэмію ў Маскву! Перад вучобай заставалася яшчэ троху часу, і ён вырашыў з'ездзіць у Вільню да брата

сацыялістычнай краінай. З гэтай думкай Гаўрыла Гарэцкі ішоў у галоўны корпус Акадэміі, дзе сабраліся студэнты-беларусы на ўстаноўчы сход Беларускай культурна-навуковай асацыяцыі студэнтаў ПСА. З 79 студэнтаў адразу запісалася больш за 50. Гаўрыла прапанаваў, каб лозунгам асацыяцыі быў такі: «К адраджэнню — к сацыялізму!», каб першы параграф Статута гаварыў аб «культурна-эканамічным адраджэнні Беларускай сацыялістычнай краіны». Узяўся вярхаць — большасць была проста за адраджэнне і супраць сацыялізму. Галасаваннем знялі прапанаваны лозунг і сацыялістычны ўхл працы. Задачы Асацыяцыі вызначылі так: вывучэнне народна-гаспадарчага, грамадска-палітычнага, культурна-нацыянальнага і прыродна-гістарычнага бакоў жыц-

Радзім ГАРЭЦКІ

ПЕРШЫ АРЫШТ

3 ЖЫЦЦЯ ГАЎРЫЛЫ ГАРЭЦКАГА

Максіма, які працаваў там у рэдакцыі газеты «Звязда». Набраў кніжак на беларускай мове, у тым ліку і камуністычнай літаратуры. Пакуль ехаў, чырвоная войска пакінула Вільню. Давялося прабірацца праз літоўскі кардон. Ад сустрэчы з братам была вялікая радасць: усюды хадзілі, разглядалі горад. Пазнаёміўся з беларускай гімназіяй, з Антонам Луцкевічам, Янкам Станкевічам і іншымі беларускімі дзеячамі. Са Станкевічам вёў спрэчку пра шляхі беларускага адраджэння, даказаў яму, што без эканамічнага адраджэння не можа быць нацыянальнага, што нацыянальная і палітычная незалежнасць абавязкова патрабуе і эканамічнай самастойнасці. 7 дзён праляцелі шывка. Максім праводзіў брата за горад. Развіталіся каля трох крыжоў з белага мармуру. Гаўрыла па-беларуску і на эсперанта напісаў на іх: «Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся! Няхай жыўе Савецкая Беларусь!» Па дарозе з Вільні з'явілася ідэя аб'яднаць беларускіх студэнтаў Масквы ў якунебудзь арганізацыю.

Вярнуўшыся ў Маскву, ён яшчэ больш адчуў вялікі рэвалюцыйны ўздзім і ўспрыняў яго сваёй дзейнай натурай: адразу ўступіў у Асацыяцыю рэвалюцыйнага студэнцтва — Асрэўстуд — тады зусім яшчэ нешматлікую, усяго 100—120 чалавек. Хутка стаў членам прэзідыума Асрэўстуда, загадкава культурна-асветніцкага аддзела, старшынёй міжгуртавога бюро і рэдактарам першай нацсценнай газеты Пятроўскай акадэміі «Информатор».

Але думка варочалася да Бацькаўшчыны. Шматвяковы заняпад прывёў да таго, што Беларусь стала адным з самых мала вучучаных, бедных і закінутых краёў царскай Расіі. Пабудова сацыялістычнай краіны, здавалася, — адзіная магчымасць сапраўднага адраджэння. Чытаючы Маркса, Леніна, усё бачылася лагічным і правільным. І Гаўрыла Гарэцкі з вялікім натхненнем, як і многія сумленныя інтэлігенты, узяўся за пабудову новага жыцця. Але стан Беларусі ў той час таксама быў цяжкі, складаны і дваякі: з аднаго боку — нацыянальнае і культурнае адраджэнне, а з другога — заходняя мяжа Савецкай Беларусі праходзіла зусім блізка ад Менска, замест адзінай этнаграфічнай Беларусі засталася куца ССРБ у складзе адной Меншчыны. Дык што ж гэта за нацыянальная палітыка бальшавікоў? Прыгадаўся артыкул Кнорына, надрукаваны ў «Звяздзе»: пра тое, што ніякіх беларусаў у Заходняй Камуне няма, што іх выгледзелі ў мікраскопы беларускія нацыяналісты і г.д.

Ды ўсё ж Беларусь павінна быць

ця Беларусі, выяўленне шляхоў і магчымасцей яе культурна-эканамічнага адраджэння, прапаганда адраджэнскіх ідэй; барацьба з шавіністычнымі, вузканацыянальнымі плынямі беларускага адраджэнскага руху, правядзенне мерапрыемстваў, накіраваных да культурна-эканамічнага адраджэння Беларусі; аб'яднанне і падрыхтоўка культурных працаўнікоў для дзейнасці ў навуковай, гаспадарча-тэхнічнай, культурна-асветніцкай і іншых напрамках; шырокая культурна-асветніцкая праца, арганізацыя навуковых даследаванняў, экспедыцый на тэрыторыі Беларусі і г.д. Старшынёю Асацыяцыі выбралі Гаўрылу Гарэцкага.

Праца Асацыяцыі пайшла вельмі актыўна. Збіраліся раз у тыдзень, чыталі кнігі, рабілі даклады, аўтарэфераты, арганізавалі бібліятэку, добры хор, які карыстаўся вялікім поспехам. Загадкавай бібліятэкі і ўдзельніцай хору была Ларыса Парфановіч — будучая жонка Гаўрылы Гарэцкага.

Асабліва запомнілася маёўка пад Ліхаборамі, якую студэнты зрабілі ў дзень смерці — 25 мая 1921 г. — Максіма Багдановіча. З арміі прыехаў Уладзімір Дубоўка, з беларускага прадстаўніцтва прыйшлі яго кіраўнік М.Мароз і супрацоўнікі. Гарэцкі зрабіў даклад, дэкламаваў вершы, у тым ліку верш Я.Купалы «Сні, таварышы, аб камуне». Многа было выступленняў. Потым аб гэтай сустрэчы былі надрукаваны нататкі Гарэцкага і Мароза ў газеце «Савецкая Беларусь».

Пятроўская акадэмія ў той час была адной з самых лепшых навуковых сельскагаспадарчых устаноў. Лекцыі чыталі выдатнейшыя прафесары — гонар светнай навукі: А.Чаянаў, М.Кандрацэў, А.Даярэнка, А.Рыбніцаў, А.Фартунатаў і інш. Асацыяцыя прыцягвала гэтых вучоных да работы над беларускай тэматыкай. Так вельмі цікавы даклад зрабіў у асацыяцыі А.Чаянаў — «Праблемы краю», прывым матэрыял даў на прыкладзе Беларусі, А.Фартунатаў — «З сельскагаспадарчай рэчаіснасці Беларусі», Н.Кулашы — «Прырода Беларусі» і г.д.

У Беларусі ведалі пра асацыяцыю, бачылі ў ёй крыніцу будучых агранамічных кадраў для рэспублікі. Многія з сяброў Асацыяцыі сталі вядомымі беларускімі вучонымі і дзеячамі сельскай гаспадаркі: Павел Рагавы, Сяргей Ждановіч, Мікіта Лайкоў, Пётра Хоцкі, Іван Ухін, Пётра Санько і інш.

14 лістапада 1921 года прайшоў урачысты сход Асацыяцыі, прысвечаны першаму году яе працы. Прыехаў А.Чарвякоў, усё беларускае прадстаўніцтва на чале з М.Марозам, прадстаўнік Наркамсветы Беларусі М.Лойка і інш. На ўсіх сход зрабіў вялікае ўражанне, бо сабралася

поўная зала, хор спяваў цудоўныя песні, усё было дужа ўрачыста і натхнёна. Сход закончыўся п'яным беларускай марсельезы «Ад веку мы спалі». /Пазней была выдадзена асобная кніжка аб гэтым сходзе/.

Беларускі студэнцкі рух пашыраўся. Пад уплывам Асацыяцыі, якая ўжо аб'ядноўвала больш за 20 студэнтаў, узніклі блізкія арганізацыі ў Межавым інстытуце, Свярдлоўскім універсітэце, у Горнай, Ваеннай акадэміях, на Галіцынскіх сельскагаспадарчых курсах і іншых. Была праведзена першая канферэнцыя студэнтаў-беларусаў у Маскве, створаны беларускі студэнцкі клуб, кааператыўнае выдавецкае таварыства «Маладая Беларусь». Апошняя выдала навукова-літаратурны зборнік, які пачынаўся артыкулам Г.Гарэцкага «На новы шлях». Ён пісаў: «Беларускі народ так зачакаўся паляпшэння свайго эканамічнага дабрабыту, што ён гарою пойдзе за ідэямі правадыроў інтэгральнага рэнесансу Беларускага, падмуркам якога можа з'яўляцца найперш адраджэнне эканамічнае. У адроджанай эканамічна Беларусі закрасюць мастацтва, навука, закрасуе беларуская мова...» У зборніку прынялі ўдзел Цішка Гартны, У.Дубоўка, М.Чарот, Я.Журба, З.Бядуля і інш.

У газеце «Савецкая Беларусь» Г.Гарэцкі ў той час друкуе шэраг артыкулаў, у тым ліку: «Усебеларускі студэнцкі з'езд», «Расейскія камуністы аб беларусах», «Што нам павінен даць Беларускі Тэатр», «Дзе быць Беларускай Сел.-Гасп. Акадэміі», «З Масквы ў Беларускі Ерусалім» і г.д.

Улетку 1922 г. як і ў мінулым годзе, студэнты Асацыяцыі паехалі на работу ў Беларусь. Па дарозе назад, у Маскву, заехаў Г.Гарэцкі ў Малую Багацькаўку і забраў з сабою малодшую сястру Ганну /яна хацела паступіць вучыцца ў Пятроўскую акадэмію/. Усе браты надта яе любілі. Планаў і мар у маладых людзей было процьма...

Але большасць савецкіх людзей ці зусім не ведала, ці толькі здагадалася, што бальшавізм меў «падвойнае дно», жыў з «дзвюма душама». Як стала вядома толькі ў наш час, з вясны 1922 г. Ленін задумаў шырокамаштабную акцыю: выслаць за мяжу ўсіх прадстаўнікоў вальнадумнай інтэлігенцыі, якіх ён у пісьме да М.Горкага ацаніў «как интеллигентов, лакеев капитала, мнящих себя мозгом нации. На деле это не мозг, а говно». У лісце да Ф.Дзяржынскага ад 19 мая 1922 г. Ленін прапанаваў абмеркаваць усе «меры подготовки», сабраць пісьмовыя водгукі на некамуністычныя выданні, «соборать систематические сведения о политическом стаже, работе и литературной деятельности профессоров и писателей». 17 ліпеня ён піша Сталіну: «выслать за границу безжалостно», «все их — вон из России», «арестовать несколько сот и без объяснения мотивов — выезжайте, господа!», «Очистим Россию надолго!»

Тады ліквідавалі Асрэўстуд, ліквідавалі яўрэйскія агранамічны гурток. Пачалі крытыкаваць Асацыяцыю: чаму яна носіць нацыянальны характар, калі тут проста аграномы. З'явіліся спецыяльныя людзі, якія сачылі за студэнцтвам, за яго пралетарызацыяй. У Пятроўскай акадэміі такім «спецыялістам» стаў былы супрацоўнік Арлоўскага ўпраўлення НКУС. Аднойчы ў самым канцы жніўня ён падшоў да Гаўрылы Гарэцкага і спытаў: «Скажите, вы будете сегодня вечером у себя? Я хотел бы зайти к вам поговорить». — «Конечно. Пожалуйста», — атрымаў ён адказ. І сапраўды, позна ўвечары пад'ехаў «чорны воран» і забраў Гаўрылу, а з ім разам яшчэ двух студэнтаў: Жыгалава і Артабалеўскага /апошні лютым стаў выдатным вучоным у галіне тэорыі машын і механізму, акадэмікам АН СССР/. Іх адвезлі на Лубянку і пасадзілі там у асобныя камеры.

Дзякуючы дапамозе супрацоўнікаў КДБ Беларусі Г.Лавіцкага, А.Вераса і Л.Піменавы /шчыра падзяка ім за гэта/, мне ўдалося пазнаёміцца з тым даўнім «делом N 17729 по обвинению Горюцкого Гаврилы Ивановича» /справу прыслалі з Масквы на часовае карыстанне/. Пачынаецца яна з ордэра на арышт і вобск — 31 жніўня 1922 г. — які выдадзены супрацоўніку Аператыўнага аддзела ДПУ Н.К.Мацвееву. Далей ідуць «Протокол обыска», дакладная аб во-

быску і арышце і «Квитанция дежурного по приему арестованного», «Протокол допроса в ГПУ от 4.09».

Цікава адзначыць, што на пытанне «партийность» — адказ: «Социалист вне партий», «политические убеждения» — «социалистические». Рукою Г. Гарэцкага напісаны адказы на пытанні /саміх пытанняў няма/, якія пастаўлены следчым.

На апошняе пытанне /відаць, аб адносінах да эміграцыі/ даецца такі адказ: «Надо использовать лучшие силы российской эмиграции путем привлечения честных работников /особенно техников, агрономов и т.д./ обратно на Родину, желающую пойти возрожденной к Социализму. Надо привлечь эмиграцию к советскому строительству, поэтому на высылку за границу интеллигентов, которые не были реакционными контрреволюционерами, смотрю отрицательно: они помешают быстрому росту симпатий в рядах эмигрантов к Советской России».

Лічна сябе считаю совершенно непричастным к каким-либо контрреволюционным деяниям /что может засвидетельствовать ком. ячейка Петровской Академии/ и решительно отказываюсь уезжать за границу: Социалистическая Федерация, в частности, Советская Белоруссия, требует для своего культурно-экономического возрождения много труда, энергии, творчества. Силы мои нужны здесь, а не за границей.

По существу обвинения заявляю: ни одно обвинение не основано на фактах, протестую против подобных обвинений и требую расследования с привлечением к показаниям местной коммунистической организации /при Петровской Академии/.

У гэты ж дзень 4 верасня супрацоўнік ІV аддзялення Сакрэтнага Аддзялення ДПУ Калугін са згоды начальніка аддзялення Зарайскага піша блізка па змесце «Постановление» і «Заключение», хутчэй за ўсё па ўжо выпрацаванай у той установе стандартнай форме. Прывядзем вытрымкі з «Заклучения»:

«Я, сотрудник IV Отделения СО ГПУ Калугин, рассматриваю дело N 15729 о Горцеком Гавриле Ивановиче, нашел следующее:

С момента Октябрьского переворота и до настоящего времени он не только не примирился с существующей в России, в течение 5 лет, Рабоче-крестьянской властью, но ни на один момент не прекращал своей антисоветской деятельности в моменты внешних затруднений для РСФСР. Все это подтверждается имеющимися материалами.

А посему на основании п.2 лит. Е Положения о ГПУ от 6.11 сего года полагаю: в целях пресечения злобной антисоветской деятельности со стороны Горцекого Гаврилы Ивановича выслать за пределы РСФСР за границу».

У самым нізе «Постановления» Г. Гарэцкі піша: «с ним я не согласен и заявляю протест».

Важна адзначыць, што ніводнага факта ці нават паклёпу аб «антисоветской деятельности» ў справе няма. На чым грунтуецца гэтыя трафарэтныя словы «Заклучения», зусім не зразумела. Відаць, таму гэты ж дзень Г. Гарэцкі піша заяву на імя начальніка ІV аддзялення: «Предъявленные мне обвинения в контрреволюционности считаю совершенно ложными. Как объективное доказательство, прошу запросить обо мне мнение Комячейки ПС-Х.А. В случае подтверждения со стороны коммунистов Академии факта моей контр-революционности /хотя бы в какой-нибудь из сфер моей деятельности/ соглашаюсь на выезд за границу, но считаю высылку мою сплошным абсурдом и в смысле политического воздействия крайне отрицательным фактом».

Тым не менш тут жа ў Гарэцкага бяруць «Подписку» аб тым, што «обязуюсь не возвращаться в РСФСР без разрешения советской власти».

Праз два дні ўжо гатова «Выписка из протокола заседания Коллегии ГПУ от 6 сентября 1922 г.», якая падпісана сакратаром Калегіі Язерскай. Па дакладзе тав. Калугіна і па зацвярджэнні нам. старшыні ДПУ тав. Уншліхта прынята Пастанова: «На основании п.2 лит. Е Положения ОГПУ от 6.11 с.г. — выслать под конвоем за пределы РСФСР за границу».

Але ўжо 7 верасня на імя Уншліхта

пыходзіць тэлефонаграма: «В числе студентов ПСХА арестован в течение последней недели находится Горцкий, о котором комячейка дает хороший отзыв. Прошу Вашего распоряжения о вызове представителя комячейки для выяснения вопроса Зав. Главпрофобра Яковлева» 9.09 на гэтай тэлефонаграме Іваноў /яго пасада не адзначана/ дае візу: «Зарайский — Можно вызвать».

Паміж 9 і 13.09 Гаўрыла на маленькім кавалку паперы піша заяву /без даты/ у Калегію ДПУ: «Прошу освободить меня на 5 /пять/ дней для поездки на квартиру... где у меня не обработаны бюджетные крестьянских хозяйств — крайне важная работа, которую необходимо сдать Наркомзему. Кроме того, один или два дня на сборы, т.к. меня предполагают выслать за границу, хотя я и подал письменный протест-заявление на предъявляемые ко мне обвинения. ...Обязуюсь никуда не выезжать из Москвы». Віза ў куце паперкі: «Отказать. К делу». 13.09 кіраўнік экспедыцыйнага атрада Наркамзема З.Кочнева піша заяву аб сустрэчы з Г. Гарэцкім, каб «получить от него записки по бюджетам экспедиции».

17 верасня Г. Гарэцкі піша ў ДПУ заяву з паметкай «Срочно!»: «Меня предполагается выслать в четверг. Именем Революции и Социализма прошу отложить срок высылки на десять /10/ дней. Причина: 15 сентября моя родная сестра Анна, только что поступившая в Зоотехнический институт, везла мне первую «передачу»; она попала под трамвай — отрезало ногу /с раздроблением ступни/, помяло таз, позвоночник и желудок: положение почти безнадежное. Никого родных здесь не имею, родители живут в Смоленской губернии, их невозможно вызвать да и не на что ехать — живут с пяти /5/ десятин земли; я лично не имею нисколько денег, и оставлю сестру, умирающей без всякого призора, ухода и помощи, было бы огромным преступлением с моей стороны. Могу представить поручительство о невыезде никуда от пяти /5/ коммунистов».

Вьеду тотчас по заметном переломе болезни сестры или после ее похорон.

Надеюсь, что просьба моя будет уважена.

Студент Гавриил Горцкий».

У справе знаходзіцца яго пісьмулка, напісаная ім 17.09 увечары алоўкам на лістку шэрай паперы: «Александр Петров! Результат: обвиняюсь в антисоветской деятельности в течение пяти лет — кара: высылка за пределы Республики на 3 года. Высылают в четверг. Просьба: сестра несла мне «передачу» в тюрьму и попала под трамвай: в ногу раздроблена кость, поврежден таз, позвоночник, желудок, не ест уже три дня — положение почти безнадежное, говорит доктор; я прошу у Г.П.У. отсрочки моей высылки на 5 дней; если бы группа коммунистов поддержала ходатайство, возможно, что оставили бы больше, чем на три дня, — если считаете нужным, прошу помочь — именем умирающей сестры».

У гэты ж дзень, 17.09, ён піша падпіску аб тым, што «обязуюсь явиться в среду 20 сентября, к 14 часам дня во Внутреннюю тюрьму ГПУ. Обязуюсь за пределы Москвы не выезжать».

На заяве віза Зарайскага, датаваная 18.09: «Согласно телефонного распоряжения т.Ягоды дана отсрочка на 10 дней». Гэтая ж дата стаіць на даведцы, якая дадзена Яўзскай савецкай бальніцай «для представления в ГПУ о том, что его сестра Анна 15 с/м доставлена в больницу из-под трамвая».

Г. Гарэцкі як на крыллях паляцеў у бальніцу да сваёй Ганулькі. Стан яе быў страшэнны: яна ўжо не верыла, што будзе жыць, плакала. Каля яе сядзелі студэнткі з Асацыяцыі — Мар'я Пуцята, Валя Хоўрынка. Тут жа былі старыя жанчыны-хворыя, якія таксама плакалі і маліліся Богу. Яны ўгаварвалі Ганулю: «Маліся Богу — лягчэй будзе». Гарэцкаму доктар сказаў, што трэба дастаць хоць 1 кг цукру, каб падтрымаць сілы. Ён усюды бегаў, бегаў, але цукру так нідзе і не дастаў.

/Працяг будзе/

З пошты "ЛіМа"

УЧАРАШНЯ «ПАМЯЦЬ»

Нядаўна прачытаў я ў «ЛіМе» /N 8/ пад рубрыкай «Заўвагі на палях» артыкул А. Гурыновіча «Вось такая храналогія». Мой ліст будзе падобны да яго і сваёй тэматыкай, і тым, што звяртацца мне пыходзіцца да таго ж выдавецтва, што і спадару Гурыновічу, — да «Беларускай Энцыклапедыі» імя Петруся Броўкі.

Восенню мінулага года я пачуў па радыё, што ў згаданым выдавецтве выйшла кніга «Памяць. Гісторыка-дакументальная хроніка Пружанскага раёна» і, шчыра кажучы, вельмі ўзрадаваўся, што нарэшце змагу бліжэй пазнаёміцца з гісторыяй свайго раёна, паколькі Пружаншчына — гэта мая радзіма. Стаў часцей заглядаць у кнігарні, шукаць гэтую кнігу і ўрэшце рэшт знайшоў. Ды каб вы толькі ведалі, як я расчараваўся, нават прабегшы хуценька вачамі па яе старонках! Ну, а як прачытаў кнігу як след, то ў мяне з'явілася да яе нейкая нават прырасць.

Няўжо і сапраўды, як піша шануюны спадар А. Гурыновіч, у «Беларускай Энцыклапедыі» і цяпер дзейнічае бальшавіцкая цензура?

Кніга «Памяць. Пружанскі раён» падобна да падручніка Абэцэдарскага «Гісторыя БССР» сваім фальсіфікатарствам і дагматызмам. Дзіва бярэ, як аўтары кнігі маглі абмінуць многія значныя гісторычныя падзеі. Многае проста «канула ў Лету», асабліва што датычыць перыяду Вялікага княства Літоўскага. Ды і ўвогуле пра ВКЛ упамінаецца ўсяго толькі на некалькіх старонках як пра нешта пабочнае і нязначнае. Уся шматвяковая гісторыя Пружаншчыны да 1917 года змясцілася на сарака трох старонках, а вось перыяду з 1917 па 1941 год ўдзелена ўдвая больш месца /80 старонак/.

Ды пра адны толькі Ружаны, якія так цесна звязаны са слаўным родам Сяпегі, можна было б напісаць цэлую кнігу. Аднак жа пра іх толькі для прыліку трохі ўпамінаецца. Ды і тое выглядае вельмі туманна. Спачатку аўтары прыводзяць паведамленні з інвентарных кніг Сяпегі за 1584 год /!/, а далей гавораць, што Ружаны перайшлі ва ўладанне Сяпегі толькі ў 1598 годзе /!/. Вось і зразу-

мей, ці то Сяпегавы пісары няправільна зафіксавалі даты, ці то сучасныя абэцэдарскія нешта збыліталі.

Альбо паглядзіце, як недарэчна выглядае цытата з кнігі /стар. 25/: «Да нашых дзён захавалася пазыччаная легенда аб паходжанні назвы Ружаны. У даўнія часы ўладальнік гэтага паселішча назваў імянамі сваіх дачок-прыгажунь Ружы і Ганны». І усё. Ужо ж сапраўды пазыччаная легенда, што і казаць. Толькі чамусьці расказаць яе да канца аўтары не захацелі.

Затое шмат апавядаецца ў кнізе пра «закабаленні сялян магнатамі», пра «руска-польскія /?/ войны, пра ўсталяванне савецкай улады, пра стварэнне партыйных і камсамольскіх ячэек, пра тое, як «шмат увагі ўдзяляла новая ўлада палітычнаму і ідэалагічнаму выхаванню насельніцтва», пра сацыялістычнае будаўніцтва і г.д. Складваецца такое ўражанне, што кніга выйшла з друку год дзесяць назад.

Амаль палова кнігі адведзена тэме Вялікай Айчыннай вайны. Бясспрэчна, што тэма гэта заслугоўвае вялікай увагі. Але нават і тут далёка не ўсё гладка. Да прыкладу — стар. 261: «У брацкай магіле на вясковых могілках пахаваны жыхары вёскі Куляны, расстраляныя ў жніўні 1943 года за сувязь з партызанамі». Папершае, адбылося гэта ў весну 1944 года. Ну, а па-другое, расстралялі іх за тое, што непадалёк ад вёскі так званыя партызаны забілі двух нямецкіх салдат і аднаго афіцэра. Вось такая «сувязь з партызанамі»...

Памятаю, як яшчэ ў 80-х гадах нас прымушалі збіраць для кнігі «Памяць. Пружанскі раён» звесткі аб загінуўшых аднавяскоўцах, а таксама іх фотаздымкі. Сказалі: Няхай не баяцца, усе фотаздымкі пераздымуць і вернуць назад». Людзі хоць з неахвотай, але верылі. Многія нават з рамак павымалі партрэты. Ды вось ужо, дзякаваць Богу, і 93-ці год. Аднак нічога не вярнулі. Мне і цяпер сорамна тым людзям у вочы глядзець, у каго я калісьці забраў апошні фотаздымак бацькі, брата, мужа ці сына. Ды крыўдна яшчэ і таму, што ніводнага фотаздымка аднавяскоўца я не знайшоў на старонках кнігі. Хацелася б запытацца ў аўтараў гэтай кнігі праз паважаную мной газету: «Няўжо Вам не сорамна за такое ашуканства? Ці думаеце вы вярнуць людзям фотаздымкі, ці іх ужо, можа, даўно і няма?»

Дык каму яна патрэбна, такая «Памяць...» са склератычнымі праявамі?..

Алесь ГОРБАЧ

г. Баранавічы

Аб'явы

БРЭСЦКАЯ АБЛАСНАЯ ФІЛАРМОНІЯ аб'яўляе конкурс

на замяшчэнне вакантных пасадаў артыстаў камернага аркестра /скрыпка, альт, віяланчэль, кантрабас/.

Конкурс адбудзецца 27-28 верасня 1993 года ў памяшканні абласной філармоніі па адрасе: г. Брэст, вул. Савецкая, 102. Заявы на конкурс дасылаць на адрас: 224030 г. Брэст, вул. Савецкая, 102.

Іншагароднім, прынятым на работу, прадастаўляецца інтэрнат у маласямейных кватэрах. Даведкі па тэл.: /01622/ 5-41-11, 5-51-43.

КІНУЦЬ ПАЛІЦЬ

Вам дапамогуць за адзін 20-хвілінны сеанс электронна-ённай тэрапіі кваліфікаваныя ўрачы.

Адзіная ўмова: устрыманне ад курэння на працягу 12 гадзін да сеанса.

Даведкі па тэл.: 31-61-47 з 15 да 20 гадзін /акрамя суботы, нядзелі/.

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Вячаславу Адамчыку з прычыны напатакшага яго гора — смерці брата ЯНА.

БЕЛАРУСКАЯ АКАДЭМІЯ МУЗЫКІ аб'яўляе конкурс

на замяшчэнне пасадаў прафесарска-выкладчыцкага саставу /для тых, хто мае мінскую прапіску/:

кафедра фартэпіяна: старшы выкладчык — 0,5 стаўкі; кафедра гісторыі музыкі: старшы выкладчык — 1 кафедра філасофіі: старшы выкладчык — 1 кафедра камернага ансамбля: старшы выкладчык — 0,5 стаўкі.

Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня апублікавання. Заявы і дакументы, згодна Палажэнню аб конкурсах, накіроўваць на імя рэктара на адрас: 220030, г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30.

Даведкі па тэл.: 27-49-42, 26-06-70.

Гэтая публікацыя — скароцаны перадрук з газеты «Беларусь» /N 40, сёлетні травень/. На нашу думку, чытачам «ЛіМа» было б цікава ведаць, як успрымаецца ўнутрыпалітычнае жыццё Беларусі, калі глядзець на яго з таго берага акіяна /«Беларусь» выдаецца ў Нью-Йорку, ЗША/. А тое, што беларуская дыяспара неаб'якава да лёсу гістарычнай радзімы, паказаў Першы з'езд беларусаў свету. Прадстаўнікі ўрада абяцалі на з'ездзе ўважліва выслухаць і прыняць да рэалізацыі ідэі і прапановы нашых замежных землякоў. Хацелася б, каб урадам РБ быў бы пачуты і голас Уладзіміра Брылеўскага.

ГІСТОРЫЯ ПАЎТАРАЕЦЦА

У 396-м нумары «Беларуса» /за снежань 1992 г./ быў змешчаны артыкул Аркадзя Будзіча пад заг. «Беларусь — Ватыкан — Польшча», а пад ім кароткая зацемка «Каталіцыя парафіі растуць». Артыкул і зацемка выклікалі ў мяне прыгнятальны, змрочны настрой і навялі на сумны раздум. Гісторыя паўтараецца. Ізноў пачалася польская каталіцкая экспансія на Беларусі, якая ў мінулых стагоддзях прынесла нашаму народу столькі цяжкіх і гора. Тэма, закранутая ў артыкуле, на вялікі жаль, балюча актуальная для нас, беларусаў, і сёння, і, баюся, яшчэ доўга будзе актуальнай.

Аўтар артыкула, паведаміўшы, што ў англамоўным выданні ватыканскай газеты «L'Osservatore Romano» /N 46, 18.XI/ быў змешчаны вялікі артыкул пад заг. «Гісторыя хрысціянства на Беларусі», у якім няведомы аўтар /праўда падобна, паляк / двойчы падаў лік «амаль 2.000.000 каталікоў у Беларусі», далей піша, што «трэба мець на ўвазе частыя заявы ў польскім свецім і касцельным друку аб тым, што на Беларусі жыве два мільёны палякаў». Гэтыя «частыя заявы» або ад няведання, або, хутчэй за ўсё — звычайная, сведма хлусня. Як вядома, на выезде палякаў падчас паваеннай рэпатрыяцыі ў 1945 годзе і пазней /дарчы, разам з палякамі выехала тады ў Польшчу таксама доволі шмат беларусаў, нават праваслаўных, якія хацелі вырвацца з бальшавіцкага «раю», сёння на Беларусі іх /палякаў/ практычна няма. Гэтыя два мільёны каталікоў на Беларусі, лік якіх падае ватыканская газета — гэта, ясна рэч, беларусы-каталікі, а не палякі. Хоць паводле «Беларускай Савецкай Энцыклапедыі» на Беларусі налічваецца 382600 /4,3 %/ палякоў /паводле статыстычных дадзеных з 1970 года/, але ж гэта пераважна не этнічныя палякі, а адурманеныя польскімі ксяндзямі, нацыянальна несвядомыя, беларускамоўныя, этнічныя беларусы-каталікі, якія атасмеліваюць каталіцызм з польшчынай /«польская вера»/, і рэнегаты.

Перад Другой сусветнай вайной у Заходняй Беларусі, далучанай па Рыжскім трактате да Польшчы, жыло няшмат этнічных палякоў, але гэта быў элемент наезны: насланая з этнаграфічнай Польшчы паліцыянт, вайсковыя і цывільныя асаднікі, урадаўцы, настаўнікі і ксяндзы. Інакш, як акупантамі, іх назваць было нельга. Залічалі сябе да палякоў апалчаныя буйныя землеўладальнікі /паны/ і беларуская каталіцкая шляхта.

Беларусы пад Польшчай былі на сваёй зямлі грамадзянамі другога гатунку, асабліва за часамі панавання санацыі, калі праследвалася ўсё, што беларускае. Беларусы не маглі займаць дзяржаўных становішчаў, але ў польскае войска іх прымуова бралі. З мэтай поўнай дэнацыяналізацыі беларусаў польскія ўлады праследвалі беларускае каталіцкае духавенства /асабліва жорсткімі праследавальнікамі былі віленскі ваявода Людвік Бацяньскі і віленскі каталіцкі мітрапаліт Рамуальд Ялбжыкоўскі/, грамадска-палітычных і нацыянальных дзеячаў /амаль усе беларускія паслы польскага Сойма і сенатары былі арыштаваныя, засуджаныя на шматгадовае зняволенне і пасадажныя ў турму/, ліквідавалі беларускае школьніцтва /пасля ліквідацыі пачатковых і сярэдніх школ у 1939 годзе толькі ў Вільні існавала яшчэ адзіная беларуская гімназія/ і беларускія грамадскія і культурна-асветныя арганізацыі.

Каб не быць абвінавачаным палякамі ў галаслоўнасці, зацютую з польскай крыніцы, а менавіта з найстарэйшай у Амерыцы польскай газеты «Гвезда Полярна» /В.Х.1977/ фрагмент з раздзела «Гутарка з чытачамі». Вось што было напісана ў гэтай газеце:

«Можа спадзявацца, што ніхто са здароваду-

маючых беларусаў, якія па польска-бальшавіцкай вайне ў 1920 годзе апынуліся на польскім баку, не крыўдзіцца на польскі народ як такі, ці на краіну, у якой ім давалося жыць 20 гадоў. Аднак справядліва крыўдзіцца могуць на тагачасныя польскія ўлады, якія ад самага пачатку адраджэння міжваеннай Польшчы вялі адносна беларускай меншасці непрадуманую, поўную кардынальных памылак палітыку. Мы, палякі, не любім наогул да гэтага прызнавацца, мяркуючы, што «спольшчванне» было функцыяй натуральнай і чалавечнай. І толькі сёння, калі мы пачалі гаварыць сабе праўду ў вочы, калі аб тагачасных метадах «спольшчвання» мы больш ведаем, пачынаем разумець і другі бок — трэба мець надзею — выснуем сабе з гэтага разумную лекцыю на будучыню».

Перанясема цыпер у XIV стагоддзе і пазнейшыя часы. Польскі кароль Ягайла, які, быўшы яшчэ вялікім князем літоўскім, пакінуў у 1386 годзе праваслаўе і перайшоў у каталіцтва, падтрымоўваў польскую каталіцкую экспансію не толькі ў нядаўна ахрышчаных Аўшточце і Жмудзі, але і ў большай, пераважаючай частцы Вялікага княства Літоўскага /ВКЛ/ — на здаўна, бо ўжо ад X стагоддзя хрысціянскай, грэцкага /візантыйскага/ абраду, г.зн. праваслаўнай, Беларусі. /У 1988 г. беларусы

на Бацькаўшчыне і чужыне ўрачыста святкавалі 1000-годдзе хрысціянства на Беларусі./ Ягайла, які ў 1385 годзе заключыў у Крэве персанальную унію з Польшчай, зрабіў каталіцтва дзяржаўнай рэлігіяй у цэлым ВКЛ і ўсялякімі спосабамі спрыяў яе пашырэнню. Каб заманіць праваслаўных беларускіх магнатаў у каталіцтва, даў ім дадатковыя прывілеі і свабоды, якія зраўнялі іх з польскімі магнатамі. Дык многія з іх перайшлі ў каталіцтва і з часам апалачыліся. Аднак значная частка магнатаў асталося вернай праваслаўю, але пазней іхнія патомкі прынялі каталіцтва і таксама апалачыліся. Таксама беларуская шляхта часткова апалачылася, бо каталіцызм быў пашыраны ў ВКЛ як «вера польская» ў польскай мове. Школьніцтва было ў руках польскіх каталіцкіх манахаў, пераважна езуітаў.

Выдатны польскі публіцыст і гісторык Ян Юзэф Ліпскі ў сваім вялікім артыкуле «Дзве бацькаўшчыны — два патрыятызмы» ў польскім парызскім часопісе «Культура» /кастрычнік 1981 г./, пішучы аб беларускім, летувіскім і ўкраінскім народах, між іншым кажа: «Паланізацыя шляхецкіх элітаў у Літве і на Русі /аўтар мае на ўвазе ВКЛ і Украіну. — У.Б./ сапхнула гэтыя народы ўрад «негістарычных» народнасцяў, якія ажно толькі ў другой палавіне XIX стагоддзя з цяжкасцю пачалі ствараць свае новыя эліты, інтэлігенцыю».

Паланізацыя значна ўзмацнілася пасля Люблінскай уніі /1569 г./ і асабліва пасля царкоўнай Берасцейскай уніі /1596 г./ Паслы ВКЛ на сойме ў Любліне былі супраць уніі з Польшчай і, хочучы захаваць незалежнасць сваёй Бацькаўшчыне, упорыста ёй супраціўляліся. Галоўнымі праціўнікамі уніі з Польшчай былі: віленскі ваявода князь Мікалай Радзівіл Рыжы, жмудскі староста Ян Хадкевіч, берасцейскі староста Яўстафій Валовіч, падскарбі літоўскі Мікалай Нарушэвіч і кашталян віцебскі Павал Пац. Берасцейская унія таксама мела сваіх праціўнікаў, з якіх найбольш сільнымі былі князь Канстанцін Астрожскі і наваградскі ваявода Тодар Скумін-Тышкевіч. Перамаглі, аднак, прыхільнікі уніі з Рымскай Царквы, якіх моцна падтрымоўваў і панукаў польскі кароль Жыгімонт III Ваза, заўзяты аж да фанатызму католік, сваёй недалёкабачнай, згубнай для Рэчыпспалітай палітыкай пхаў праваслаўных у абдымкі Масквы.

У 1839 годзе царкоўная Берасцейская унія была скасавана. Вернікі Уніяцкай Царквы, якія не жадалі аб'яднання з Расейскай Праваслаўнай Царквой, перайшлі ў лацінскі абрад і гэтым значна павялічылі колькасць рыма-каталікоў на Беларусі.

На землях летувіска-беларускіх былога Вялікага княства Літоўскага /ВКЛ/, якія пасля трэцяга падзелу Рэчыпспалітай апынуліся пад Расеяй, польская каталіцкая іерархія і надалей паланізавала беларусаў і летувісаў. Язэп Пілсудскі яшчэ перад Першай сусветнай вайной напісаў артыкул «Аб польскім імперыялізме», у якім сцвярджаў, што хоць Польшча сама паняволеная і як дзяржава не існуе, але існуе польскі імперыялізм. Ён пісаў, што ў Літве /Пілсудскі называў Літвой усе землі былога ВКЛ/ каталіцыя епіскапскай курыі /епархіяльнай ўправы/, якімі кіруюць епіскапы-палякі, сведма і упорыста назначаюць на парафіі ксяндзоў-палякаў, а не літвінаў. Гэткую палітыку епіскапаў-палякаў ён тады асуджаў. Артыкул Пілсудскага я ў свой час прачытаў у вялікім зборніку «Польская дэмакратычная думка на працягу стагоддзяў».

У 20-гадовым міжваенным перыядзе паланізацыйная акцыя польскіх касцельных і цывільных уладаў была нічым не абмежаваная і агрэсіўная. Былі праследаваныя, як я ўжо вышэй сказаў, нешматлікія ксяндзы-беларусы, якія былі высланыя, каб не маглі весці душпастырскую працу

сярод свайго народа, на парафіі ў этнаграфічнай Польшчы. /Такая самая палітыка была адносна настаўнікаў-беларусаў польскіх школ/. З каталіцкага манастыра беларускіх айцоў Марыянаў у Друі польскія ўлады выселілі ўсіх святароў і братоў. Святары былі высланыя, а хутчэй сасланыя ў 1938 годзе на місіянерскую працу аж у Маньчжурыю. Ксяндза Вінцэнта Гадлеўскага, пробашча ў Жодзішках у Вілейскім павеце, польскія адміністрацыйныя ўлады пасадзілі ў турму на Макатове ў Варшаве толькі за тое, што гаварыў казані і веў душпастырскую працу па-беларуску. Беларусы-праваслаўныя польскія цывільныя і вайсковыя ўлады намагаліся сілай навярнуць на каталіцызм, але калі ім гэта не ўдалася, дык тады пачалі паланізаваць праваслаўную царкву. Адначасна польскае войска і паліцыя палілі і разбуралі царквы. Ведамы польскі публіцыст Станіслаў Мацкевіч /Цат/ з абурэннем асуджаў ганебную паланізацыйную акцыю ген.Каспржыцкага і віленскага ваяводы Бацяньскага. Ізноў жа, каб не быць абвінавачаным у галаслоўнасці, зацютую з жонай, выдадзенай у Лондане ў 1941 годзе кнігі «Гісторыя Польшчы ад II лістапада 1918 г. да 17 верасня 1939 г.» /раздзел «Людзі, якія не дараслі, каб кіраваць», стар.312-313/, некалькі наступных сказаў: «Лаяльнасць праваслаўнай царквы /аўтар мае на ўвазе толькі духавенства.— У.Б./ была настолькі вялікай і настолькі шчырай, што толькі чуд мог праваслаўнае духавенства з гэтай дарогі звярнуць. Гэтым чудам была дурнота нашых уладаў, сапраўды незвычайная. Трэба тут зазначыць, што царкоўнай палітыкай немаведама чаму пачало кіраваць міністэрства вайсковых спраў /.../. Пачалі ад паланізацыі літургічнай мовы /.../ Але — пісаць мне аб гэтым цяжка — заменай літургіі не абмежаваліся, войска пачало прымуова наварачваць праваслаўных на каталіцызм і нават паліць некаторыя царквы, залічаныя да лішніх. Гэтыя дзікія, дурныя і нікчэмныя выбрыкі спрычынілі небывалу шкоду нашай дзяржаве».

У сённяшнім часе гісторыя, на вялікі жаль, паўтараецца. Апошнімі гадамі на беларускай Беларасточчыне «невядомыя злачынцы» спалілі 6 царквоў. Папа Ян Павал II, які ў часе першага свайго візіту ў Польшчу падняў дух польскага народа і гэтым у вялікай меры спрычыніўся да ўпадку бязбожнага камунізму; які ў часе аднаго з візітаў наведваў праваслаўны сабор у Беластоку; які штогод у часе святаў Раства Хрыстовага і Вялікадня, вітаючы беларусаў пасля ўрачыстай Літургіі ў базыліцы Св.Пятра, называе іх «дарагімі» /«Дарагія беларусы»/, назначыў для іх трох епіскапаў-палякаў і аніводнага беларуса. Ці гэта — прыяны жэст у бок беларускіх каталікоў і Беларусі наогул? Беларускія патрыёты пасля распаду савецкай /фактычна, расейскай/ імперыі зла стараюцца няшчасную Беларусь дэрусіфікаваць, а Папа Рымскі намагаецца яе спаланізаваць, прынамсі часткова. Чаму Каталіцкая Царква на Беларусі не можа мець уласнага аблічча, беларускага, а вымушана абавязкова мець чужое — польскае? Вялікі польскі паэт Юльыш Славацкі марыў аб славянскім пале, бо бачыў, мякка кажучы, незвычайна адносіны Ватыкана да польскіх патрыётаў, якія змагаліся з царскай Расеяй. Ён тады выгукнуў: «Польшча! Твая згуба ў Рыме». І напісаў ведамы верш «Славянскі Папа». А сёння, калі здзейснілася мара паэта, калі ўпершыню ў гісторыі на папскім троне сядзіць славянскі папа, Беларусь горка адчувае на сабе паланізацыйную акцыю Ватыкана. Пішу аб гэтым з болей у сэрцы, бо такая, на вялікі жаль, ёсць сумная рэчаіснасць. У сваім часе папа Павал VI меў намер высвяціць беларуса, ксяндза пралата Уладыслава Чарняўскага, на епіскапа для Беларусі і з гэтай мэтай паклікаў яго ў Рым, але польскія інтрыгі, як казаў сам пралат Чарняўскі, да высвячэння не дапусцілі. Запратаставаў быў польскі кардынал Вышыньскі. Ён відавочна ўважаў, што лепш няхай зусім не будзе на Беларусі ніякага каталіцкага епіскапа, чымс мае ім быць беларус.

На заканчэнне хачу зрагаваць на нахабныя, грубійанскія брэдні ў чацвёртым нумары «польскага часопіса не толькі для палякаў» пад назвай «Прызматы», які выйшаў у Менску. «За каталіцкі пачынак на Беларусі, — піша газецінка, — змагаліся галоўным чынам палякі, а цяпер раптам беларусы хочучы яго ад нас адабраць, дамагаючыся, каб імшы былі толькі па-беларуску, — сказаў справядліва адзін ксяндз. Ім зусім не перахаджае тое, што ў цэрквах ідуць набажэнствы па-руску, а толькі ў нашыя справы сунуць свой нос».

Відавочна, «Прызматы» лічыць, што ўсе беларусы — праваслаўныя, не ўсведамляючы таго факту, што два мільёны беларусаў — гэта каталікі. Вось жа трэба сказаць, што беларусы не «сунуць свой нос» у польскія справы, але згодна з другім Ватыканскім саборам справядліва дамагаюцца ўважэння беларускай мовы ў каталіцкіх касцёлах на Беларусі. Мясцовыя і прыезныя з Польшчы ксяндзы вядуць душпастырскую працу ў польскай мове, якой вернікі не толькі не ведаюць, але нават не разумеюць, асабліва маладое пакаленне. Пішучы мне пра гэта мае блізкія знаёмыя каталікі з Беларусі. /Гэта мне прыпамінае, як у заходняй частцы Польшчы пад Прусіяй, за часамі Бісмарка, немцы германізавалі палякаў, прымушаючы польскіх дзяцей у школах гаварыць пацеры /малітвы/ панямецку. А ці ж не падобнае робяць польскія ксяндзы з беларускімі дзецьмі?/. Польскае каталіцкае духавенства, як і ў далёкай і недалёкай мінуўшчыне, упорыста намагаецца беларусаў-каталікоў спаланізаваць. Гісторыя, на вялікі жаль, паўтараецца. Дык-трэба ратаваць два мільёны Беларусы-каталікоў ад паланізацыі. Нам нельга іх страціць. Польскую каталіцкую экспансію трэба спыніць. Няўжо беларускі ўрад гэтага не зробіць? Трэба змагацца, каб для нас, беларусаў, дрэнная гісторыя перастала паўтарацца.

Уладзімер БРЫЛЕЎСКИ

ЛМ

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:

САЮЗ
ПІСЬМЕННІКАЎ
БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА
КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ
БЕЛАРУСЬ

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

ГАЗЕТУ РЭДАГАВАЛІ:

Х.ДУНЕЦ	(1932-35)
І.ГУРСКИ	(1935-41)
А.КУЛЯШОЎ	(1945-46)
М.ГОРЦАЎ	(1947-49)
П.КАВАЛЁЎ	(1949-50)
В.ВІТКА	(1951-57)
М.ТКАЧОЎ	(1957-59)
Я.ШАРАХОЎСКИ	(1959-61)
Н.ПАШКЕВІЧ	(1961-69)
Л.ПРОКША	(1969-72)
Х.ЖЫЧКА	(1972-76)
А.АСІПЕНКА	(1976-80)
А.ЖУК	(1980-86)
А.ВЯРЦІНСКИ	(1986-90)

Галоўны рэдактар
Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Андрэй ГАНЧАРОЎ
(першы намеснік
галоўнага рэдактара),
Юрась ЗАЛОСКА,
Міхась ЗАМСКИ,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Барыс ПЯТРОВІЧ
(намеснік
галоўнага рэдактара),
Юрась СВІРКА

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная
рэдакцыі -- 33-24-61;
намеснікі галоўнага
рэдактара --
33-25-25; 33-19-85;
аддзель: публіцыстыкі
-- 33-25-25, пісьмаў і
грамадскай думкі --
33-19-85, літаратурнага
жыцця -- 33-24-62,
крытыкі і бібліяграфіі -
33-22-04, паэзіі -
прозы -- 33-22-04,
музыкі -- 33-21-53,
тэатра, кіно і
тэлебачання --
33-21-53,
выяўленчага мастацтва
і аховы помнікаў --
33-24-62,
навін -- 33-19-85,
мастацкага афармлення
-- 33-24-62;
фотакарэспандэнт --
33-24-62; бухгалтэрыя
-- 26-86-40.

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛМ".
Рукапіс рэдакцыя не
вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа
не супадаць з думкамі і
меркаваннямі аўтараў
публікацый.

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня
"Беларускі Дом друку"

Індэкс 63856. Наклад 12.000.
Нумар падпісаны 26.08.1993 г.

П 123456789101112
М 123456789101112